

Om å lete, skrive og finne – livet

En utforsking av hvordan minner, kilder og
språket selv kan gi nye erkjennelser i en
fortelling om undertrykt sorg

Masteroppgave, medieutvikling, MJ5900

Sakprosaproduksjon med tilhørende refleksjonsoppgave

Karine Nigar Aarskog, vår 2024

OSLOMET

Institutt for journalistikk og mediefag

Forord og takk

Denne masteroppgaven er et personlig livsprosjekt. Da jeg var ni år døde storebroren min Andreas, og min verden slik jeg kjente den gikk i stykker. Jeg har tidligere gjort noen spredte forsøk på å skrive om kreftsykdommen, om rommet han lå i da han døde, om tida etterpå, om de kaotiske, mørke følelsene. Det har blitt med forsøkene, fordi jeg hver gang har blitt overmannet av skam. Over at jeg ikke blir ferdig med å sørge. Over at savnet fortsatt er bunnløst. Over at jeg ikke bare kan ta meg sammen og komme videre. Så skjedde det som endret alt, i januar 2021. Pappa, som jeg har opplevd som en drivkraft i familien, og som har tålt «alt», viste meg for første gang at selv han har en grense for hva han klarer, at også han kan ha det vondt. Det ble vendepunktet som gjorde at jeg klarte å fullføre forsøket og nå har skrevet det som er utgangspunktet for et bokmanus. Med ett var det som jeg fikk lov til å fortelle min historie. Skamløst. Og jeg måtte gjøre det, ellers ville jeg miste meg selv. Å ta tilbake historien har ikke bare ført meg nærmere min egen sorgopplevelse. Det har også bragt meg nærmere andre som kjente Andreas. Gjennom samtaler og ved – endelig – å ta fram bilder og tingene hans igjen, har vi sammen åpnet dører til noe som har vært stengt i over 30 år.

Prosjektet hadde aldri blitt noe av uten det mangeårige samarbeidet med min psykiater Elin Foshaug, som har hjulpet meg å ta tilbake min egen historie. Ei heller uten støttende ord og konstruktive tilbakemeldinger fra veileder Birgitte Kjos Fonn. De har begge på hver sin måte gitt meg troen på at jeg har lov til å uttrykke meg, og at min historie betyr noe. «Begynn å skrive!» oppmuntret Birgitte da vi hadde det første møtet om oppgaven, og det gjorde jeg.

Jeg vil også takke mamma som endelig delte sorgen sin med meg, gjennom intervju, bilder og dagboknotater, og pappa, for samtaler og hjelp, og for å ha gitt det vanskelige et ansikt. Takk også til Håkon, Vidar og Roger, for å ha vært trofaste venner for Andreas og meg, og for å ha styrket hukommelsen min og delt også historier jeg ikke kjente. Takk til lillebror Nikolai som lærte meg hvordan det er å stå utenfor andres sorg. Takk til Lise og Thora ved Radiumhospitalet, som tok meg imot på kort varsel, lyttet til meg og delte egne minner, og takk til stemoren min Jutta, som stilte opp til intervju. Takk også til kommunikasjonsrådgiverne ved Oslo Universitetssykehus og Ahus og til Norsk Helsearkiv for uvurderlig hjelp i min søken etter faktaopplysninger, og til Cathrine som har vist meg et fellesskap gjennom støttegruppa Sarkomer. Til slutt: Kjære Kai, takk for å ha gitt meg troen på at kjærligheten er verdt smerten det er å miste noen, at livet består av så uendelig mange flotte øyeblikk, og for at du ga meg motet til å få barn. Falk, Sval og Vard; takk for hver dag med livsglede. Dere er alt for meg.

Sammendrag

Bare språket kan overvinne døden. Ordene tilhører idéhistorikeren Espen Schaaning og er å lese i forordet til den berømte forelesningen til filosofen Michael Foucault, *Diskursens orden*, fra 1970. Der døden er et evig ingenting, kan språket skape nye begivenheter, igjen og igjen. Men kan språket få noen til å gjenoppstå fra de døde ved å gjenfortelle noe som har skjedd i fortida? Selvfølgelig ikke, men det kan hjelpe oss å få ny innsikt i det som skjedde. I denne oppgaven forsøker jeg å undersøke om språket, sammen med innsikter fra både historiefaget, essayistikk, litterær journalistikk og autoetnografi, kan brukes til å rekonstruere en personlig sorghistorie.

Historien om storebroren min Andreas som døde i 1988, bare 13 år gammel, har vært stengt i vår familie siden han døde, vi har levd videre med hver vår undertrykte sorg. Ved hjelp av både egne minner, intervjuer, dokumenter og andre levninger fra fortida, og med skrivearbeidet som en viktig metode, har jeg hentet fram igjen historien om ham ved å fortelle om deler av livet vi levde sammen, så troverdig som jeg kan. Jeg har stilt spørsmål til kildene, vurdert hvilke jeg kan feste stor lit til og hvilke som gir mer rom for usikkerhet og tolkning, og sett etter mønstre der de peker i samme retning. Jeg har holdt virkelighetskontrakten høyt; jeg lar leseren følge jakten min på kildene, jeg er åpen om hva jeg ikke kan vite eller få svar på, men også om hva det gjør med meg å bli konfrontert med fortida og de vonde opplevelsene. Ved å lete og skrive mener jeg at jeg har skapt møter mellom nåtid og fortid som gir nye erkjennelser, om livet selv.

Abstract

Only language can conquer death. The words belong to the philosopher Espen Schaaning and can be read in the preface to the famous lecture by another philosopher, Michael Foucault, *The Order of Discourse*, from 1970. Where death is an eternal nothingness, language can create new events, again and again. But can language make someone rise from the dead by retelling something that happened in the past? Of course not, but it can help us gain new insight into what happened. In this thesis, I attempt to investigate whether language, together with insights from both history, essay writing, literary journalism and autoethnography, can be used to reconstruct a personal history of grief.

The story of my older brother Andreas, who died in 1988, only 13 years old, has been a closed chapter in our family since he died, we have lived on with our suppressed grief. With the help of both my own memories, interviews, documents and other remains from the past, and with writing as an important method, I have brought back the story of him by telling parts of our life together as credible as I can. I have questioned the sources, assessed which ones I can place great trust in, and which leave more room for uncertainty and interpretation, and looked for patterns where they point

in the same direction. I have held the 'contract of reality' high; I let the reader follow my search for the sources, I am open about what I cannot know or get answers to, but also about what it does to me to be confronted with the past and the painful experiences. By searching and writing, I believe that I have created encounters between the present and the past that give new insights, about life itself.

Innholdsfortegnelse

Disposisjon	1
1 Innledning.....	1
1.1 Tema	1
1.2 Problemstilling	1
1.3 Metode	2
2 <i>Men fjellene er der</i>	4
Prolog.....	4
Kapittel 1. Det var akkurat sånn det måtte bli	5
Kapittel 2. En lykkelig kjernefamilie.....	12
Kapittel 3. Alle blir borte.....	18
Kapittel 4. En hvit stein i den svarte asfalten	26
Kapittel 5. Men fjellene er der.....	34
Kapittel 6. 13 år og 13 dager.....	43
Kapittel 7. Tynn is på store vann med store dyp	44
Kapittel 8. Ingen nåde.....	55
Kapittel 9. Noen dør unge.....	61
Kapittel 10. Takk for alt vi hadde sammen	71
3 Refleksjon	81
3.1 Innledning	81
3.2 Teoretisk rammeverk.....	82
3.2.1 Virkelighetskontrakten vs. fiksjonskontrakten	82
3.2.2 En «litterær kjerne av åpen subjektivitet»	84
3.2.3 Autoetnografi og essayet.....	86
3.2.4 Etske vurderinger	88
3.3 Kildenes rolle og hierarki	89
3.3.1 Kilder skapt i nåtid	90
3.3.2 Levninger fra fortida	97

3.3.3	Oppsummerende refleksjoner om kildebruken	102
3.4	Hva gjør min tekst litterær?.....	104
3.4.1	Synsvinkel, subjektivitet og refleksivitet.....	107
3.4.2	Dramaturgi, tidsbrudd, bruk av scener og dialog	108
3.4.3	Karakteriserende detaljer, symboler, metaforer og kontraster	112
3.4.4	Lay-out, noter og referanser – hvordan og hvorfor?.....	113
3.5	Utvikling av manus og mulig publisering	114
3.6	Konkluderende refleksjoner	115
	Referanseliste.....	117

Disposisjon

Masteroppgaven er delt inn i tre hoveddeler:

- Del 1: Kort innledning der jeg redegjør for tema, problemstilling og metode.
- Del 2: Produksjonsdel, som er utgangspunktet for en bok med tittelen *Men fjellene er der*.
- Del 3: Refleksjon der jeg i lys av relevant litteratur diskuterer produksjonsdelen, med utgangspunkt i problemstillingen og etiske utfordringer, med noen konkluderende refleksjoner.

1 Innledning

1.1 Tema

25. oktober 2021 sitter jeg i et av auditoriene på OsloMet, på forelesning med professor Birgitte Kjos Fonn. Tittelen på forelesningen er «Kildekritikk, kildebruk og litt juss», som ved første øyekast kan se tørt ut. Tidligere på dagen foreleste førsteamanuensis Iben Brinch om sakprosa og retorikk, og om Kairos, som har vinger på føttene, bar hodeskalle og lang pannelugg, og som står for den tida som er «mulighet, for timing, for øyeblikket, og for å gripe det» (Bjørkdahl & Jørgensen, 2020). Kairos er motstykket til Khronos, tida som bare går. Uten at jeg vet det da, skal de to forelesningene komme til å danne grunnlaget for denne oppgaven, da jeg får en avgjørende åpenbaring. Så lenge jeg kan huske har jeg forsøkt å finne sammenhenger og svar, jeg har stilt spørsmål og jaktet på sannheten gjennom å skrive; som journalist, dokumentarist, kommunikasjonsrådgiver og nå masterstudent. Likevel har jeg holdt noe igjen, på grunn av premisset; at alt er preget av den som formidler og hvilke valg man tar, uansett hvor objektiv man forsøker å være. Med ett forstår jeg at dette premisset *ikke* trenger å stå i veien for formidlingen, selv ikke i sakprosa, som bestreber seg på å formidle det som er «sant». Der og da tar jeg innover meg hvilken dimensjon som ligger i det. For det gjelder meg og mitt liv og historien som jeg har visst at jeg må skrive, helt siden tirsdag 28. juni 1988, da jeg var 9 år og den 13 år gamle storebroren min Andreas døde av kreft. Historien om å være lillesøster og miste storebror, om hvor ensomt det har vært, og om hva det har gjort med meg og familien min å undertrykke sorgen.

Kairos står rett foran meg, jeg griper tak i luggen hans, kjenner håret kile i håndflata. Jeg vil så gjerne tørre. Jeg må. Det står om liv. Jeg skriver, derfor er jeg.

1.2 Problemstilling

Hva er egentlig sannhet? Det er et essensielt spørsmål i både vitenskapen, journalistikk og sakprosa – eksempelvis i arbeid av biografisk karakter som bokmanuset mitt faller inn under. Den danske historikeren og biografiteoretikeren Birgitte Possing definerer biografien som en fortelling om og en

fortolkning av et liv (2015, s. 29). Biografien er ikke fiksjon, men en tegning av et historisk, virkelig levd liv, hvor hovedpersonen er tolket og skrevet av biografen, basert på spor og kilder som hovedpersonen har etterlatt seg (Possing, 2015, s. 29). Men også her dukker selvfølgelig spørsmålet opp: Hva er den rette måten å tolke de biografiske historiene på? (Possing, 2015, s. 30). Utfordringene med å skrive biografisk berører dermed både historiefagets, sakprosaens og journalistikkens epistemologiske grunnproblemer. Hva kan vi med sikkerhet påstå faktisk har skjedd? Og hvilken rolle har fortelleren? Som historikeren Jan Eivind Myhre påpeker, er ordet sannhet beslektet med, men ikke synonymt med, objektivitet (2014, s. 40). I den såkalte «sannhetsdebatten», som fant sted i *Historisk tidsskrift* rundt tusenårsskiftet (gjengitt hos blant andre Myhre, 2014; Hatlen, 2020; Melve, 2018), tok historieforsker Erling Sandmo til orde for at en sannhet ikke er en størrelse gitt én gang for alle, men er avhengig av kontekst og situasjon, den er «situert». Det som er sant for én person, er ikke nødvendigvis det for en annen. En av de som argumenterte mot Sandmo var historieforskeren Tor Egil Førland som påpekte at kontradiksjonsprinsippet viser at to motstridende utsagn om det samme ikke kan være sanne samtidig (Myhre, 2014). Med denne diskusjonen som bakteppe, har jeg undersøkt hvordan jeg kan rekonstruere en personlig historie gjennom egne erindringer og andre kilder, når jeg forsøker å skrive min egen sorghistorie så «sant» som mulig. Hvilke kilder er det nødvendig å ha med? Hvilke kilder kan jeg stole på, og hvilke skaper usikkerhet og rom for tolkning? Hva skal til for at historien skal oppleves som universell og gjenkjennbar for andre, til tross for at den er selvbiografisk? Spørsmålene er tett forbundet, da det subjektive ikke bare er et formgrep; tvert imot er jeg selv en viktig kilde i forsøket på å rekonstruere det som skjedde da storebroren min ble syk og døde, og hva det gjorde med oss som levde videre.

1.3 Metode

Oppgaven er en sakprosaproduksjon med tilhørende refleksjon. Det innebærer at jeg har produsert en litterær sakprosatext basert på både egne erindringer og andre kilder, med utgangspunkt i problemstillingen. Deretter diskuterer jeg teksten ut ifra problemstillingen, i lys av relevant litteratur. Jeg har valgt å skrive en praktisk-teoretisk masteroppgave fordi jeg har et stort formidlingsbehov. Hvorfor jeg ønsker å skrive litterær sakprosa kan oppsummeres i denne setningen fra en forelesning professor Harald Hornmoen holdt på OsloMet 2. mars 2021: «God litterær journalistikk kan få oss til å se det usedvanlige i hverdagslivet og samtidig gi oss en nyansert forståelse av realiteter knyttet til individer, institusjoner eller hendelser.»

Da jeg begynte arbeidet var målet å finne ut så mye som mulig om broren min og hva som skjedde da han fikk kreft, men jeg innså tidlig at teksten også måtte ha en parallell handling: Hva har det gjort med meg og familien min å leve med undertrykt sorg, og hva gjør det med oss å ta historien fram igjen? Som jeg beskriver i bokmanuset, har historien om Andreas vært veldig lukket i vår

familie, og jeg begynte å lete etter ham nærmest i blinde. Dermed har kildene på et vis styrt prosessen, da de jeg har funnet har pekt videre på hvilke andre kilder jeg kunne få tak i.

Den kilden jeg hadde umiddelbar tilgang på, var meg selv og mine erindringer, og derfor valgte jeg å skrive en tekst som er inspirert av autoetnografisk metode,¹ der jeg fortløpende dokumenterer letingen. Et annet sikkert spor var å løse Radiumhospitalet fra taushetsplikten og få tak i pasientjournalen til Andreas, både fordi sykdomsforløpet er beskrevet der, men også fordi journalen inneholder navn på mennesker jeg kunne ha håp om å få i tale. Jeg ønsket også å intervju mamma, pappa, pappas samboer Jutta Ravn, lillebroren min Nikolai Ravn Aarskog og de to barndomsvennene til Andreas, Håkon Bergø og Vidar Antonsen. Det er flere jeg kunne ha snakket med, men avgrensingen ble gjort fordi disse er de nærmeste, og ett sted måtte jeg sette en strek, da masteroppgaven har et begrenset omfang. Videre planla jeg å besøke Radiumhospitalet i Oslo, barndomshjemmet vårt i Rådyrvegen 23 i Rælingen og pappas barndomsgård Kjervastad på Austrått i Sandnes, steder jeg ikke har vært på mange år. Jeg ønsket dessuten å lete fram gjenstander som tilhørte Andreas, og jeg visste at det finnes mange bilder av både ham og meg fra vi var små, systematisert i album med dato og bildetekster. Underveis i prosessen dukket det også opp kilder jeg ikke visste om, som dagboka til mamma og utklipp og brev fra albumene hennes. Jeg har ikke hatt plass til å ta med alt jeg har kommet over i denne oppgaven, men har gjort et begrunnet utvalg. Jeg har et stort kildemateriale som kan brukes når jeg skal utvikle bokmanuset videre. At jeg skulle møte trivselsleder Thora Kollenborg og tidligere sykepleier Lise Rustad, begge fra Radiumhospitalet, og Cathrine Moen-Nilsen fra støttegruppa Sarkomer visste jeg heller ikke da jeg begynte arbeidet, men de har alle fått viktige biroller, spesielt i den delen av teksten som handler om å bearbeide sorg så mange år etter. Opprinnelig hadde jeg også tenkt at jeg skulle ha med mer om forskning på sorg og sorgarbeid, men dette har fått liten plass, fordi det er vanskelig å sette to streker under et entydig svar om hvordan ting «burde» ha vært. Jeg har likevel valgt å ha med noen historiske tilbakeblikk og enkelte anekdoter som dweler noe ved hvordan utviklingen har vært og hva anerkjente fagfolk tenker om sorgarbeid blant barn i dag.

Hvordan jeg har brukt kildene er tydelig i teksten, da jeg tar med leserne på letingen etter dem, og beskriver utfordringer og gjennombrudd underveis. *Men fjellene er der* handler om hvordan jeg gjennom å lete, samtidig som jeg skriver, åpner dører til rom som har vært stengt i over 30 år og hvilken betydning det får. Hva skjedde egentlig, hva er kjernen i historien – og for hvem? Hvor sann er den, slik jeg selv har opplevd den? Og kan den være viktig for andre?

¹ «Auto» betyr å ta utgangspunkt i seg selv, «etno» betyr å sette selvet og erfaringsbasert kunnskap i sammenheng med kulturelle, sosiale og politiske kontekster, og «grafi» viser til hvordan denne kunnskapen kan framstilles (Baarts, 2022; Karlsson et al., 2022).

2 Men fjellene er der

Prolog

Kjære Gud, jeg har det godt. Takk for alt som jeg har fått.

Du er god, du holder av meg. Kjære Gud, gå aldri fra meg.

Pass på liten og på stor. Gud bevare far og mor og Andreas og Karine.²

Mamma har ikke spesielt god sangstemme, men hun synger likevel to godnattsanger for meg og storebror Andreas, hver kveld. Stemmen er hes, nesten hviskende. Det er mørkt rundt oss, de røde gardinene med blå, gule og grønne blomster er trukket for. Jeg kan så vidt skimte de høye, svarte grantrærne som omkranser huset gjennom vinduet. Jeg er ni år og ligger øverst i køyesenga på rommet mitt på Skovholt, underkøya er Andreas sin. Den er tom.

Sørg o kjære, Fader du, jeg vil ikke sørge.

Ikke med bekymret hu, om min fremtid spørge.

Sørg du for meg all min tid, sørg for meg og mine

Gud allmektig nådig bliv, sørg for Andreas og Karine.³

Lyden av vaskemaskinen som rumler i kjelleren beroliger meg. Jeg liker å vite at mamma er våken og levende og ordner med klær mens jeg sover. Klær som lukter friskt og nyvasket dagen etter. Mamma holder meg i hånda. Hun gir den et kyss.

– God natt, og sov godt.

Jeg gruer meg til å sove, søvn minner for mye om sånn som jeg tror døden er. Men hjernen gir til slutt etter.

– Andreas!

Er det jeg som roper? Drømmer jeg? Det er som å være under vann, lyden når ikke ut. Han ligger bak tykke glassvegger, halvt oppreist i en seng med sengeryggen litt hevet. Den tynne kroppen hviler mot det hvite lakenet. Han ser mot noe jeg ikke kan se. Jeg roper igjen. Er lykkelig over å se ham, det sprenger i brystet.⁴

– Det gikk ikke denne gangen.

Jeg ser pappas rødkantede øyne, hendene foldet i hverandre, lutende skuldre. Jeg forstår ikke hva han sier. Det er umulig. Jeg står utenfor rommet, som jeg har vendt tilbake til så mange ganger. Igjen og igjen. Jeg kommer ikke inn. Der inne ligger det en ni år gammel jente, og klamrer seg til storebror, som ser mot noe hun ikke kan se. Jeg kommer ikke ut.

² Tekst: Margrethe Munthe, melodi: Jacob Gerhard Meidell, cirka 1840 (liturgi.info, 2015a).

³ Tekst: Ludämilie Elisabeth (1682), melodi: Ludvig M. Lindeman, cirka 1860, oversettelse: Birgitte Kaas-Huitfeldt, 1734 / Wilhelm A. Wexels, 1840 (liturgi.info, 2015b).

⁴ Denne drømmen har jeg drømt flere ganger i ulike versjoner etter at Andreas døde. Kveldsscenen er basert på egen erindring.

Kapittel 1. Det var akkurat sånn det måtte bli

Det er torsdag 22. desember 2022, den mørkeste dagen i året, vintersolverv.⁵ Jeg sitter på kjøkkenet mitt i Tromsø med den bærbare Mac-en foran meg. Jeg vet ikke om Andreas ville ha kjent meg igjen. Den irriterende lillesøsteren med lyst hår ned til rumpa, som alltid ville være med på det han gjorde. Nå begynner håret mitt å bli grått. Det har gått 34 år, og jeg har bestemt meg. Jeg er som en skihopper som akkurat har reist seg fra bommen, men i motsetning til en skihopper som har øvd seg på stadig høyere bakker, har jeg aldri gjort dette før. Jeg aner ikke hvordan landingen blir.

Huset er uvanlig stille. Mannen min Kai har tatt med de tre barna våre på Tromsøbadet. Ikke for at jeg skal vaske til jul, men for at jeg skal få skrive.

Jeg trodde lenge at jeg ikke ville tørre å få barn, men for snart 13 år siden trosset jeg angsten, og Kai og jeg fikk vår første sønn, Falk. Datteren vår Sval kom i 2012, den andre sønnen vår Vard i 2018. Andreas sine onkel-barn. Men det koster å ha trosset angsten for å miste. Hver gang vi skal gjøre noe hver for oss. Hver morgen når jeg ønsker dem en god dag på skolen eller i barnehagen. Hver gang jeg må si ha det til dem, selv om det bare er for noen timer, som i dag. Sval har de samme røde, fylldige leppene som Andreas. Vard liker så godt de oransje og svarte vingummi-krokodillene som Andreas pleide å kjøpe på godtebutikken på Strømmen storsenter, når det var lørdag. Falk, som blir 13 år om noen måneder, har blikket hans. Jeg ser storebror i bevegelsene hans, i den magre guttekroppen, i det levende ansiktet, i det viltre håret. Han lever sterkt, akkurat som onkelen. Andreas var en av de raskeste i klassen, han kjørte slalåm, bygde trehytter, kjøpte 2CV-en Ludvig lenge før han kunne ha kjørt bil, satt time etter time ved kjøkkenbordet i Blystadlia med modellbiler og -fly,⁶ tegnet tegneserier inspirert av MAD-tegner Don Martin, fortalte grove vitser med stor innlevelse og fikk andre til å le,⁷ eller kledde seg ut som sjørøver når det var karneval på skolen. Pappa sydde en gang en nikkers i dypblå, nervøs fløyel, en rød silkejakke og en hvit skjorte med rysjekrage, og kostymet var kronet med sjørøverhatt, lapp for øye og løsbart, hvite strømper, én svart lakksko, og et ekte trebein.⁸ Andreas vant førsteprisen.

Det har gått 34 år, og jeg har bestemt meg. Med ett så jeg det så klart hva jeg må gjøre, idet 2021 overtok for koronaåret og vi trodde alt skulle bli bra, og jeg hørte pappa si «det skulle ikke ha blitt sånn». «Det skulle ikke ha blitt sånn.»⁹ Pappa viste meg for første gang at også han kan ha det vondt. Kanskje var det alle kravene gjennom et helt liv som ble for tungt, han har ikke noe svar på det selv. Men ved å vise meg at selv han har en grense, ga han – uten å vite det – også meg lov til å ha

⁵ Dybdahl et al. (2021)

⁶ Egen erindring og intervju med barndomsvenn Vidar Antonsen, 25. januar 2023 og med pappa 20. mars 2023.

⁷ Egen erindring og intervju med Vidar, 25. januar 2023, barndomsvenn Håkon Bergø, 26. januar 2023 og Jutta Ravn, 21. mars 2023. Jutta har vært pappas kjæreste siden påsken 1985.

⁸ Intervju med Jutta 21. mars 2023 og fotografi datert 1. mars 1988.

⁹ Pappa sa disse ordene til meg i begynnelsen av januar 2021. Flere steder i teksten bruker jeg sitat på denne måten, med anførselstegn. Sitatene er basert på egen hukommelse og/eller intervjuer, men jeg kan ikke garantere at ordlyden var nøyaktig som jeg gjengir dem.

det vondt, lov til å sørge. Og med det en mulighet til å komme nær Andreas. En mulighet til å knyte sammen de to trådene som har utgjort livet mitt, trådene som en gang var én, men som røk sommeren 1988. Det var akkurat sånn det ble. Det var akkurat sånn det måtte bli. Et rom har stått avlåst i kroppen min siden. Dikteren Kolbein Falkeid beskriver det så godt i et av diktene som han skrev til datteren.¹⁰ «Jeg lengter etter deg», skriver Falkeid i diktet, som fortsetter: «Et rom står avlåst i kroppen min. Alle tingene dine fins der og avtrykkene av det korte livet ditt, flyktige som skygger på snøen i måneskinnet.» Jeg føler det er skrevet også litt til meg. Falkeid mistet datteren samtidig som vi mistet Andreas. Storebroren min, som ble 13 år og 13 dager gammel.

Jeg har også brukt språket for å døyve smerten, og skrevet om Andreas mange ganger tidligere, i sporadiske dagboknotater, ofte i retrospeksjon, fra når mørket kom, jeg har forsøkt å konstruere en mening i det meningsløse, ved å stable ord etter hverandre, finne fram til en sannhet om meg selv og min historie, på samme måte som den franske forfatteren Michel de Montaigne, som på 1500-tallet utfordret vedtatte sannheter og banet vei for en ny sjanger, essayet, som han mente er en rapport om ens indre liv.¹¹ Det er nettopp gjennom å skrive at refleksjonen blir tydelig og jeg kan jage sannheten, hvis den i det hele tatt finnes. Jeg har, som det er blitt sagt om Montaigne, forsøkt å diktere det som skjer i hodet med hendene¹² og foredle ordene så de blir til å leve med. Spredte, desperate forsøk. Noen av dagboknotatene har jeg funnet igjen på gamle PC-er, de viser øyeblikks panikk, som scener i et teaterstykke. Jeg legger merke til at de er skrevet i tredjeperson, kanskje det bekrefter det jeg tror i dag; det var for vanskelig å si 'jeg', jeg trengte avstand til følelsene mine:

Fullmånen stirrer ned på henne, nører opp under lengselen, og håner henne samtidig. For den er for langt unna, hun vet hun aldri kan komme helt dit, og det sliter i henne, selv om hun egentlig ikke vil dit. Sånn er det med så mye. Hun vil ikke, men lengter likevel. Elsker, men er redd for det.¹³

Uten å ha vært det bevisst, har jeg delt idéhistorikeren Espen Schaanings tanke om at det bare er språket som kan overvinne døden, som han påpeker i etterordet til den berømte forelesningen til filosofen Michael Foucault, *Diskursens orden*, fra 1970: «Døden er den evige gjentakelse, det at det ikke skjer noe nytt, at intet skjer. Språket representerer en overvinnelse av døden for så vidt som det hele tiden skapes nye meningsbegivenheter».¹⁴ Bare språket kan overvinne døden.

¹⁰ Diktet «Et rom står avlåst» er med i diktsamlingen *En annen sol* (Falkeid, 1989). Mamma har den stående i bokhylla.

¹¹ Haas, 1982.

¹² Strøksnes, 2015.

¹³ Egne dagboknotater, udaterte. Jeg vet med sikkerhet at de er skrevet mellom 2003 og 2006 fordi notatene finnes på en datamaskin jeg brukte da jeg bodde i leiligheten min på Sagene i denne perioden. Maskinen ble pakket ned da jeg flyttet og er ikke brukt siden. I årene 2003–06 skrev jeg mye for å håndtere voldsomme følelser som kunne komme plutselig og som alltid handlet om savnet etter Andreas.

¹⁴ Foucault, 2018, s. 53.

Det er tre steder jeg har bestemt meg for å besøke. Steder jeg ikke har vært på mange år: Barndomshjemmet vårt i Rådyrvegen 23 i Rælingen. Radiumhospitalet i Oslo, som en gang ga oss håp. Barndomshjemmet til pappa på Kjervastad på Austrått i Sandnes, der det står parkert en Citroën 2CV som Andreas og pappa skulle restaurere. De to delte entusiasmen for det franske bilmerket; pappa kjørte modellene Ami, BX, DS og GS, og Andreas kjøpte 2CV-en Ludvig som 12-åring.

Eller, egentlig er det fire steder, men det fjerde er fortsatt en umulig tanke.

Jeg må snakke med dem som var nærmest Andreas; pappa Sigvald, mamma Eva, Jutta Ravn – pappas kjæreste gjennom 34 år – og de to vennene Håkon Bergø og Vidar Antonsen, men også lillebror Nikolai, som ble født tre år etter at Andreas døde. Og jeg trenger å lese pasientjournalen og finne noen som behandlet ham. Hvis det er mulig. Jeg vil vite hva som skjedde. Alt jeg ikke forstod eller ble forberedt på, som sju-åring, åtte-åring, ni-åring. Jeg vil tilbake, til det jeg kan finne av fakta som kan erstatte fantasien og forklare den kroppslige følelsen jeg fortsatt har, av kvalme og ubehag, til og med av skam. Jeg er klar, til å samle både det gode og det vonde, ta Andreas tilbake, med svarte bokstaver på hvit bakgrunn. Skape nye meningsbegivenheter med ord. Forklare den ni år gamle meg hva som egentlig skjedde. Jeg må gjøre det for å bli hel. Samtidig er jeg vettskremt. Aner ikke hva som kan skje når jeg begynner å åpne portalen inn til fortida som har vært stengt så lenge. Men jeg må. Jeg ser ut på mørket utenfor kjøkkenvinduet i Tromsø. Så mange mil unna Andreas, mamma og pappa. Det var akkurat sånn det måtte bli.

*

Jeg tar sats, og uten å ha tenkt gjennom hvordan jeg skal ordlegge meg, har jeg ringt pressenummeret til Oslo universitetssykehus, som Radiumhospitalet nå er en del av. Jeg har høy puls, og stotrer fram ordene. Han som svarer ber meg sende en skriftlig henvendelse, det er selvfølgelig strenge prosedyrer for å få tak i pasientopplysninger. Kinnene brenner. Hva var det jeg tenkte på? Skamfølelsen lurer under det nyfødte motet. Bare ringe freidig og forvente hjelp til å finne Andreas, sånn uten videre, så mange år etter? Bare det å si navnet hans er vanskeligere enn jeg er forberedt på. Enda verre er det å skrive det. Andreas Nigar Aarskog. Det tar ni dager før jeg klarer å sende den nødvendige e-posten til sykehuset, 15 minutter over midnatt, på den siste dagen i 2022:

Viser til telefonsamtale med medievakta 22. desember. Fikk dessverre ikke med meg navnet på vedkommende jeg snakket med, men vi avtalte at jeg skulle sende en e-post.

Jeg er en 43 år gammel kvinne som for tiden skriver en masteroppgave i sakprosa på OsloMet om hvordan det er å miste en storebror tidlig i livet og leve med et slikt tap, som for meg har vært skjellsettende. Min storebror døde som 13-åring i 1988, etter å ha hatt kreft i halvannet år (omtrent). Han var mye på Radiumhospitalet i 1987-88, der han fikk strålebehandling og cellegift, og han amputerte også venstre bein. Han fjernet dessuten en del av lungene da kreften spredte seg. Navnet hans var Andreas Nigar Aarskog, og han var født 15. juni 1975. Han døde 28. juni

1988 (på Sentralsykehuset i Akershus, nå Ahus).

Bokprosjektet mitt er et portrett av Andreas, som også handler om hvordan det å miste en sønn og en bror preger en familie, og hvordan det er å leve med ubearbeidet sorg. Da Andreas døde, ble det full splittelse i familien, noe som naturlig nok preget meg og mitt liv, da jeg bare var ni år da han døde. Verken mamma eller pappa har snakket mye om Andreas etter at han døde, og de forberedte meg lite på døden mens han var syk. Derfor har jeg måttet håndtere mye på egen hånd. Et ledd i det arbeidet er bokmanuset jeg nå er i gang med.

Jeg ønsker å komme i kontakt med noen på Radiumhospitalet som kan ha jobbet med Andreas og som ble kjent med ham. Jeg håper også å få innsyn i pasientjournalen hans, og er kjent med at det er en egen prosedyre for dette. Jeg jobber nå med å prøve å finne personnummeret hans. Jeg bor for tiden i Tromsø, men skal være i Oslo i uke 4. Jeg håper det er mulig for meg å komme på besøk på sykehuset da, og bli vist rundt på barneavdelingen. Jeg har knapt vært tilbake der etter at Andreas døde, og har et sterkt behov for å se stedet igjen.

Håper det jeg ber om lar seg gjøre, selv om jeg forstår at deler av oppgaven er noe komplisert, så mange år etter.

Andreas har levd. Han har et navn, en fødselsdato, en dødsdato. Dagene imellom var livet hans. 13 år og 13 dager. Samtidig er det så lenge siden. De fleste jeg omgås i dag vet ikke at jeg har hatt en storebror, med tanker, følelser, friske lunger og en hjerne og et hjerte som virket, blod som strømmet taktfast rundt i blodårene, med akkurat passe mange hvite blodlegemer. Han skulle ha vært 47 år. Kanskje han hadde hatt barn, som lignet på ham, med hans mørke hår og dype smilehull, kanskje hadde barna lignet på meg, tante Karine. Det er en liten trøst å vite at energien i universet er konstant og at energien hans finnes fortsatt, i en annen form. Hva gjenoppstår sjelen vår som? Hvor blir tankene våre av? Bare språket kan overvinne døden og bringe Andreas tilbake. Men det er så få ord igjen etter ham. Han døde før internett var allemannseie, før Facebook var blitt offentlig minnebok. Jeg får ingen treff når jeg googler navnet hans. Hva er det egentlig mulig for meg å finne?

I pasientjournalen hans finnes det i hvert fall ord, skrevet av de som møtte ham, som forsøkte å redde ham. Svaret fra sykehuset kommer allerede samme dag, selv om det er blitt nyttårsaften. Kommunikasjonsrådgiveren bekrefter å ha mottatt henvendelsen og lover å hjelpe:

Vil dog alt nå at du skal vite at det i dag ikke er en egen barneavdeling ved Radiumhospitalet. Og vi må løses fra taushetsplikten for å kunne svare pasientspesifikt. Det er særs krevende ved avdød pasient. Og om journaler fra 1987-88 i det hele tatt er tilgjengelige vet jeg ikke her og nå. Men vi kommer tilbake til deg på nyåret.¹⁵

¹⁵ E-post fra kommunikasjonsrådgiver ved Oslo universitetssykehus (OUS), datert 31. desember 2022. Av hensyn til rådgiveren, og fordi det ikke er viktig hvem han er, bruker jeg ikke navn, men refererer til vedkommende som kommunikasjonsrådgiveren eller kontakten min.

Særs krevende ved avdød pasient, står det. Men ikke umulig. Og barneavdelingen finnes ikke lenger. Fire dager etter får jeg et nytt svar:

Viser til din henvendelse under, som vi arbeider videre med. Men før vi kan åpne eventuelle journaler må vi fritas helsepersonellets taushetsplikt. Dersom dine foreldre (forutsatt at Andreas var din biologiske bror) fortsatt lever er det kun disse som kan be om journalinnsyn, og da må dette fremsettes skriftlig til oss, jfr. gjeldende jus. *Da hører vi ifra deg om dette!*

Motet mitt får næring. Jeg føler meg manisk. Selvfølgelig var Andreas min biologiske bror. Jeg er hans eneste søster. Bare 20 minutter etter har jeg respondert:

Tusen takk for svar. Andreas var min biologiske bror, ja. Mine foreldre lever, men er skilt og har lite dialog seg imellom. Jeg skal snakke med dem om hvordan vi kan løse det. Bruker de et spesielt skjema for å søke om innsyn?

Jeg trenger heldigvis ikke vente lenge på en oppklaring. Kommunikasjonsrådgiveren svarer samme dag:

Fint! Dersom mor og far er samtykkekompetente må begge skrive under på fritaket, selv om de er skilt. Ta utgangspunkt i vedlagte skjema, selv om det ikke dekker helt riktig mht avdød person. Stryk og tilføy etter behov.

Vedlagt ligger et dokument som trenger både mammas og pappas signatur og personnummeret til Andreas. Jeg ringer til mamma som tror hun ikke har det lenger. Hun hadde pasientjournalen en gang, men kastet den fordi det var for vondt å ha den liggende. Pappa svarer at han ikke vet hva som finnes av gamle papirer og at han må snakke med Jutta, samboeren hans gjennom 34 år. Motet synker i meg. Skal det stoppe allerede her, fordi jeg ikke har de 11 sifrene?

*

I 34 år har jeg tålt og tiet. Det var ikke rom for min sorg da verden gikk i stykker sommeren 1988. I nesten to år hadde mamma, pappa, Andreas og jeg pendlet mellom Radiumhospitalet og de to hjemmene i Rælingen; Rådyrvegen 23, der vi en gang bodde alle sammen, og Skovholt, dit mamma og jeg flyttet i april 1985. Vi fikk oppleve hva kreft kan gjøre med en barnekropp. Legene amputerte det venstre beinet til Andreas og fjernet deler av lungene hans. Det hjalp ikke.

Pappa var behersket, han gråt knapt, men bøyde hodet i takt med at vindstyrken økte, gikk først for å skjerme oss andre, selv etter det siste sykehusoppholdet da vi dro hjem uten Andreas og pappa var den som kom hjem til et tomt hus i Rådyrvegen 23 og ble møtt av en enslig joggesko til en høyrefot i trappa. Mamma krummet også nakken da hun dag etter dag kjørte i den blå Golfen mellom huset i skogen på Skovholt og lærerjobben på Marikollen ungdomsskole fem minutter unna, uten en eneste sykedag. Hun så Andreas i alle guttene hun underviste. Det var hjemme hun gråt. Kanskje var jeg en av de få som så redselen hennes. De ukontrollerte, høylytte utbruddene,

jamringen. Den skremte meg. Jeg husker at jeg prøvde å trøste henne. Min trøst ble en mattebok beregnet for ungdomsskolen, jeg fikk den av pappa i julegave. Jeg førte tallene sirlig innenfor rektangulære ruter i en arbeidsbok, der jeg satt på barnerommet på Skovholt med de røde gardinene med blå, gule og grønne blomster, en rød skrivebordlampe og en tom underkøye. Rutearkene ga system. Det var trygt. I matteboka var svaret enten riktig eller galt. Ingen visste om den svarte klumpen, angsten som kom uten forvarsel og som livnærte seg av energien min. Ingen visste at jeg var mørkeredd, og at jeg kurerte meg selv ved å stå på trappa til huset på Skovholt, med ryggen mot den mørke skogen, alene, og tvang meg selv til ikke å løpe inn. Nå er jeg blitt vant til mørket. Jeg har valgt det selv. Jeg bor i en landsdel som har mørketid hver vinter. Mørketida er forutsigbar, og kommer på samme dato hvert år,¹⁶ i motsetning til mørket som kan komme innenfra, helt plutselig, uten forvarsel, og uten sluttdato. Som noen av de morgene pappa kjørte meg til skolen da jeg hadde begynt på videregående, og jeg håpet at det skulle komme en bil fra høyre i stor fart og treffe siden der jeg satt. Det var ikke egentlig det at jeg ville dø. Jeg var bare så sliten. Av å prestere, av aldri å føle meg god nok, viktig nok, til tross for alle S-ene og 6-erne, jeg ønsket meg en grunn til ikke å måtte prestere.

Hun er drittlei av å være flink, drittlei av at gleden og sorgen alltid må holde hverandre i hendene og aldri kan slippe taket. At det ikke bare kan være godt å stå ved et vann i marka og nyte solstrålene og de gule stråene som varsler høst. Men at det også må bety et savn og en lengsel, etter alt det som aldri vil komme tilbake.¹⁷

Men jeg fortsatte å være flink. Det er trygt. «Du er en av dem vi ønsker å satse på», husker jeg nyhetssjefen i NRK Østlandssendingen sa, da hun etablerte morgenteamet jeg ble en del av. Jeg var 23 år, utdannet journalist fra Høgskolen i Oslo og Akershus, og jeg hadde kjøpt leilighet på Sagene. Morgenen er prime time for radio. Når dagen så vidt har startet, ubesudlet, ubrukt, det lukter kaffe, avisbudet har vært utenfor med fersk morgenavis, mørket har ikke rukket å vike helt, men lyset er på vei. Jeg har alltid likt morgenen, helt siden Andreas og jeg lå i telt på Haugen i Rådnyvegen og katten Gråpus var med,¹⁸ og det ble litt kaldt og vi listet oss inn, bare for å oppdage at pappa allerede var oppe, eller når vi skulle rekke skolen og barnehagen og vi måtte dytte i gang en av Citroën-ene som ikke startet, og det var bra at vi bodde på toppen av verden, med utsikt til Gaustatoppen på klare dager. Morgenen er prime time for ensomhet. «Riktig god morgen, klokka er fem over åtte, og her er nyheter fra Østlandssendingen.» Enda en dag uten deg.¹⁹

¹⁶ I Tromsø er sola under horisonten mellom 27. november og 15. januar (Pedersen, 2013).

¹⁷ Egne udaterte dagboknotater, skrevet i perioden 2003–06, ref. fotnote 13.

¹⁸ Gråpus var den første katten vår. Den var med oss på tur, og jeg pleide å kle på den dukkekler og trille den i en dukkevogn. Erindringene mine ble bekreftet av pappa i et intervju 20. mars 2023.

¹⁹ Inspirert av sangen «Just another day» med Jon Secada, som kom ut i 1992 og som jeg hørte mye på i tenårene.

Jeg har balansert på ett bein, øverst på den tynne spissen på toppen av A-en, og vært livredd for å falle ned, samtidig som jeg har lengtet ned. Det er så ensomt her oppe. Mamma, pappa, Andreas og Karine ble ikke til mamma, pappa og Karine. Det ble ingenting. Alt gikk i oppløsning. Vi sørget ikke sammen. Vi så ikke på bilder, selv om jeg vet at mamma har flere bokhyller med tidsmaskiner som kan ta meg tilbake til tida før han døde. Vi står ikke sammen på graven hans. Vi har levd videre med hver vår sorg, hver vår ensomhet, hvert vårt avlåste rom. Fraværet til Andreas har vært som et sort hull, som de man finner i verdensrommet, hvor tyngdekraften er så stor at selv ikke lyset slipper ut, fordi materie har blitt klemt voldsomt sammen til et bittelite rom.²⁰ Det kan skje når en stjerne dør. Jeg har ikke forsket på sorg, men jeg vet hvordan det er å leve med sorg, det har jeg visst siden jeg var ni år. Jeg har hatt kjærlighets sorg, etter storebroren min, en kjærlighets sorg som aldri kan gå over. Og jeg vet hvordan det er å ha foreldre som forsvinner inn i seg selv og aldri blir de samme igjen.²¹ Innenfor psykiatrien ville jeg trolig fått diagnosen forlenget sorg-forstyrrelse.²² Selv tror jeg ikke det finnes noen fasit for sorg. Ingen lærte meg hvilke følelser det er greit å ha. Trygt å ha. Jeg vendte sorgen innover til skam og selvforakt og ble flinkest også til å sørge, uten å være til bry. Ingen har sett hvordan jeg har løpt, panisk, med et jordskred bak meg. Men ingen kan løpe for alltid.

*

De neste dagene kjenner jeg at motet mitt er skjørt, jeg er redd for å bli avvist og bruker mange krefter bare på å tenke på bokprosjektet jeg har startet. Jeg vegrer meg for å gjøre research, redd for hva jeg skal finne, Mac-en ligger uåpnet i flere dager. Samtidig dras jeg mot det sorte hullet, kan kjenne gravitasjonen sterkere nå som jeg har fått los. Lørdag 14. januar 2023 tar jeg på nytt mot til meg, og ringer et ukjent nummer som er koblet til en adresse jeg kjenner bedre enn noen annen. Klokka er 19.17, og jeg har satt meg på soverommet for ikke å bli forstyrret. Jeg frykter at det er et upassende tidspunkt, men jeg klarer ikke å la være. Igjen denne høye pulsen, jeg er tørr i munnen da det svarer i den andre enden. Jeg kremter og hører stemmen min som utenfor meg selv, når jeg spør den fremmede mannen om jeg kan komme på besøk.

- Det går sikkert bra, bare send oss forslag til tidspunkter, svarer han som bor i Rådyrvegen 23 nå. Huset der jeg hørte Andreas sin stemme for siste gang.
- Er det faren din som har bygget huset?
- Det var et Block Watne-hus, men pappa tegnet tilbygget. Det som er rett til venstre når du kommer inn, og arbeidshemsens over, svarer jeg stolt.

²⁰ Norsk Romsenter, u.å.

²¹ Forskning viser at det kan gi langvarige og dramatiske helsemessige følger for foreldre som mister barn (Dyregrov, 2006, s. 781).

²² Dyregrov et al., 2014; Kristensen, 2013; Kristensen et al., 2017.

Det er det pappa gjør. Eller gjorde. Han tegnet hus, dag og natt. La planer for hvordan ett eller flere liv kan rommes på best mulig måte. Nå faller barndomshjemmet hans på Kjervastad i Sandnes sammen. Huset Andreas drømte om å bo i. Tegningene har vært klare i mange år.

– Det er nok mye som er forandret, sier mannen.

– Ja, jeg er forberedt på det, men det er likevel fint å kunne være inne i huset igjen.

Samtalen varer i tre minutter. En dør står på gløtt. Seks dager senere ringer jeg mamma for å minne henne på at jeg kommer på besøk uka etter, for å intervjuer henne om Andreas. Hun begynner å gråte.

– Nå går det gæli igjen, sier hun mellom hikstene.

Det er ikke gæli å gråte. Det er nødvendig, tenker jeg. Jeg ser henne for meg der hun sitter med mobilen knugende mot øret og fjernsynet på – for å høre andre stemmer.

– Vi kan snakke mer når jeg kommer og du ikke er alene, svarer jeg.

23.40 samme kveld kommer tekstmeldingen fra mamma: «Tankene romsterer en sen nattetide. Sitter og blar i en bok om Andreas, og der dukket det opp et personnummer (...). Da sier jeg god natt, hvis du ikke allerede sover.» Nummeret står der, i en tekstmelding. Jeg informerer pappa, som har rukket å kontakte Folkeregisteret. Han svarer med det samme: «Det var fint! God lørdag og helg til dere også.»

Kapittel 2. En lykkelig kjernefamilie

– Hvor er det du starter? spør mamma.²³

Jeg sitter på den litt vaklete benken, en enkel trebenk med en avlang pute i skumgummi med formsydd trekk oppå, ved kjøkkenbordet til mamma på Skovholt, huset der mormor og morfar bodde en gang, og som mamma og jeg flyttet til i 1985, da hun og pappa hadde bestemt at de skulle skilles. På den røde voksduken med små, hvite blomster ligger det et oppslått fotoalbum. Det er blitt 25. januar 2023. Jeg har hundrevis av bilder å se gjennom i løpet av noen få dager. Det første albumet jeg har slått opp inneholder bilder tatt mellom juli 1986 og januar 1987, da skredet startet. Jeg ser smilende barn som har loppemarked utenfor det samme huset som jeg sitter i nå. Det slår meg hvor få bilder mamma og pappa er sammen på. Noen av de få jeg finner er fra turen vi hadde til Liseberg 8.–10. august 1986, da Andreas tok loopen og jeg ikke turte. Jeg har angret siden. På et av bildene sitter mamma og pappa på trammen til den lille rosa hytta vi overnattet i. Jeg trodde at de skulle bli kjærester igjen.

For noen timer siden gikk jeg av på bussholdeplassen ved siden av Joker-butikken på Hektnersletta og kjøpte wienerbrød som mamma liker så godt. Og roser. Her var det tidligere en

²³ Jeg har gjort lydopptak av alle sekvensene der mamma og jeg ser på bilder eller jeg intervjuer henne. Sitatene som er gjengitt er hentet fra intervjuer gjort 25., 27. og 28. januar 2023. Jeg har også gjort lydopptak av alle de andre intervjuene og gjengitt utvalgte sitat direkte.

bensinstasjon som het Johnsrud, som eieren. Vi gikk til Johnsrud de lørdagene vi var hos mamma og stod foran disken og strakte oss på tærne for å peke ut hvilket godteri vi skulle ha. Gamle Johnsrud selv stod bak disken, og med butte fingre med rester av olje på, plukket han møysommelig opp drops for drops og la dem i en papirpose. Jeg fikk mange salmiakk-drops for ti kroner. Andreas likte vingummi. Vi lot hverandres godteri være i fred.

Mamma går litt urolig fram og tilbake på kjøkkengulvet.

– Hvor lenge siden er det du har sett på disse bildene? spør jeg.

– Ikke siden han døde, Karine. Jeg orket ikke å ta fram disse albumene, svarer hun.

– Det betyr ikke å glemme, men rett og slett komme seg videre uten å bryte sammen. Jeg var veldig opptatt av at jeg skulle klare meg, og ikke gi opp, utdyper hun.

Jeg vet ikke om hun har glemt hvordan hun kunne gråte, hulkende og jamrende, når følelsene likevel ble for sterke, eller hvordan hun begynte å hive etter pusten når jeg ville ta fram bilder av Andreas. Jeg kjenner at det selv nå, så lenge etterpå, er vanskelig å konfrontere henne med det. Det endte alltid med krangling når vi en sjelden gang prøvde å snakke om ham. Jeg orket ikke høre hennes versjon, klarte ikke å romme hennes behov for trøst. Jeg trengte trøst selv. Nå er jeg her for å lytte. For å forstå hvordan det har vært for henne, å miste en sønn. Jeg trenger det for å forstå meg selv.

Gjennom hundrevis av bilder som mamma har datert og teksten, sammen med brev og tegninger, har jeg begynt tidsreisen. Mamma har alltid tatt bilder, hun ønsker å skape evig liv. Tidligere har hun fortalt meg om en gang hun og pappa og Andreas, som da var baby, var på besøk på Minde på Vestlandet, hos morfars familie. Under besøket kom hun over et fotografi av to små gutter i dåpskjoler, hennes onkler. Mens hun studerte det, forstod hun at de var avbildet døde og at kjolene var lik-kleder. Hun gikk rett inn til Andreas som sov i naborommet for å forsikre seg om at han pustet.

Hun tok ingen bilder av Andreas da han var død. Det siste som finnes, er fra 13-årsdagen hans. Han sitter i stua i Rådyrvegen 23, på toppen av verden, i en sofa som pappa hadde snekret, med puter i et oransje stoff som stakk litt. Andreas smiler, og på seg har han en hvit T-skjorte, en svart hatt og en blå joggebukse som er brettet opp over lårstumpen og ned i bukselivet. Hendene hans er brune, smilehullet på høyre side veldig tydelig.²⁴ Han ser lykkelig ut, kanskje fordi han hadde fått en verktøykasse i bursdagsgave. Han og pappa skulle bygge ferdig en trehytte i skogen, jeg tok meg i å se etter den da jeg gikk forbi på ski for bare noen år siden. Eller kanskje var det fordi han nylig hadde kjøpt 2CV-en Ludvig og hadde fem år på å restaurere den før han skulle ta lappen.

Blikket hans møter mitt, i bilde etter bilde. Dette direkte, litt sørgmodige blikket. Jeg har ofte fått spørsmål om jeg husker noe fra det som skjedde, jeg var jo bare ni år. Selvfølgelig husker jeg.

²⁴ Foto datert 15. juni 1988. Andreas sin bursdag.

Kroppen husker. Likevel føles terrenget som hjernen er i ferd med å begi seg inn i nå så fremmed og utilgjengelig. Et parallelt univers, barnets univers, der vi alle fortsatt er, bak et slør av glemsel, en flortynn gardin som gjør alt uskarpt. Veien inn stengte 28. juni 1988. 13 år og 13 dager etter at storebror Andreas ble født på Ullevål sykehus, 15. juni 1975, klokka 07.20. Andreas Nigar Aarskog. 3790 gram og 51 centimeter.²⁵ Ti fingre og ti tær. To bein. En perfekt gutt. Mamma og pappas førstefødte, oppkalt etter farfar, Andreas Nicolai Aarskog. Det var nok bestemt allerede da at han en gang skulle overta Kjervastad, pappas barndomshjem.

Mamma, pappa og Andreas bodde de første leveårene hans i en leilighet på Frogner i Oslo. Pappa jobbet som arkitekt i nærheten, mamma var lærer på Marikollen ungdomsskole. Hver dag kjørte hun en burgunderrød Volvo uten servostyring mellom Frogner, Marikollen og Skovholt der mormor var dagmamma for Andreas. Han sovnet ofte i Sinsenkrysset på vei hjem.²⁶ Da han en dag holdt på å spise en hundebæsj som lå på gata utenfor bygården på Frogner, bestemte mamma og pappa seg for å flytte til noe mer landlig.²⁷ Det ble Engaveien 16. I Sagdalen på Strømmen, i det som tidligere het Skedsmo kommune, der Sagelva kaster seg dramatisk utfor bratte fjellknauser og de sterke fallene tidligere ga kraft til kvernbruk og sager.²⁸ Det er der min historie med Andreas starter. I første etasje i en gusjegrønn tomannsbolig fra 1950-tallet, med turkisblå innerdører med gule håndtak og sivmatter på gulvet. Mammans bilder hjelper meg å huske. Mitt første hjem. Store, runde lamper i hvitt, nesten gjennomsiktig risepapir, der er den hjemmesnekrede sofaen med oransje puter igjen, et lavt, hippie-inspirert stuebord, hvit- og oransje-stripete gardiner og musikkinstrumenter: En gitar, pappas kontrabass og Ritter-pianoet fra 1920, som jeg senere har flyttet med meg og som nå står i stua mi i Tromsø og som jeg fikk stemt 20. august 2022. Jeg stod på kjøkkenet og prøvde å skjule gråten da pianostemmeren forsiktig vred på de små naglene med en stemmenøkkel. Akkordene ble rene. Så enkelt, så vondt. Kanskje fordi det er en av de få gjenstandene jeg fortsatt har fra barndommen, kanskje fordi Andreas sine fingre har rørt ved tangentene, kanskje fordi det var på det pianoet pappa lærte meg å spille Preludium av Bach, lenge før jeg kunne noter. Kanskje fordi musikk er pappas og mitt følelsesspråk.

Jeg ble født på Sentralsykehuset i Akershus (SIA), som i dag heter Ahus, lørdag 6. januar 1979, klokka 09.54. Den lille annonsen som mamma en gang klippet ut fra en avis er nøktern, og slår bare fast fakta: «Andreas har fått en lillesøster. 6/1. Eva og Sigvald Aarskog, Strømmen.»²⁹ Jeg var stor, 4080 gram og 54 centimeter. Fødselen var krevende for mamma, fordi jeg hadde det så travelt. Og

²⁵ Mammans loggbok over Andreas' første leveår.

²⁶ Intervju med mamma 27. januar 2023.

²⁷ Intervju med mamma 27. januar 2023 og pappa 20. mars 2023.

²⁸ Lokalhistoriewiki, 2024. Tettstedet Strømmen ligger i det som tidligere het Skedsmo kommune, som nå er en del av Lillestrøm kommune (Askheim, 2020). Etter kommunesammenslåingen i 2018 byttet Engaveien navn til Stalsbergenga (Schau, 2020).

²⁹ Jeg fant annonsen i mammas album.

jeg var visstnok et krevende barn som måtte bæres mye de første månedene fordi jeg gråt.³⁰ Senere i livet har jeg brukt mange krefter på ikke å være krevende. Hvem vil vel være krevende? Andreas var enklere. Det står svart på hvitt i mammas tidsmaskin som jeg har begynt å reise med: «Lille frøken skrik og en glad storebror.»³¹ «Vi bør kanskje alle prøve både den godlyndte og mer urolige typen. Først da vet vi jo hva det virkelig vil si å ha baby, ikke sant?», skrev et familiemedlem i et gratulasjonskort til mamma og pappa da jeg var født.³²

Heldigvis visste jeg ikke hva som ventet oss. Vi pleide å leke i senga med pappa, som den gangen 1. desember 1979: «Hoppegøy da far kom hjem», har mamma tekstet et fotografi som viser er fryst øyeblikk av pappa, Andreas og meg på barnerommet i Engaveien. Vi svermet rundt pappa, men jeg tror Andreas alltid var litt nærmere ham enn jeg. Det var alltid de to, noe som bekreftes av mammas loggføring om Andreas fra tida før jeg var født: «Opptil 2 år: Pappa suverent foretrukket. Nedover på stigen kommer: mamma, tante Lise og mormor.»³³ Han var pappas gutt. Han trengte ingen andre. Båndet mellom dem ble enda sterkere da Andreas ble syk.

Køyesenga vi sitter i på bildet har blå metallrør og madrass med rødt stretchlaken. Pappa har brunrutet flanellskjorte, Andreas hvit pologenser med høy hals og blå snekkerbukse, og jeg en grønn buksedrakt i plysj. På veggen bak oss henger en plakate av et Carl Larsson-maleri, der motivet er et barnerom. Andreas ser ut som han er i ferd med å hoppe, jeg ler, og pappa smiler fra det ene hjørnet. Vi ser lykkelige ut. Jeg husker kjærlighet, levende mennesker, en godt brukt platespiller, slitte bøker og LP-plater, Ballade Pour Adeline, Cavatina, latter, den selvfølgelige følelsen av å være til, en levende storebror. Jeg husker at vi pleide å bade i et lite, kvadratisk sittebadekar, som den gangen mamma foreviget oss 26. oktober 1980. Andreas holder i en oransje badebørste. Han og jeg ser i kamera, pappa ser på meg. «Trangt om plassen – men utvilsomt koselig ...», står det under bildet. Kroppen til storebror er mager og solbrun selv om det er sent på høsten. Tjukt, brunt hår. Litt skjeve, sørgmodige øyne, markante, buede lepper.

I andre etasje i Engaveien bodde tante Ella og onkel Asbjørn, som vi ikke var i slekt med, men som ble som besteforeldre. De hadde en brun, myk, liten babydukke i et slags gummi-materiale som jeg fikk låne når jeg var på besøk. En dag mistet den armen. Onkel Asbjørn klarte på mystisk vis å sette den på igjen. Det luktet gummi da han lirket armen inn i hullet ved skulderen og gjorde dukken hel igjen. Nå er både han og tante Ella døde og finnes bare i albumene til mamma, sammen med bilder fra turene vi hadde, til Blaafarveværket i Modum og klosterruinene på Hovedøya, hos venner på Nesodden, bading på Myrdammen og grillfester i hagen. Vi ser glade ut, der vi sitter rundt

³⁰ Dette har jeg fått fortalt flere ganger i løpet av mitt liv, og mamma har også skrevet om det i loggboka hun førte da jeg var baby.

³¹ Bildetekst i mammas album, datert 13. februar 1979.

³² Kortet er datert 28. februar 1979. Jeg siterer de skriftlige kildene mine ordrett, også med eventuelle skrivefeil som her (godlynt skrives uten d).

³³ Mammans loggbok over Andreas' første leveår.

hagebord kledd i oransje og gule Marimekko-duker eller i blomstrete solsenger.³⁴ Sommeren 1980 besøkte vi Vallhagar på Gotland, med hustufter og gravrøyser. Mamma har alltid likt sånne historiske steder, og særlig gravplasser. Som prestedatter er hun vant til å være på kirkegårder, hun trives på dem. Men graven til Andreas er hun sjelden på. Mamma plukket blomster i Vallhagar og tok bilde av dem, og Andreas, som da var fem år, spurte: «Men kan vi ta blomstene fra de døde menneskene, da?»³⁵ Mamma forstørret bildet og hengte det opp. Det henger fortsatt på stueveggen hennes på Skovholt.

*

I 1982 flyttet vi til en nøkkelklar enebolig fra Block Watne i Rådyrvegen 23 i Blystadlia i Rælingen. Tolv boliger ble bygget samtidig, i en gate som vi kalte Ringen, der vi kunne sykle, spille slåball eller løpe uten klær når det regnet og lynte og tordnet. Andreas var ikke redd for torden. Jeg var tre år og hadde verdens beste storebror, som jeg gjentatte ganger har forsøkt å vekke til live gjennom ord:

Hun har en storebror i live, stjernen som hun selv kretser rundt, midtpunktet i hennes solsystem. Andreas. Hennes store stolthet og forbilde, han som gir håp, han som alltid tar hennes parti og er lojal. Han som er akkurat som en storebror skal være.³⁶

Ringen omkranset en fjellknaus vi kalte Haugen, hvor det hendte at Andreas og jeg overnattet i et grønt, lite telt med én stang i midten, og hvor vi en gang fant et hoggorm-bol. Jeg husker at en nabo løftet en av ormene ut av bolet med en slags tang. Ormen hang slapp ned på hver side av tanga, og jeg visste ikke om jeg skulle være lettet eller synes synd på den. Huset vi flyttet inn i hadde hvite, ubrukte vegger, nytt Siljan-gulv i tre som mamma og pappa vasket med sju liter kremfløte for å få mykt og flisfritt, kjøkken, stue og tre soverom, og et tilbygg under planlegging som pappa hadde tegnet. Det som skulle bli rommet til Andreas. Det var sommer og varmt og luktet litt surt.³⁷ Et bilde i mammas album viser meg, sittende på en plankehaug i stua, i blå shorts og lyserosa t-skjorte med tegning av en valp på. Jeg ser betenkt ut. Det gikk da ikke an å bo her?³⁸ Men det ble et hjem, et nytt hjem. Andreas og jeg fortsatte å dele rom, vi sov i den samme senga som i Engaveien. Jeg øverst, han nederst. Det var godt å vite at han lå under meg, trygt å sovne til pusten hans. Vi så på TV-programmet *Den blå planeten*, mens vi spiste brødiskiver med brunost og drakk kakao, som vi også gjorde når det tordnet. Jeg husker lyden av spiseskjeen som skrapte mot bunnen av kjelen, når pappa rørte sammen sukker og kakaopulver før han spedde i helmelk. Lørdager gjettet vi med på *Kvitt eller dobbelt*, og Andreas spiste svarte og oransje krokodiller og jeg salt lakris fra røde smågodt-posser. Vi leide Movie-box og filmer på den lokale videosjappa og prøvde å ignorere at bildet skurret øverst på

³⁴ Inntrykk hentet fra album med bilder datert sommeren 1980.

³⁵ Intervju med mamma 28. januar 2023 og tekst til et foto jeg fant som befinner seg i et album mellom bilder datert 7.–17. juli 1980.

³⁶ Egne udaterte dagboknotater, skrevet i perioden 2003–06, ref. fotnote 13.

³⁷ Intervju med mamma 26. januar 2023. Hun var litt usikker på hvor mange liter fløte de hadde brukt, men landet på sju.

³⁸ Foto, udatert, plassert mellom 3. og 15. juni 1982 i mammas album. Mamma har teksten det ene: «Det går da ikke an å bo her?»

TV-skjermen. Vi drømte om å reise tilbake i tid som i *Back to the future*, og så hvordan det gode overvinner det onde i *Star Wars*. Jeg var prinsesse Leia, Andreas var Luke og bestevennen Håkon var Han-Solo. Jeg var forelsket i Han-Solo. Det var perfekt. Døden var noe vi bare leste om i *Brødrene Løvehjerte*, der to brødre som dør nesten samtidig kommer først til Nangijala, så til Nangilima. Pappa lærte oss å skyte med pil og bue, vi plukket blåbær og tyttebær og tranebær, og pappa gikk foran i høye, grønne gummistøvler som lagde svuppelyder i myra og slo opp i en liten bok hver gang vi fant en sopp. Gode minner. Såre minner. De har hjemsøkt meg siden.

Hun er redd disse uoversiktlige følelsene, som er gode, men likevel så vonde, fordi de minner henne om noe. Noe hun ikke vet hva er. Lukten av våt skog, minner fra en gang da ingenting av dette hadde hendt, da det var helt naturlig at hun hadde en storebror som også likte å være i skogen. Som skjøt med pil og bue, som likte å ligge i telt, som hun bosset med når de spilte klinkis. Som var der og passet på at hun ikke gikk feil vei. Hun gjorde aldri det, selv ikke etterpå, men plutselig var veien så tung å gå. Så ensom.³⁹

Andreas begynte på Blystadlia barneskole, jeg gikk fortsatt i Marikollen barnehage, som mamma hadde vært med på å etablere. Hun var driftig sånn. Å gå i barnehage på 1970- og 80-tallet var ingen selvfølge.⁴⁰ Noen år tidligere hadde mamma bidratt til å starte en privat barnehage på Sandbekken skole, en barnehage Andreas begynte i, og der jeg som 13-åring skulle få meg vaskejobb, uten å vite at storebror hadde vært der som liten. Mamma lærte meg å lese og skrive da jeg var tre år, og etter det leste jeg hele tiden, høyt og inni meg, for meg selv og for andre. Jeg strikket lange skjerf, vevde tepper på den lille veven jeg hadde fått til jul, og jeg lekte at tøybitene på den fargerike fillerya i stua var små hus i en by, mens jeg lengtet etter skolen, lengtet etter Andreas, ville være der han var. Jeg snudde de svarte LP-platene igjen og igjen på platespilleren, plasserte den lille stiften forsiktig på ytterste rille, hadde lært meg hvordan jeg fjernet støvet som samlet seg på stiften uten å ødelegge den. Det var *Hakkebakkeskogen*, lest inn av Torbjørn Egner selv, *Petter og Ulven* med Trond-Viggo Torgersen og Concertgebouworkesteret,⁴¹ Knutsen og Ludvigsen sitt album *Juba Juba*, ABBA's *Arrival*, med coveret jeg fortsatt liker så godt, der medlemmene i bandet sitter i et lite helikopter og himmelen går fra lys til svart bak dem, og Herreys' *Diggi-Loo Diggi-Ley*, der alt er mulig bare du har på deg gullsko. Livet går min vei. La dette mirakelet vare. Vær så snill, ikke vekk meg.⁴²

³⁹ Egne udaterte dagboknotater, skrevet i perioden 2003–06, ref. fotnote 13.

⁴⁰ Full barnehagedekning i Norge kom først med regjeringens barnehageløft i 2006 (Djupeal, 2006).

⁴¹ På platecoveret står det at Trond-Viggo Torgersen leser inn eventyret *Petter og ulven*, og at også Concertgebouworkesteret i Amsterdam med dirigent Bernhard Haitink medvirker på plata (Torgersen, 2018).

⁴² Inspirert av refrenget til *Diggi-Loo Diggi Ley*: Diggi-loo diggi-ley, life is goin' my way, When I'm walkin' in my golden shoes. Everything I ever dreamed of has suddenly come true. Diggi-loo diggi-ley, let this miracle stay, I could be whatever I would choose. Please don't wake me up. I'm dreamin' of me in golden shoes (Herreys – emne, 2014, 20. november).

Kapittel 3. Alle blir borte

Jeg kan telle 36 sting fra kragebeinet og ned til navlen på nærbildet som mamma tok av den nakne overkroppen til Andreas. Bildet er datert 14. desember 1987. Med rød tusj er det tegnet et mønster oppå stingene. Skredet treffer meg hardt, selv om jeg er forberedt. Plutselig er det der alt sammen; lydene, luktene, inntrykkene som aldri kan behandles bort, uansett hvor mange timer jeg går i terapi. Cellegift, som lignet på eplemost, i en gjennomsiktig pose som hang fra et metallstativ, slangen som fortsatte inn i kroppen til storebror. Det tjukke håret som falt av og avdekket en blek hodeskalle. – En gang skulle han flytte på hodet sitt, men han klarte det ikke. Så han tar tak i luggen. Og dermed så ... ramlet håret av. Han mistet jo hår, fordi han var under cellegiftbehandling hele tiden, forteller mamma.

Jeg hører at hun synes det er vanskelig å snakke om. Jeg husker ikke at Andreas tok det så tungt. Eller at armene hans var så tynne. Skuldrene så knoklete. Men jeg husker at han var mye på Radiumhospitalet og at han gruet seg til sprøytestikkene. Fra et liv med hytteturer på fjellet og besøk hos venner og utflukter til strender med boller og kaffe, og telttur på Tarzan-toppen i Rådyrvegen og Gråpus var med,⁴³ og Andreas løp rundt på to bein og klatret i trær og spilte fotball og drev med friidrett, og jeg tok alt som en selvfølge, bare spjæret alt, som lyden av en stift som treffer LP-plata feil og lager et stygt hakk. Nå er jeg plutselig midt i det. Jeg tvinger meg selv til ikke å lukke igjen albumet. Jeg vil se, jeg vil vite, jeg må orke, selv om det brenner på innsiden av magen. Foran meg på kjøkkenbordet er det en høy stabel med album, som jeg blar meg hektisk gjennom, mens jeg suger inn øyeblikkene som er foreviget, og avfotograferer noen utvalgte bilder med mobiltelefonen min. Bilder fra en lykkelig barndom som brått endres til noe vondt, skremmende og altfor stort. Skjønt, lykkelig? Mamma og pappa kranglet mye i tida før mamma og jeg flyttet. Og jeg hadde opplevd sykdom og død før Andreas. Men da var jo han der sammen med meg.

Morfar var det første mennesket jeg så død. Han fikk slag før jeg hadde fylt ett år, han ble pleiepasient og satt i rullestol og kom med uforståelige og høye rop når han forsøkte å snakke, jeg husker at jeg var litt redd ham. Mormor og morfar hadde det mørkt inne i huset på Skovholt, gardinene var trukket for, vinduene lukket. Morfar skulle ikke ha trekk. Mormor hadde alltid forklekjoler utenpå de andre klærne. En gang prøvde jeg å løfte på en av dem for å se hva hun egentlig hadde på seg. Hun ble irritert. Under skimtet jeg en vakker kjole med gule blomster.⁴⁴ Finstua, med teakbord og stoler og sofa i mørkegrønn velur, ble ikke brukt selv på julaften, men lå bortgjemt bak en foldedør i burgunderrød plast, som et trekkspill som var dratt ut. Første gang jeg

⁴³ Tarzan-toppen var et utkikkspunkt i nærheten av Rådyrvegen, som fikk kallenavnet sitt fordi det hang et tau i et av trærne, som vi pleide å slenge oss i. Vi gikk dit ofte, og et bilde fra en av disse turene viser Andreas og meg med Gråpus i soveposen, datert 18.–19. juni 1983.

⁴⁴ Egen erindring. Mamma har bekreftet at mormor ofte hadde flere kjoler utenpå hverandre for å spare den fineste – som var innerst.

husker at jeg var i det rommet var i juli 1983, da jeg var fire år og morfar var død⁴⁵ og lå i åpen kiste oppå det fine bordet. Som en voksdukke. «Vi snakker ikke om det», sa mormor, da mamma ønsket å dele sorgen sin med henne.⁴⁶

Mamma og jeg flyttet til det mørke huset på Skovholt i april 1985. Mormor hadde fått leukemi og ville ikke ta imot hjelp fra hjemmesykepleierne. Jeg begynte på Fjerdingby skole, en annen enn Andreas, og var bare i Rådyrvegen 23 hver torsdag og annen hver helg. De siste dagene mormor levde lå hun på sykehjemmet ved siden av skolen min. Jeg var sju år og besøkte henne hver dag etter skoletid. Hun døde en januarkveld i 1986, den første kvelden jeg ikke var der, men i stedet var på danseoppvisning på Chateau Neuf i Oslo. Jeg opptrådte som katt med hårbøyle med påsydde ører, Andreas og pappa var publikum, og jeg skjønnte at noe var galt siden mamma ikke kom. «Unikum, jenta mi», var noe av det siste mormor sa til mamma, og det fineste hun noen gang hadde sagt.⁴⁷ Mormor var ikke raus med godordene. Og hun slo mamma da mamma var liten. En av gangene var da mamma hadde kommet bort fra mormor og morfar og var redd, og gråt da hun fant dem igjen. Mormor ble sint og slo.⁴⁸ Mamma er glad for at mormor døde før Andreas. – Hvis ikke, hadde hun også blitt et problem. Da hadde hun vel sørget og styret så fælt med det, at jeg måtte vel ha trøstet henne òg, utdyper hun.

Mormor var streng og utilgjengelig på mange måter, men jeg savnet henne veldig da hun var borte. Andreas og jeg kunne fantasere om at hun dukket opp igjen som gjenferd når han var på besøk på Skovholt og vi hadde lagt oss. Vi snakket om at vi ikke ville blitt redde, på samme måte som jeg i dag ikke ville blitt skremt av gjenferdet til Andreas. Heller lykkelig.

*

Voksesmerter. Det var det mamma og pappa trodde det var, høsten 1986. Andreas hadde akkurat fylt elleve år. Etter selv å ha fått barn, har jeg lært at det er vanlig for gutter i den alderen. Men smertene til Andreas var litt for sterke. En av naboene våre i Ringen var røntgenlege og jobbet på SIA, og rett før jul i 1986 satte han opp en time for Andreas. Bildene viste at det var noe i beinet. Noe som ikke skulle være der. En kul. En stor kul over det venstre kneet. Når jeg ser bildene fra denne tida, kommer jeg på at jeg trodde at det var fordi Andreas begynte på friidrett at han ble syk. At det var løpinga som fremkalte kreften. Jeg var bare sju år. Visste lite om kreft. Det var ingen som snakket med meg om sykdommen hans, utover det lille han selv fortalte. Jeg forstod ikke at han kunne dø. Jeg var sjelden med på sykehuset. Jeg har siden lest at søsken til syke barn ble invitert inn i sykehusene i takt med at foreldrene fikk slippe til. Utviklingen startet forsiktig på 1960-tallet og fortsatte på 1970- og 80-tallet, selv om det fortsatt ikke var vanlig at barn ble like inkludert som i

⁴⁵ Morfar døde 25. juli 1983, jeg har funnet dødsannonser i et av mammas album.

⁴⁶ Intervju med mamma, 28. januar 2023.

⁴⁷ Mamma har fortalt meg dette flere ganger.

⁴⁸ Intervju med mamma, 28. januar 2023.

dag.⁴⁹ Det var ikke før i 2010 at barn fikk rettigheter som pårørende i helsepersonelloven.⁵⁰ I dag mener et samlet fagmiljø at man bør snakke med barn om alvorlig sykdom i familien. I en livesending jeg kommer over på Facebook⁵¹ snakker kreftsykepleier ved Oslo universitetssykehus, Trude Aamotsmo, om hvor viktig trygghet og forutsigbarhet er for barn som er pårørende til en som får kreft. «Å snakke med barn og unge om sykdom kan lette deres bekymringer og hjelpe dem å forstå og mestre den situasjonen de er i», sier Aamotsmo. Det er særlig viktig når skillet oppstår, når man forstår at den som er syk skal dø. «Jo mindre barn og unge vet, dess lettere har de for å fylle tomrommet med fantasier hvor de gir seg selv skylden», har psykolog Oddbjørn Sandvik sagt i en annen sammenheng.⁵² I en bok jeg kommer over i arbeidet mitt, finner jeg disse setningene på baksiden: «Når barn opplever livstruende sykdom eller dødsfall, endres deres verden for alltid. Midt i all denne usikkerheten oppstår det et sterkt behov for støtte fra de voksne som barnet har rundt seg.»⁵³ Det er både godt og vondt å lese ordene. Godt fordi jeg er så enig. Vondt fordi det ikke var en selvfølge for meg. Jeg brukte mest energi på ikke å være til bry, hvis jeg ser bort fra at jeg visstnok var en krevende baby, og én gang etterpå som jeg kan huske, da jeg bæsjet på meg med vilje, selv om jeg ikke hadde brukt bleie på flere år. Kanskje var det fordi jeg oppfattet at noe var feil, ikke med Andreas, ikke ennå, men i familien. Kanskje var det fordi mamma var så lite hjemme, fordi hun måtte hjelpe mormor å stelle morfar. I dag husker jeg bare at jeg skammet meg da vi stod på badet i Rådyrvegen 23 og mamma dro av meg trusa som var tilgriset under gummibuksa. Øynene hennes uttrykte det jeg i dag tror var skuffelse og vantro. Den flinke, lille jenta hennes, hun skulle da ikke bæsje på seg.

*

Mamma reiser seg brått og henter en brun, liten bok fra en skuff på soverommet.

– Det kan kanskje være nyttig for deg å lese denne, sier hun.

Boka hun holder i hånda var opprinnelig ment som hyttebok, innviet 7. juli 1965. Mamma begynte å skrive i den 4. februar 1987, det første innlegget er om da skredet startet. Håndskriften hennes fyller side etter side, som små referat av det som skjer, ispedd hennes følelser:

Det var som å ha studert i 100 år, gå opp til eksamen og så stryke: Kreft! Umulig! De måtte ha tatt feil! Ordet ble sagt og faktum var faktum! Hinner av illusjoner brast, alle fortrengringer måtte brutalt fjernes, og den nakne sannhet lå foran oss (på bordet): Kreft og en langsommelig, strevsom behandlingsprosess som kunne vare opptil 1 år - forhåpentligvis med god utgang. Der er vi nå - i

⁴⁹ Hernæs, 2022.

⁵⁰ Endringen kom 1. januar 2010, ifølge Helsepersonelloven, 1999 § 10 a.

⁵¹ Vardesenteret OUS Radiumhospitalet og Ullevål, 2023.

⁵² Hentet fra en artikkel i et informasjonshefte om sorg hos barn og unge fra Rådet for psykisk helse (Øvrebø, 2000, s. 7).

⁵³ Hentet fra baksiden av boka *Håndbok i barns sorg* (Dyregrov & Lytje, 2021).

begynnelsen av denne prosessen. Det finnes en medisinsk og mental prosess vi hele tiden skal igjennom.

Jeg blir både takknemlig og brydd av å lese mammas ord. Takknemlig fordi hun deler dem med meg, fordi vi endelig deler Andreas, takknemlig for at jeg endelig er klar til å se det fra hennes perspektiv. Brydd fordi det er rart å lese nettopp disse ordene, med håndskrifta hennes. Fornektelsen, behovet for å redigere og korrigere, selv i den dype fortvilelsen. Den som bare kunne ha redigert livet på samme måte. Eller tatt vare på bare de fine minnene. Der man er sammen. Og smiler fordi man er glad.

Mamma drømte om begravelser med en liten kiste pyntet med blomster, står det i dagboka. Behandlingen startet umiddelbart. Fire uker med cellegift.

Andreas selv reagerte med noe så naturlig som sinne: Søren òg, nå kom han til å miste håret! Han skulle aldri ha sagt noe om den dumme foten, så hadde han fått beholde håret sitt! I de voksnes øyne blekk stod resten av setningen skrevet. Men ikke livet! Vi fulgte han med øynene der han sjokket rundt i korridoren med rullestolen sin, høyløyd irritert over sin skrøpeligheit, sint men tilsynelatende ikke redd. (...) At han ikke bare vil miste håret, men kanskje også benet, har vi ikke fortalt han enda.⁵⁴

Det er rart å lese at Andreas ble sint. Jeg trodde ikke han brydde seg. I hvert fall ikke om håret.

Mamma tok det hun hadde for hånden når hun skulle bearbeide følelsene sine. Den gamle hytteboka ble til dagbok, og hun fant stadig noen å søke trøst hos.

– Folk tror de skal si så mye fint i sånne situasjoner, men det er ikke så mye fint å si. Det viktigste er at de er til stede og orker å høre, sier hun.

Selv om hun fikk tilbud om å snakke med psykiateren Leo Eitingen, som jobbet på Radiumhospitalet, var det ikke nødvendigvis en time hos ham som hjalp henne.

– Følelsene kom i voldsomme bølger, og plutselig kunne jeg få behov for å lette på trykket. Det var ikke sikkert det var akkurat den timen klokka fire jeg trengte å prate mest. I stedet hadde jeg tømt meg hos resepsjonsdama på Radiumhospitalet, forklarer hun.

Selv henter jeg energi og trøst fra fjellet og skogen, havet og lufta. Det er ute jeg får puste. Jeg har lang trening i å løpe. Velger alltid trappa selv om det finnes en heis. Høy puls og svette. Milevis på ski. Opp på den høyeste toppen. Andreas er med meg på hver tur. Etter å ha bladd i albumer og mammas dagbok i noen timer, får jeg akutt behov for en løpetur. Det er noe trygt med den taktfaste løpingen, en fot foran den andre, så lenge jeg orker. Jeg blir bevisst det venstre låret mitt som fortsetter ned til et kne og en legg og en ankel og en fot. En levende fot som kan kles på en

⁵⁴ Fra mammas dagbok, datert 4. februar 1987.

joggesko og løpe. Jeg lever, kan trekke inn den kjølige januar-lufta, og jeg har begge beina mine og kan løpe. Jeg har på meg en blå ski-jakke med bokstavene TSKL på ryggen. Tromsø Skiklubb Langrenn. Den minner meg på de tre levende barna mine i Tromsø, onkelbarna til Andreas, og at jeg forrige helg var på skirenn med eldstesønnen Falk, som snart er 13 år og 13 dager, og at jeg skal på skirenn med ham igjen om en uke.

Gangveien jeg løper på fantes ikke da Andreas og jeg var barn. Da var det bare en svingete bilvei inne i granskogen, uten gatelys. På den andre siden av riksveien er hele åsen inn mot Østmarka nå bygget ut. Den som tidligere var bare skog, med utsiktspunkter som jeg ofte oppsøkte, så jeg kunne få et glimt av innsjøen Øyeren. Huset til mamma ligger fortsatt alene og tilbaketrukket, omgitt av store grantrær. En Leca-trailer passerer i høy fart, og jeg flytter meg automatisk til siden. Vi ble fortalt at vi måtte passe oss for dem da vi var små.⁵⁵ Jeg nærmer meg Fjerdingsby skole, den gamle barneskolen min, som ligger fire kilometer, en hel skolebusstur, unna, og ankommer skolegården via en gangvei som ikke er endret siden jeg var liten. Der inne har også Andreas vært flere ganger, jeg var så glad når han var med på skoleavslutningene mine. Jeg var stolt av å ha en bror med bare ett bein. Etter sommeren 1988 var jeg stolt av å ha en død bror.

Jeg åpner forsiktig døra inn til foajeen. På den ene veggen henger et bilde av skolen akkurat slik jeg husker den. En rødbrun enetasjes bygning i teglstein. Bildet er falmet, også det rødbrunt. Skaprekka, der jeg lekte at jeg hadde en løve, er borte og erstattet av knagger og garderobehyller; lærerværelset og kontorene er tydeligvis flyttet opp i påbygget i andre etasje, det er bare jakker og støvler innover i korridoren. Fra gymsalen kommer det høy musikk – den kjente marsjen fra filmen Broen over Kwai – og jeg hører en kakofoni av fottrinn, de danser der inne. I kroppen min er det kaos. Jeg vet ikke hva jeg forventet å finne, jeg snubler ut av skolebygningen og løper mot Skovholt. Jeg kommer 100 meter, passerer sykehjemmet der mormor lå før hun døde, før jeg blir overveldet av en følelse fra dypet, og gråten kommer i lange hikst. Ingen kan løpe for alltid. Jeg leter og leter, men hva finner jeg egentlig? Andreas er borte. Mormor er borte. Alle blir borte. Det brenner en brann inni magen et sted, det går bare ikke opp, det er umulig, alt er opp-ned, sidelengs, speilvendt. Jeg faller, faller, faller, fallet tar aldri slutt, i et kaldt mørke der all nærhet er sugd bort, der hudkontakt ikke gjør annet enn å minne om hvor forgjengelige vi er. Jeg har hatt følelsen mange ganger før.

Det er blitt min store angst: alt dette som tar slutt. Tiden som spiser opp alt, akkurat som en brann. Den er ugjenkallelig, og jeg er ensom, å, så ensom. Men det er bedre å være ensom hele tiden, og bestemme det selv, enn å bli forlatt. Det klarer jeg ikke en gang til.⁵⁶

*

⁵⁵ Hovedkontoret til Leca ligger i Rælingen, rett ved der mamma bor (Leca, u.å.)

⁵⁶ Egne dagboknotater, datert 3. mai 2005.

Det er 26. januar 2023. Andreas sin beste venn, Håkon, har satt av en dag til å snakke med meg. Han har invitert på lunsj i foreldrenes hus på Konnerud i Drammen. Familien hans flyttet hit da Håkon og Andreas gikk i andre klasse, i 1983. Jeg kjenner huset godt. Her har jeg ofte vært den irriterende lillesøsteren som ville være med de store gutta og leke. Her har jeg sett sønnene i de andre vennefamiliene forvandle seg til voksne menn.

Faren til Håkon er en av pappas beste venner. Det henger et bilde av Andreas og Håkon på veggen, det samme som jeg har på kjøkkenveggen i Tromsø, fra en tur pappa hadde med dem til Blefjell i 1984.⁵⁷ De to guttene, som da var ni år gamle, står i hver sin lyse, hjemmestrikkede ullgenser, mørke cordfløyelsbukser og gummistøvler. Håret har samme farge og samme sveis. Håkon peker mot noe i horisonten, Andreas har den ene hånda i lomma og knekk i hofta, blikkene deres går samme vei, mot noe jeg ikke kan se.

Håkon har oppkalt sin yngste sønn, som er født i juli 2016, etter Andreas. Han ringte meg og spurte om jeg syntes det var greit. Jeg ble veldig glad. Vi har ellers snakket lite om storebror, så lite at det er litt rart å gjøre det nå. Men fint. Vi sitter i sofaen hjemme hos foreldrene hans, der også Andreas har vært, og ser på bilder jeg ikke har sett før, av de to, fra de er helt nye i livet, og familien til Håkon bodde i blokk på Romsås i Groruddalen, til de er på fisketur i Halden den siste sommeren til Andreas, i 1988. Håkon har skrevet noen av bildetekstene selv, med barnslig håndskrift. «Halla, måke, måke, knus, knas, oops, au», står det under et av bildene. Andreas og Håkon er rundt to år gamle, og står med hver sin spade ved Hulda og Arne Garborg sin grav på Jæren.

– Her skulle det endevendes, smiler Håkon.

Han blar videre og stopper ved noen bilder fra en av gangene vi kledde oss ut i Blystadlia, og jeg også var med. Det hendte jeg fikk audiens. Jeg husker situasjonen godt når jeg ser bildene, det må ha vært i 1987. Andreas har et tørkle over det skallede hodet, lapp over øyet, en tegnet svart bart, stripete matrosgenser, rødt skjerf rundt livet, og et ekte trebein. Han ser rett i kamera og lager en grimase som får ham til å se ut som en skummel, men søt, sjørøver, med fregnedryss over nesa.

– Andreas var mye tøffere enn meg mentalt. Bare se på disse bildene; han ene står med glasstomt blick, han andre skal fram et sted, kommenterer Håkon.

På bildene står Håkon ved siden av som en forskremt bokser med en blå joggebukse trukket godt opp over brystkassen, røde boksehansker, svart parykk og sminket blåveis. En lapp på ryggen forteller at han heter Tøffen Tannstein, inspirert av Steffen Tangstad, en norsk bokselegende som regjerte på 1970- og 80-tallet.⁵⁸

– Men du er jo bokser da, påpeker jeg.

⁵⁷ Jeg fikk denne informasjonen fra pappa i en e-post 10. mars 2024, etter at han hadde lest det første utkastet til manuset.

⁵⁸ Bryhn, 2020.

– Ja da, som har fått seg en karamell, smiler Håkon.

Han forteller om påfunnene deres. Som da de lagde Star Wars-film med stop motion-metode med smalfilm-kamera, innendørs i en stor kasse med sand som var blitt lastet inn på rommet til Andreas. Eller når de testet ut egne oppskrifter med kjemikalier de fant, rensset en død fugl de kom over på en fjelltur for så å sette skjelettet sammen igjen, kledde seg ut i uniformer og gassmasker kjøpt på Forsvarsmuseet, eller Andreas tok parykken på feil vei og stilte fremmede folk rare spørsmål bare for å se reaksjonen. Håkon forteller også om ramma til trehytta som var gjort klar, og som han så den dagen Andreas var død. Pappa var grenseløs når det kom til å oppfylle storebrors ønsker.

– Der var Sigvald jævlig god. De fant jo på nye prosjekter, langtidsprosjekter. Når det stod igjen tre uker omtrent, var de i gang med å planlegge en hytte i et tre. Og jeg husker at bunnpilarene til en sånn trekanta treramme, som skulle heises opp i en stor furu, sto lent inntil huset i Blystadlia. Så det hadde de gjort rett før, sier Håkon.

Jeg får inntrykk av at han så opp til Andreas. Jeg har alltid tenkt at det var omvendt.

– Han var veldig sånn; «Her er jeg. Sånn er jeg». Hvis han hadde fått bli eldre, så tror jeg han hadde blitt en ordentlig tøffing. Men han var bare tøff utad, oss imellom var vi likestilte, og det var vel derfor det alltid var harmoni, sier Håkon.

Det er godt å snakke med ham om Andreas, endelig, og få bekreftet min egen oppfatning av at storebror var uredd, optimistisk og tøff, men samtidig lojal. Oss mot røkla. Ledestjernen min. Det gjør så vondt å ha mistet ham. Men noe lever videre i Håkon, Andreas sin beste venn, og en av mine beste venner i dag. Navnet lever dessuten videre i Håkons sønn. Storebror var en gutt som satte spor, til tross for sitt korte liv.

På vei tilbake til mamma kjører jeg innom huset der min historie starter. Engaveien 16 som nå har byttet navn. Jeg kjører på autopilot, trenger ikke kartfunksjonen på mobilen. Selv om det ligger bare en mil fra Skovholt, er det mange år siden jeg har vært forbi her nå. Huset har skiftet farge, fra gusjegrønt til gult, og der det før var to inngangsdører, er det blitt én.⁵⁹ Det henger fortsatt julelys på takmønet over dørene og på trappegelenderet som er av smijern. Hagen er begravd i snø. Jeg husker den som frodig, med tulipaner som onkel Asbjørn stelte med, Andreas pleide å hjelpe til, og med roser og margeritter og lupiner og et kirsebærtre og en brudespirea med hvite blomster og en grønn hekk.⁶⁰ Vår egen, hemmelige hage. Vi hadde sandkasse. Og huskestativ. Andreas og jeg joiket Ante-sangen⁶¹ mens vi husket på den røde tomannshuska med gule plastseter i det røde og grønne stativet.⁶² Det kilte i magen når huska kastet oss fram og tilbake.

⁵⁹ Det finnes et bilde av de to inngangsdørene fra mai 1978.

⁶⁰ Intervju med mamma 27. januar 2023 og foto fra hagen, datert juli 1980.

⁶¹ Ante er en ti år gammel gutt som tvinges til å flytte fra familien for å gå på skole. Serien er laget etter et manuskript av Tor Edvin Dahl og ble vist på NRK første gang 4. januar 1975 (NRK, u.å.). Den gikk i reprise da Andreas og jeg var små.

⁶² Basert på egen hukommelse og fotografi datert 10. juni 1980.

Jeg blir sittende med bilen på tomgang, mens blikket mitt hviler på vinduene på den ene langveggen. Jeg prøver å resonnerer meg fram til hvilke rom som ligger bak. Jeg vet at vi hadde to soverom som lå til venstre når man kom inn, og på høyre side lå det lille baderommet med sittebadekaret. Videre innover var kjøkkenet, med spisebord og kjøkkenskap som mamma og pappa hadde malt solgule, og en vinkelformet stue. Jeg håper ingen ser meg og blir mistenksom av at jeg tar bilder. Jeg konkluderer med at det må være kjøkkenet og stua som ligger bak de to vinduene. Det er nesten så vi er der inne fortsatt, som fryst fast i historien. Vi puster. Klemmer hverandre. Ler, gråter, baker fastelavnsboller med kokkelue og et rosa plastforkle med Disney-karakteren Pluto på, det er mel overalt, mamma tar bilder, vi går på do, legger oss om kvelden. Sovner. Tar det som en selvfølge at en ny dag venter. Mamma, pappa, Andreas og Karine. Jeg tar fram det første klare minnet som jeg har, som er fra det kjøkkenet og som jeg fram til nå har trodd handlet om at pappa vekket meg etter å ha kommet hjem fra øvelse med Oslo kammerorkester. Pappa skal komme til å korrigere det til at han den kvelden hadde lagt gulv i det nye huset vårt i Rådyrvegen 23, og at jeg våknet av at det ble litt støy.⁶³ Jeg stod uansett opp, og pappa inviterte meg på speilegg som han stekte med eggeplommen utover og på begge sider, så alt det gule stivnet. Han pyntet det stekte egget med en ketsjuptegning av Sussi, en tegnefilmjente på barne-tv. Livet mitt hadde så vidt startet. Pappas gråblå øyne, omkranset av smilerynker, så inn i mine. Han har ofte snakket om den kvelden, om at vi hadde så god kontakt. At vi har et helt spesielt bånd, pappa og jeg. Selv om Andreas skulle komme til å ta opp mye av plassen. Pappa skrev det første postkortet til meg da jeg var fem måneder:

Kjære Karine – er jeg den første som sender kort til deg? I hvert fall en av de første. Jeg er i København og har spilt konsert med orkesteret. Jeg reiste den kvelden du skulle være hos mormor, og vi hadde glemt å ta med grøt til deg. Håper det gikk bra likevel. Og alt gikk så fort at det ikke ble sagt ordentlig «ha det bra». Men nå gleder jeg meg til å treffe deg og Andreas og Mamma. Hilsen Pappa.⁶⁴

Når det var pappa som la oss, dro kveldene ofte ut. Mamma husker det som slitsomt. Jeg husker det som gøy. Pappa leste høyt fra Robinson Crusoe⁶⁵ og Bjørnejakten,⁶⁶ og når han leste eventyret om frosken som egentlig var en prins,⁶⁷ gjorde han om stemmen til sånn som en frosk kanskje ville ha hørt ut hvis den kunne snakke. Han pleide å rulle meg og Andreas inn i en dyne, hver vår tur, før han dro den raskt opp i været så vi rullet ut igjen i stor fart. Der jeg sitter i den mørke bilkupeen, tar jeg meg i å ønske meg det latterlig barnslige ønsket om å få reise tilbake i tid på ordentlig, bare én gang,

⁶³ I intervjuet 27. januar 2023 sa mamma at det hendte pappa vekket meg og Andreas for å si god natt, hvis han ikke hadde sett oss hele dagen, fordi han savnet oss. Pappa tilbakeviser det i en e-post 10. mars 2024: «Jeg kan ikke huske det, og jeg kan ikke skjønne at jeg ville gjøre noe sånt mot dere når dere sov. Noe annet var om dere ikke sov når jeg kom hjem.»

⁶⁴ Postkort fra pappa, sendt fra Humlebæk og datert 23. juni 1979. Funnet i mammas album.

⁶⁵ Daniel Defoe, 1975.

⁶⁶ Boka handler om to unge grønlandere som ufrivillig havner på en ettårs overlevelsestur med hundespenn på Grønland (Liljensøe, 1978).

⁶⁷ Fra eventyret Froskeprinsen i *12 kjente eventyr* (1979, uten forfatter).

inn på barnerommet i første etasje i huset jeg ikke klarer å slippe med blikket. Jeg ser meg selv som på et av de få fotografiene jeg har innrammet fra barndommen, som i dag står på kjøkkenet mitt i Tromsø; sittende i overkøya med en grønn t-skjorte med en smal, rød kant på de korte ermene og en bok i fanget. Andreas sitter i hjørnet litt unna, i fanget har han «dynesnippen», en liten dyne han alltid hadde i hånda når han sugde på tommelen. På den ene veggen henger et kvadratisk tøybilde av et troll med en bukett der de små, gule blomstene har falt av og bare noen grønne stilker står igjen i den lubne troll-hånda. På den andre veggen er Carl Larsson-plakaten byttet ut med en av popbandet Kiss, yndlingsbandet til Andreas.⁶⁸ Artistene sitter skrevende på hver sin motorsykkel, de har hvit og svart ansiktsmaling. I was made for lovin' you baby, you were made for lovin' me.⁶⁹

Det er som om vi fortsatt sitter der inne, i lyset som faller denne kvelden, eller kanskje er det morgen og vi akkurat har våknet. Andreas har hodet på skakke, smilet hans er dempet, blikket går i min retning, men kanskje ser han forbi meg. Jeg ser mot ham. Storebror. Den som gjorde ting først, som viste vei. Som alltid var like ved. Likevel distansert. Med et alvorlig blikk som ser forbi kameralinsa. Lenge innbilte jeg meg at han visste hva som kom.

Kapittel 4. En hvit stein i den svarte asfalten

Radiumhospitalet. Det er navnet på en bussholdeplass vest i Oslo. Og det er navnet på sykehuset der Andreas tilbrakte store deler av de to siste årene han levde. Jeg har en kriblende forventning i kroppen, blandet med sterk ulyst, da jeg 24. januar 2023 sitter på buss nummer 28 mot Fornebu på vei mot dette stoppet. Jeg vil, og jeg vil ikke. Jeg vet ikke hva jeg skal finne, vet bare at jeg må tilbake. Da jeg ser navnet Radiumhospitalet komme opp på den lille skjermen bak sjåføren, skjer det noe rart. Det er akkurat som at hodet løsner fra kroppen og blir som en ballong festet med bare en tynn nervetråd. Idet jeg går av bussen, kan jeg slå fast det som kommunikasjonsrådgiveren på forhånd har advart meg om. Området utenfor sykehuset er virkelig en byggeplass. Hovedinngangen er på feil sted, og det er heisekraner og mennesker i gule hjelmer der det tidligere var parkeringsplass som stort sett var så full at mamma og pappa hadde problemer med å få satt fra seg bilen.⁷⁰

Rådgiveren har forsøkt å få til et møte mellom meg og Thora Kollenborg, som jobbet på sykehuset siden 1979, var trivselsleder da Andreas var pasient her og er det fortsatt.⁷¹ Jeg har ikke klart å oppnå kontakt med henne, vet bare at hun etter planen skal være på kontoret i dag. Jeg går inn den provisoriske hovedinngangen, der jeg finner en resepsjon og en kiosk. Jeg har noen vage erindringer av en flott foajé med søyler, fontene, flygel og konserter. Jeg trenger noen svar og sender en sms til kontakten min: «Hei. Skulle bare si at jeg er på Radiumhospitalet nå. Har du hørt noe fra

⁶⁸ Situasjonen er hentet fra et fotografi som mamma har tatt, datert 8. september 1981.

⁶⁹ Sangtekst fra sangen «I was made for lovin' you» fra albumet *Dynasty* av Kiss fra 1979 (KISS, 2019, 14. juni).

⁷⁰ Intervju med mamma, 28. januar 2023.

⁷¹ Jeg fant også en artikkel om Thora på nett, skrevet av Kari Andresen (2020).

Thora? Lurte også på om det er mulig å komme til den gamle hovedinngangen (fra innsiden) i det hele tatt?» Svaret kommer med det samme og er bare en repetisjon av det jeg allerede vet: «Den gamle hovedinngangen og ditto vestibyle er revet!» «Skjønner. Jeg trodde kanskje det var noe igjen på innsiden. Rart å være her.» «Det skjønner jeg. // Nei, alt det der er borte for evig.»⁷² For evig.

I det samme kommer det en kvinne inn gjennom skyvedøra, som jeg umiddelbart drar kjensel på. Thora, som jeg har hatt håp om å møte. Hun går med raske skritt gjennom resepsjonsområdet, men rekker knapt å komme seg inn døra til kontoret som ligger ved siden av kiosken, før jeg har småløpt samme vei og banket på. Jeg er redd for at dette er helt feil. Redd for å bli avvist, avfeid som en tullete lillesøster, en som ikke klarer å bli ferdig med sorgen. Den kjente følelsen av skam lurer under det ferske motet. Men Thora husker Nigar-navnet vårt da jeg presenterer meg, hun tar meg imot. Hun har tid, selv om hun egentlig ikke har det. Hun skal arrangere en tur for pasienter, og det stikker stadig noen innom eller ringer for å spørre om når den starter og hvor de skal møte. Likevel får jeg kaffe og en plass ved det overfylte bordet. På en korktavle henger det bilder fra årene hun har jobbet på Radiumhospitalet, også noen fra 1987 og 1988.

– Jeg har alltid tenkt at det er viktig å huske på de som er søsken, sier hun og legger til: – En gang sa et søsken til meg: «Jeg skulle ønske jeg hadde litt kreft, jeg».

Jeg forstår det så godt.

– Skal vi ta en runde da? spør hun.

Vi går innom den gamle Montebello-klubben som var ungdomsklubb og som nå er blitt pauserom. Jeg ser og ser, på de malte veggene og inn i hjørnet der det var videospiller og TV-skjerm, og dyre, danske designstoler som ble kalt edderkopp-stoler, som om det vil mane fram gjenskinnet av storebror. Vi går forbi graffiti-rommet der det stod bordtennis-bord og biljardbord, men som nå er malt hvitt og ser ut som et vanlig trapperom, vi passerer døra inn til foajeen som er blitt byggeplass, men der det tidligere var et svart flygel og underholdning av Dizzie Tunes, Vazelina Bilopphøggers og Eli Rygh⁷³ og en rullestolrampe ned til kiosken som mamma flere ganger påpekte var for bratt. Hun fryktet at Andreas skulle falle ut i fontenen ved siden av hvis han fikk for høy fart i den lille rullestolen sin.⁷⁴ Det kom til slutt på plass en liten heis fordi mamma maste. Nå er både rampa og heisen borte. Vi besøker ergoterapirommet, og Thora minner meg på at noe av det de gjør der, er det som heter emaljering, og som jeg plutselig husker at Andreas likte. Jeg kommer på at jeg fortsatt har et blått smykke som han laget. På ergoterapien satt han og kontaktsykepleier Lise – hva var etternavnet hennes igjen? – og gjorde klart til blodprøver og stikking i vappen,⁷⁵ den lille klumpen som lå under

⁷² Tekstmeldinger mellom kommunikasjonsrådgiveren og meg 24. januar. Den første ble sendt klokka 09.39.

⁷³ Hentet fra håndskrevne kalendere som Thora hadde tatt vare på fra mange år tilbake, også fra 1987–88.

⁷⁴ Intervju med mamma, 28. januar 2023.

⁷⁵ Det er vanlig for kreftpasienter å få lagt inn en Venous Access Port (VAP), som består av et lite kammer som opereres inn under huden på brystet (Kreftlex, 2023).

huden rett ved kragebeinet på venstre side. Han fikk den operert inn for å slippe å få sprøytestikkene i de tynne blodårene i armen. Lise smurte huden som lå stramt over vappen med den bedøvende kremen Emlakrem,⁷⁶ som jeg trodde het englekrem, så stikkene ikke skulle gjøre vondt.

I kantina finner vi flygelet som pleide å stå i den gamle foajeen. Et svart Schimmel-flygel. Jeg stryker over det med ærbødighet.

– Fint om dere kan tørke støv av det før vi skal bruke det, sier Thora til en av dem som jobber der. Hun henvender seg til meg og legger til at det er et godt flygel, hun får det stemt ofte.

Vi passerer biblioteket der vi lånte spill og videofilmer, og vi går forbi parykkrommet. Jeg misunte Andreas å få være på Radiumhospitalet. De få gangene jeg fikk overnatte her var jeg i himmelen. Kanskje skjedde det bare én gang, verken jeg, mamma eller pappa husker helt. Jeg ble stort sett passet av andre; familien på Skovholt eller venner av mamma, når Andreas var innlagt. Da tenkte jeg på ham, som var så heldig, omgitt av trygge og snille pleiere, og med tilgang til tegnefilmer og puslespill av den argentinske tegneserieskaperen Mordillo,⁷⁷ som tegnet frekke tegninger av amorøse par, og en Commodore 64 som ble trillet inn på rommet til Andreas. En av gangene jeg var med på sykehuset satt jeg ved siden av senga hans mens han sov. Den venstre armen hans lå oppå dyna, og det tynne håndledet, der blodårene synes gjennom huden, var blottet. Selv om jeg visste at han ikke likte å bli tatt på, klarte jeg ikke å la være å stryke over den tynne, bleke huden. Med en lett finger, strøk jeg ham opp og ned på innsiden av underarmen. Jeg ville være god med ham. Storebror. Jeg ville være nær ham. Jeg elsker ham.

«Mamma», sa han med svak stemme, uten å åpne øynene. «Mamma er ute og røyker», svarte jeg. «Skal jeg hente henne?» «Ja.»⁷⁸ Fingertuppene mine husker hvordan det var å stryke over huden hans. Mens han fortsatt var varm, hadde puls og blod som pumpet rundt i kroppen. Det var ikke så ofte vi tok på eller klemte hverandre lenger. Han ville ikke det etter at han ble syk. Han skjøv meg aggressivt bort hver gang jeg «tilfeldigvis» kom borti ham, eller han kunne slå meg med krykkene. Det var når han sov at jeg kunne være nær ham.

Jeg vet hvor mye det betyr for mamma at hun var den første han tenkte på, gjennom søvnen. Noe av det hun fortsatt hjemses av, er at hun aldri kom helt inn på Andreas, selv om forholdet mellom dem bedret seg litt etter at mamma og jeg flyttet til Skovholt.⁷⁹ Mamma husker Andreas som mye utålmodig og sint da han var syk, og det var ofte hun som fikk unngjelde, ikke pappa. En gang hun prøvde å finne en stol til Andreas i en full kinosal, ble han rasende og kjefte henne opp foran den fulle salen. Han ville ikke ha hjelp.⁸⁰ Han og pappa hadde derimot en egen symbiose, var

⁷⁶ Kremen virker lokalbedøvende. Mamma har et fotografi av Lise som smører slik krem på vappen til Andreas, datert 27. januar 1987.

⁷⁷ Guillermo Mordillo var en argentinsk tegner som levde fra 1932 til 2019 (Mordillo, u.å.).

⁷⁸ Egen erindring. Scenen har brent seg fast i hukommelsen min, men om det var akkurat slik det utspilte seg, kan jeg ikke garantere.

⁷⁹ Dette er noe jeg selv husker, og som ble bekreftet i intervju med mamma 27. januar 2023.

⁸⁰ Intervju med mamma, 25. januar 2023.

hverandres blodomløp, omtrent.⁸¹ Å være en god far for Andreas var det som ga livet til pappa mening, en oppgave som bare vokste etter at Andreas ble syk.⁸² Pappa løste den på en måte som står til laud. Avklart. Behersket. Meningen forsvant da Andreas døde. En av gangene vi satt i bilen på vei til Radiumhospitalet, spurte jeg pappa hvordan det kom til å bli etterpå. Jeg hadde forstått at storebror kom til å dø, selv om den ni år gamle barnehjernen min likevel ikke forstod. Selv om ingen egentlig snakket om det. Jeg gledet meg litt. Var sliten av å bli passet av andre når mamma og pappa var på sykehuset, sliten av å se dem så triste og utilgjengelige, sliten av å grue meg. Jeg husker ikke hva pappa svarte, men jeg husker at jeg gledet meg til det skulle bli min tur.

Plutselig er vi i sjette etasje.

– Det var her broren din lå, sier Thora.

Nå er det sengepost for brystkreft. Men det var her han var. Akkurat her. Her. A6, det som tidligere var en egen avdeling for barn.

– Vi kan gå gjennom, hvis du orker, fortsetter hun.

Selvfølgelig orker jeg. Det er derfor jeg er her. Eller orker jeg? Vi går langsomt gjennom korridoren. Dørene er de samme, kanskje er kunsten på veggen den samme også. Jeg kjenner igjen den røde skriften på døra vi passerer, til rom A606, rommet hans når han var innlagt.⁸³ Og med ett er han der. Jeg hører en lyd og forstår at det er krykkene hans som klikker mot gulvet. Jeg ser at han dytter på slangestativet han noen ganger måtte ha med seg, lar meg imponere over at han klarer å håndtere både krykkene og stativet. Jeg smiler til ham. Han ser meg ikke. Han ser mot noe jeg ikke kan se. Jeg kjenner igjen utsikten gjennom vinduene, husker akkurat hvor jeg gikk da jeg skulle finne mamma som røyket på verandaen. Jeg brekker meg. Står tvekroket i enden av korridoren. Thora står ved siden av meg. Sier ingenting, bare er der. Jeg gråter. Hikster. Uler.

Det er så vondt. Det er så godt. Andreas, du er her. Jeg kan gå ut og lukke døra bak meg. Men jeg forlater deg ikke. Du er jo ikke her likevel.

Akkurat som du ikke er i Rådyrvegen 23 lenger. Likevel må jeg også dit, og se det med egne, voksne øyne.

Dagen etter, klokka 18.30, står jeg utenfor barndomshjemmet vårt igjen. Vår verden da vi var små. Huset ble så tomt uten Andreas. Da rommet hans var tømt for sanda som vi hadde lastet inn for å lage *Star Wars*-film, og krykkene var pakket bort sammen med naturmedisiner, sprøyter og pustemaskin. Huset er solgt to ganger etter at vi bodde der, første gang var i 1998, jeg stod selv for visningen. Pappa og Jutta hadde flyttet til Sandnes, pappa måtte hjem, det visste jo alle. Hjem til Kjervestad. Hjem til låven der Ludvig står, hjem til grava til Andreas. «Kjært er minnet». Det var jeg

⁸¹ Dette er mammas ord, sagt i et intervju 25. januar 2023.

⁸² Pappa ordla seg slik i intervjuet, 20. mars 2023.

⁸³ Flere av bildetekstene i mammas album forteller at rommet Andreas lå på var A606.

som fikk bestemme at det skulle stå akkurat det. Sammen med en megler gikk jeg rundt i barndomshjemmet vårt, for siste gang. Det var tømt for innhold, tidligere på dagen hadde jeg vært hos veterinæren og avlivet katten vår Nusse fordi hun også hadde fått kreft. Et liv skulle forsegles gjennom et salg, til noen fremmede. Andre gangen var i september 2021. Det var Vidar Antonsen, barndomsvennen som fortsatt bor i nabohuset, som gjorde meg oppmerksom på Finn-annonsen, 13. september 2021, på valgdagen, da jeg var på vei hjem til Nikolai etter å ha spist middag med venner i Oslo. Jeg stoppet midt i gata i nærheten av Tinghuset i et nattestille Oslo og gråt. Bildene var så kjente og likevel så fremmede, etter at nye mennesker har bodd der, pustet der, laget nye spor.

Som gjennom en drøm jeg ikke helt klarer å fange, har jeg sett de kjente veiene, fra jeg tok av fra motorveien mellom Oslo og Rælingen, slynge seg foran meg. Så kjent, som om jeg var her i går, og likevel så fjernt. Jeg har vært utenfor noen ganger tidligere, én av dem sammen med to av barna mine. I dag er det annerledes, i dag skal jeg inn. Dollaråsen ble den kalt,⁸⁴ åsen med de 50 eneboligene som Block Watne bygget på begynnelsen av 1980-tallet, i kontrast til blokkene og rekkehusene lenger ned i Blystadlia. En stor boligblokk, som er under bygging, dukker opp nederst i veien der eneboligene starter. Den forstyrrer meg. Her var det bare en skrent før, og et grustak, ikke så pent, men kjent. Jeg pleide å våkne akkurat her når vi hadde vært på biltur og jeg hadde sovnet i bilen. Det var her hjernen pleide å registrere at vi snart var hjemme, og jeg gruet meg til jeg måtte ut av bilen, ville bare sove videre i den varme bilkupeen. Jeg begynner på klatreetappen opp de siste meterne. Her har jeg gått hjem fra ungdomsskolen, her har jeg tatt sluttspurten på hver joggetur jeg hadde med hundene våre, her har jeg tuslet fra bussen en og annen sen nattetime. Jeg skal hjem. Nei, vent, ikke hjem, jeg har ikke bodd her på 25 år. Jeg registrerer at deler av den lille hagen, der vi en gang begravet en grå kattunge i en skoeske, er asfaltert, og at det står en bil parkert oppå. Det står også en bil der vi pleide å ha utemøblene om sommeren, på plassen foran tilbygget, med brostein som pappa la selv. Et eller annet sted i skråningen nedenfor huset ligger det en skatt, en pose med en hvit liten stein, som Andreas gravde ned sammen med nabogutten Roger som flyttet. De skulle grave den opp igjen når han kom på besøk, men de glemte det.⁸⁵ Den ligger der sikkert ennå.

*

Noen timer tidligere sitter jeg på et av de små møterommene på Lørenskog bibliotek, som har glassdører og vinduer, så man kan sitte uforstyrret og likevel ha litt kontakt med det som skjer rundt. Det passer meg fint. Det er trygt. Jeg kan være i fred, uten å være alene. Her inne skal jeg snakke med Vidar Antonsen, som er året yngre enn Andreas og som flyttet inn i Rådyrvegen samtidig med

⁸⁴ Intervju med Vidar, 25. januar 2023.

⁸⁵ Hentet fra en melding jeg fikk via Messenger fra Roger Haug Østvang, 29. januar 2023. Roger var like gammel som Andreas og bodde i et av nabohusene de første årene i Rådyrvegen. Jeg tok kontakt med ham på Messenger i forbindelse med arbeidet med teksten.

oss i 1982. Det er lenge siden vi har sett hverandre, og det å se ham rykker meg tilbake til årene vi alle bodde i Rådyrvegen. Vidar så på Andreas som sin beste venn.

– Jeg opplevde ham som en sterk type. Han visste nok hvem han var, og hva han ville. Det kan være et forvrengt minne, men i mine øyne var det han som sa hei først, den første gangen vi møttes, forteller Vidar.

En av de første episodene de hadde sammen, var da parkeringsplassen nedenfor Ringen skulle bli asfaltert. Andreas kastet en stor hvit stein rett foran asfaltbilen, for å se hva som skjedde. De to guttene fikk kjeft av asfaltarbeiderne. Men steinen lå der i mange år og skinte i den svarte asfalten.

Vidar har besøkt graven til Andreas flere ganger, og han sender meg fortsatt en hilsen når storebror har bursdag.

– Jeg tror jeg fikk en bråmodning da Andreas døde. Det var sikkert en fordel en liten stund, og så ble det en skikkelig ulempe. Ensomhet har jeg kjent masse på, sier Vidar.

Han minner meg på at døden på en brutal måte gjorde sitt inntog blant barn og unge på Blystadlia skole sommeren 1988. Også en annen gutt på trinnet til Andreas døde, i et forsøk på å redde hunden sin fra et overtent hus. De to dødsfallene fikk mye oppmerksomhet, blant annet skrev ukebladet KK om dem året etter.⁸⁶ Et av oppslagene handler om at det er viktig med etterarbeid, at det må gjøres noe raskt når mennesker opplever en krisesituasjon og at det er viktig å ta barnas følelser på alvor. Det var kanskje ikke like selvsagt i 1988 som i dag. For Vidars del slo det ut i at han opplevde at hans sorg ikke ble tatt på alvor, noe som har preget ham siden. Jeg kjenner meg igjen i beskrivelsen av ensomhet, av frykten for å få barn, og deretter for sykdom når man likevel har fått dem. Jeg innser at jeg ikke har visst hvor stor rolle Andreas, og det å miste ham, har spilt i livet til Vidar. På et tidspunkt begynner han å gråte.

– Jeg var veldig glad i broren din, og jeg er veldig glad for at det er noen som har lyst til å høre det jeg har å fortelle, sier han.

Det gjør inntrykk å høre en voksen mann bli så følelsesmessig berørt på grunn av min bror, så lenge etter, til tross for at han var bare 11 år da Andreas døde. Og da Vidar forteller meg at han prøvde å være storebroren min, for å fylle tomrommet, blir jeg tjukk i halsen. Jeg visste ikke det før nå, og takker ham for at han deler.

– Det er like ekte i dag som det var for veldig mange år siden. Det er en gutt med masse tjukt hår her i rommet nå, smiler Vidar.

*

Jeg trekker pusten og ringer på. Mannen som bor i Rådyrvegen 23 nå, åpner døra og tar imot tulipanene jeg har med, som takk for at jeg får komme inn. Jeg registrerer med det samme at flisene i

⁸⁶ KK, 1989, uten byline. Jeg har funnet et utklipp av ukebladet i mammas album.

trappa i gangen er de samme. Der høyreskoen alltid stod. Rommet til Andreas, rett til venstre for inngangsdøra, har fått nye gulvfliser, terrakotta fra Italia, i stedet for korkbelegget som vi hadde der. Heldigvis får jeg ta meg en runde i huset alene. Jeg ser at den spesiallagde design-trappa opp til hemsen, med trappetrinn som var brede på den ene siden og smale på den andre, er erstattet av en vanlig tretrapp i vinkel. Døra inn til loftet er den samme, det er også det slitte, røde plasthåndtaket som man må vri rundt for å få åpnet døra. Hemsens er den samme, der pappa hadde det store arkitektbordet sitt og tegnet hus om natta mens han hørte på klassisk musikk, og han en sen kveldstime forelsket seg i Alice, en italiensk sangerinne som kom på radioen, som han etterpå fant igjen i LP-plata Gioielli Rubati, og som jeg ofte hører på i dag. Hemsens var det beste stedet å sove, Andreas og jeg kom ofte opp dit i løpet av natta fordi vi ikke fikk sove, og sovnet bak pappas trygge rygg, der han satt bøyd over tegnebordet. Det skrå takvinduet er borte, og erstattet med hvitmalt panel. I stua er vinduene og verandadørene de samme, og den svarte brenneovnen som står i hjørnet er omgitt av samme rødbrune fliser som i gangen. Det var i dette rommet Andreas pleide å ligge etter at han var blitt syk, på en madrass med et rød-oransje stretchlaken, så han ikke skulle være alene når han trengte å hvile. Et av mammas bilder har minnet meg på hvor knoklete skuldrene hans var under den lyseblå singlet-en han nesten alltid brukte.⁸⁷ Han lå ofte med en dyne med gulmønstret dynetrekke rundt seg og med den svarte katten Breiflabb omkranset rundt hodet. Breiflabb het egentlig Trixie, men den hadde så bred snute at Andreas døpte ham om, og han var bare Andreas sin, selv om han egentlig var alle sin. Breiflabb forsvant den dagen Andreas døde. Han kom aldri tilbake.

Det var i denne stua Andreas kastet brettet med naturmedisiner, et avlangt, ovalt pappbeger som lignet et bekken, bare at det var av papp, så de brune og hvite tablettene trillet utover hele stuegulvet. Han var lei av å ta dem, ropte at han ikke orket mer. Det var første gang jeg så at han holdt på å gi opp. Kroppen sviktet. Han bæsjet på seg. «Det går bra. Jeg bærer deg», sa pappa, løftet ham opp, og bar ham ned på badet for å stelle ham.⁸⁸ Jeg skammer meg fortsatt over at jeg midt oppi den skremmende opplevelsen syntes det var litt komisk at Andreas kunne bæsje på seg, når han var blitt 13 år, og måtte skjule et fnis da pappa løftet ham opp. Håret hans hadde vokst ut igjen og var blitt fyldig, krøllete og mørkebrunt. Ellers var det nesten ingenting igjen av ham. En dag spurte han hva mamma og pappa skulle gjøre med klærne hans når han var død. «Skal dere brenne dem?»⁸⁹ Det er den eneste gangen jeg kan huske at han snakket om døden. Jeg gledet meg litt til jeg skulle arve klærne hans. Han hadde så mange stilige klær. Og jeg skammet meg.

Jeg går langsomt ned trappa til underetasjen, nærmer meg rommet der jeg så Andreas i live for siste gang. Soverommet der mamma og pappa måtte være vitne til at han langsomt ble kvalt.

⁸⁷ Foto datert 27. februar 1987.

⁸⁸ Egen erindring.

⁸⁹ Egen erindring, bekreftet av intervju med mamma 25. januar 2023.

Korkbelegget på gulvet er bevart. Det har vært i kontakt med storebrors føtter. Jeg trekker pusten dypt. Hvordan var livet uten sorg og skam igjen? Hvordan var det å stå og spille liksom-synthesizer til sangen «Take on me» av a-ha, med skolisser rundt håndleddene og morgenkåpebeltet knyttet rundt panna, og løpe rundt og rundt i den åpne kjøkken-stue-løsningen, mens vi lekte at vi var i musikkvideoen? Hvordan var det å krangle om klistremerker og godteri, «bosse» i klinkis – det var alltid han og jeg mot røkla – hvordan var det å ha ham liggende i underkøya hver kveld og høre den beroligende lyden av pusten hans, hvordan var det å gjøre tulle-opptak på kassetter, telle julestjerner i vinduer og konkurrere om hvem som så flest? Hvordan var det å ha sentralsykehuset, det som før bare ble kalt SIA, bare som et nøytralt landemerke, uten følelser, sykehuset med sin særegne utforming; hvite klosser stablet inntil hverandre, pyntet med symmetriske firkanter som ved nærmere syn var vinduer,⁹⁰ som fortalte oss at vi snart var hjemme? Det var der jeg ble født, det var der Andreas døde, selv om ambulansen kjørte så fort den kunne og bilene flyttet seg i morgenrushet. Det var der jeg hørte pappa si de umulige ordene. «Det gikk ikke denne gangen.» Jeg fant Andreas i et rom bak pappa og det jeg husker som endeløse, tomme, fremmede korridorer. Han lå helt stille midt i det hvite, sterile rommet som luktet rent og likevel vondt. Dødt. Jeg kom aldri ut igjen. Jeg er der fortsatt, sammen med storebroren min. Alene. Andreas har lukkede øyne og et fredelig uttrykk. Jeg sitter på sengekanten og stryker ham over det kraftige håret. Jeg legger meg inntil ham og kysser leppene hans, som allerede er blitt bleke. Jeg blir overrasket over at han ikke dytter meg vekk. «Jeg tror det er bra for deg å se ham», sa pappa før jeg gikk inn. Det er ingenting som er bra med dette. Ingenting. Hvem er det som skriker? Jeg presser hendene hardt for ørene og legger meg tettere inntil Andreas. Han lar meg ligge der. Jeg klamrer meg fast i ham, vil ikke slippe taket. Vil ikke forlate ham. «Bli med meg ut», hvisker jeg. «Jeg vil ikke gå ut uten deg, jeg kommer ikke til å klare meg. Hvem skal beskytte meg nå?» Da ser jeg at døra inn til rommet står på gløtt. Utenfor står jeg, 44 år gammel. Blikket mitt møter blikket til den ni år gamle meg, der jeg ligger i den store sykehussenga sammen med storebror. Jeg ser hvor tynn han er. Jeg ser hvor liten jeg selv er. Hvor fjern han er. Hvor endelig det er. Hvor redd jeg er. Det lange, lyset håret mitt er flokete, jeg rakk ikke å gre det før vi dro hjemmefra. Ansiktet er vått og rødt og hovent. Jeg hikster, jamrer. Jeg har aldri sett bildet sånn før. Langsamt går jeg inn og legger meg inntil de to små kroppene. Andreas er borte, bare skallet hans ligger igjen, men den lille jenta er der fortsatt, varm og levende, og jeg forstår at hun trenger trøst. Jeg holder henne, lenge. Helt til gråten stilner og skjelvingene har stanset.⁹¹

Jeg forstår at tida er inne for å oppsøke det fjerde stedet. Det umulige føles plutselig ikke umulig lenger. Jeg må inn igjen i det rommet. Der tråden røk. Der alt stoppet. Og alt begynte. 5. mars

⁹⁰ Min erindring av hvordan sykehuset så ut er bekreftet av bilder jeg har funnet i Digitalt Museum, 2014.

⁹¹ Dette var et «syn» jeg fikk da jeg i ettertid skrev ut notatene fra besøket i Rådyrvegen 23, huset som fortsatt henger veldig tett sammen med opplevelsen av å se Andreas død på SIA. Jeg satt på kjøkkenet i Tromsø da jeg plutselig opplevde å være tilbake i rommet der han lå død og så meg selv som både barn og voksen i samme scene.

2023 har det som først bare var en sterk følelse, modnet til en klar tanke, og nok en gang gjør jeg noe jeg tidligere trodde jeg aldri kom til å våge, i en e-post til Ahus, der jeg redegjør for prosjektet:

(...) Det meste av sykdomsforløpet (1987–88) var han på Radiumhospitalet, men han døde på Ahus, eller Sentralsykehuset i Akershus (SIA) som det het da. På morgenen 28. juni 1988 kom han til SIA med ambulanse sammen med vår far, og han døde noen timer etter. Mamma og jeg kom for sent, da vi var og hentet noen slektninger på flyplassen på Fornebu, og vi rakk ikke å ta farvel med ham.

Mitt spørsmål er om det finnes noen journal på ham fra disse timene, og om det er mulig å spore hvilket rom han lå i da han døde. Jeg ønsker i så fall å besøke rommet. Jeg lurte også på om kapellet på sykehuset der vi hadde minnestund med åpen kiste finnes ennå.

Jeg har en klump i magen når e-posten er sendt, er nummen. Det er som å stå foran alle mine verste mareritt uten å kunne se dem. Jeg bare vet at de er der, selv om jeg er våken, er redd for min egen frykt. Jeg slipper heldigvis å vente lenge. I et streif av kollegial medfølelse, vel vitende om hvor travelt det kan være å jobbe som kommunikasjonsrådgiver, lar jeg meg imponere av hvor raskt de ansatte på sykehusene jobber. Svaret kommer allerede dagen etter. Hun som svarer lister opp to lenker til der jeg kan finne regelverket for å få innsyn og et skjema for å søke. Det hun deretter skriver, får det til å synke i meg:

På spørsmålet ditt om å spore opp og besøke rommet og kapellet han døde i: Det er dessverre ikke mulig fordi sykehuset er revet og bygget om siden 1988.

Håper det hjelper deg et stykke på veien. Lykke til videre med bokprosjektet!

Jeg kom for sent. Igjen. Rommet med de to små kroppene i den store sykehussenga finnes ikke lenger. Heller ikke kapellet der jeg så ham for siste gang. Et søk på internett forteller meg at byggearbeidene til nye Ahus startet allerede i 2004.⁹² Jeg blir overrasket over at det gir meg en ro. Det er ikke noe rom å komme ut av, ingen dør å lukke. Ikke fordi jeg ikke orker, eller tør, men fordi verken rommet eller døra finnes lenger. Andreas er uansett ikke der lenger.

Kapittel 5. Men fjellene er der

Det er blitt mandag 20. mars 2023, og jeg befinner meg i huset til pappa og Jutta på Austrått i Sandnes. Ikke barndomshjemmet til pappa, men et hus like ved som han pusset opp i 1998 og som han og Jutta og Nikolai skulle bo i midlertidig. De bor der ennå. Vi kjørte fra Lillehammer dagen før, Nikolai og jeg hadde gått Birkebeinerrennet, pappa orket ikke å delta selv i år. Jeg skal intervju ham i huset til farmor, barndomshjemmet hans på Kjervastad. Det ligger et langt steinkast unna kirkegården der Andreas ligger begravet. Kjervastad er gården der pappa vokste opp. Det var

⁹² Clemetsen, 2019.

tippoldefar som bygde den, på slutten av 1800-tallet. Andreas Nicolai Aarskog. Så overtok oldefar, Sigvald Martin Aarskog. Farfar og farmor flyttet inn rett før andre verdenskrig. De avviklet gårdsdriften, men låven ble stående. 26. mai 1945 ble pappa, Sigvald Martin Aarskog, født. Han studerte arkitektur i Trondheim og jobbet mange år som arkitekt i Oslo. Men han lengtet alltid hjem. Andreas ville være med. Kjervastad var paradiset på jord. Vårt ferieparadis. Andreas og jeg pleide å våkne idet bilen rullet gjennom den tette alleen inn til gården. En sommer vi skulle dit på ferie stoppet vi i Vegårshei, cirka halvveis fra Oslo, for å overnatte i telt, og jeg kastet en gulrot ut i et skogsvann. Etterpå syntes jeg synd på den fordi den så ensom ut. Pappa stupte uti og hentet den. Det er sånn pappa er. En annen gang sa jeg at jeg så en Harley Davidson, yndlingsmerket til Andreas, og pappa snudde bilen og kjørte tilbake fordi Andreas også ville se, og det viste seg å være en moped. Jeg ble flau fordi jeg hadde tatt så feil. Jeg ville så gjerne være en del av det de to hadde. I garasjen min i Tromsø står det i dag en motorsykkel av merket Moto Guzzi, 1985-modell, veteran. Ikke en Harley, men likevel. Jeg tok motorsykkellappen i 2005. Og jeg har alltid kjørt Citroën, selv om jeg ofte blir advart av andre mot det bilmerket, det er jo så mye styr med det.

I hagen til farmor var det rekker med bringebærbusker, stikkelsbær, jordbærland, buksbom klippet som små dyr, den største kongla vi hadde sett og et drivhus med en blå rose som farmor hadde dyrket fram. «Pappa og jeg skal flytte til Sandnes, for jeg har en farmor i Sandnes, og hun har en blå rose», sa Andreas første gang han møtte pappas kjæreste, Jutta, på turisthytta Gjendesheim i Jotunheimen påsken 1985.⁹³ Alle trodde vi skrønet når vi fortalte om den blå rosebusken. Den levde fram til for tre år siden.

En rød, vinkelformet låve former et lite tun sammen med det hvite huset i to etasjer. En gang var det et velstelt hus, omgitt av den store, frodige hagen. Låven er vernet etter plan- og bygningsloven, den er et kulturminne av lokal og regional verdi. Likevel spriker trepanelet, og taket har blitt salrygget. Pappa og jeg går inn i låven. Der står den; lille, røde Ludvig, 2CV-en som pappa skulle sette i stand sammen med Andreas. Den står ved siden av en hvit DS som også skulle restaureres. Som far og sønn, to monumenter på hver sin side av portalen inn til en tid da livet var fint, før tråden røk. Det ligger brune striesekker på begge panserne, for å beskytte dem, i tillegg til at Ludvig har på seg et blått, litt glorete knyteteppes, under den mørkegrønne presenningen som er full av jord og blader. De står under tak, men på jordgulv, så fukten har krøpet oppover og ødelagt dem. Det er hvite muggroser på den ene striesekken. Jeg innser at begge bilene har rustet så mye at det ikke er noe igjen å redde. Jeg gir opp forsøket på å komme meg inn i dem når pappa forteller at dørene er låst og han har mistet nøklene. Jeg stryker over panseret til Ludvig. Det er kjølig og glatt. Kanskje Andreas har tatt akkurat her, kanskje sitter noe av ham igjen på akkurat dette punktet.

⁹³ Intervju med Jutta, 21. mars 2023.

Plutselig er han der, i den hvite Citroën-dressen som Jutta sydde, med Citroën-symbolet, et rødt merke med to hvite haker, plassert over hjertet, og det venstre buksebeinet brettet opp ved låret. Han hadde på seg den samme dressen på et DS-treff i Kristiansand ti dager før han døde.⁹⁴ Også mamma var med, da DS-elskere fra hele Norge møttes med hver sin «padde», et ufortjent kallenavn, med tanke på at franskmennene hentyder til en gudinne – «déesse». Bilen for dem som er opptatt av estetikk. «Arkitektene elsker den, mekanikerne skyr den, revisitører tilber den, konkurrentene fryktet den og gjør det fremdeles,» skryter DS-klubben på nettsiden sin.⁹⁵ Vi kjørte i pappas metallic-blå stasjonsvogn, med skjeve billykter, som smale øyne, en girspak som stakk ut ved siden av rattet, brune og myke skaiseter med en helt spesiell lukt. Det var kortesje med tre hjul, for å demonstrere det spesielle hydraulikksystemet, lukeparkering, pris til den fineste padda og rebusløp. Vi vant. Andreas var litt misfornøyd med lommene på dressen, og hadde tegnet og bestilt en ny dress fra Jutta.⁹⁶ Hun rakk ikke å sy den før han døde. Den metallic-blå DS-en står i dag falleferdig i et lagerbygg utenfor Sandnes.

Pappa og jeg går videre inn i det som en gang var et fjøs. Det er gjenstander overalt. Gjenstander som en gang hadde en funksjon. En gammel hestevogn. Pappas gamle båt som han bygde med farfar da pappa var ung. Vi pleide å leke i den da vi var barn. Jeg kjenner båtrattet, med en slags rød plasttråd viklet rundt, mellom hendene, selv om jeg ikke tar på det. Kroppen husker. Vi går opp en trapp og inn i det som en gang var hybelen til gårdsgutten. Vi malte den lyserosa, Andreas og jeg og en av kusinene våre. I en malebutikk i Sandnes fikk vi blandet akkurat den rosa-fargen vi ville ha på veggen og lyseblå maling til dører og karmen. Andreas likte rosa. Han ble mobbet på skolen fordi han hadde rosa klær. Han sa han ikke brydde seg. Fargene er fortsatt på veggen. Det er et hull i gulvet, jeg trækker forsiktig inn, redd for å trø gjennom. Pappa beroliger meg med at det holder.

Her satt vi, tre barn, med brus og potetgull for å feire det nymalte oppholdsrommet. Vi hadde fått vårt eget rom på låven. Et sted finnes det en 88 millimeter-film som pappa tok, med levende bevegelser av Andreas. Det er klart det var her på Sandnes han måtte ligge. Det ble bestemt noen minutter etter at han var død. Mamma husker knapt om hun deltok i diskusjonen. Hun hadde tatt en valium, var blitt plassert på en stol.

– Der og da ble det spurt om hvor vi skulle begrave ham, fortalte mamma da jeg var hos henne. – Jeg husker den scenen. De står der og er samlet, og jeg er så alene på den stolen. Og så ble det snakket om hvor han skulle begraves. Så langt hadde jo ikke jeg tenkt. Men de mente jo at siden pappa var fra Sandnes så måtte jo Høyland kirke være et helt naturlig sted å begrave ham. Det var ikke lenge jeg rakk å tenke over det, fortsatte hun.

⁹⁴ Bildetekster i mammas album forteller meg at Citroën-treffet fant sted helgen 4. og 5. juni 1988.

⁹⁵ DSID Klubb, u.å.

⁹⁶ Intervju med Jutta, 21. mars 2023.

Var det egentlig sånn det skjedde?⁹⁷ Og hva mener mamma med «de»? Det var bare farmor mamma og jeg hentet på flyplassen den morgenen Andreas døde, det har jeg lært nå. Jeg ser for meg mamma på stolen, med valium i blodet. Så ensom hun må ha vært. Kanskje hun byttet graven mot en familie. Pappas familie.

– Kanskje det ble feil, sier pappa nå.

Feil. Riktig. For hvem? Det var akkurat sånn det ble. For pappa er det fint å ha en grav å gå til. Han kan besøke den når han vil, og han gjør det ofte.

Det er rart å komme inn i huset til farmor, med den kjente lukta, en blanding av kakao og skarp porselensmaling, uten at hun er der. Til jul og bursdager ga hun ofte bort porselensservice hun hadde malt og brent selv. Når vi kom på besøk, slo hun hendene begeistret sammen, som om hun klappet oss inn, smilende, alltid med velfrisert hår, elegante klær og matchende sko. Hun serverte kakao og kjøttkaker. Hjemmelaget. Jeg har knapt vært i huset hennes etter at hun døde, i august 2011. Alle dør. Alle forsvinner. Noe sitter likevel igjen der de har vært.

Farmor var gjestfri og sjarmerende, men jeg tror ikke hun likte det som var vanskelig. Hun kunne uttrykke at pappa brukte for mye tid på grava, når han var på Sandnes i de ti årene som gikk fra Andreas ble gravlagt der, til pappa flyttet etter.⁹⁸ Jeg husker at hun en gang ble irritert da jeg spurte om å få min egen pakke med Freia melkerull, fordi Andreas hadde fått en. Hun gjenfortalte episoden til Jutta med at hun ga meg en egen sjokolade, for at jeg også skulle bli sett, og at jeg ble rørt.⁹⁹ En gang hun var på besøk i Blystadlia, holdt Andreas og jeg på med livredning av en kattunge som hadde blitt avvist av mammaen, Nusse, etter fødselen. Kattungen var grå som Gråpus, som pleide å være med oss på telttur. Grå katter var det fineste vi visste. Varsomt lirket vi lunken melk inn i den bittelille, rosa munnen med en sprøyte, og vi varmet den magre ungen med kroppsvarmen vår. Likevel fikk jeg, for første gang, se noen dø. Den lille magen gikk opp og ned, opp og ned, saktere og saktere, før den stoppet. Vi begravde det grå nøstet i hagen i Rådyrvegen 23, der det i dag står parkert en bil, i en skoeseke med et mykt, hvitt skjerf med sølvtråder – det fineste jeg hadde – så den ikke skulle fryse. «Du blir stygg av å gråte», sa farmor da hun så at jeg var lei meg.¹⁰⁰ Hvem vil vel være stygg? Farmors reaksjon ligner på det mamma sa om at mormor slo når mamma var lei seg. Jeg kommer på det jeg fant da jeg i en oppgave på et masteremne analyserte hva som ble fremstilt som legitim barneoppdragelse i Norge i 1954, da mamma var seks år og pappa åtte. Barn skulle oppføre seg pent, ikke være til bry. Det var ikke vanlig å anerkjenne barns følelser, og ikke uvanlig å slå som

⁹⁷ I intervjuet 20. mars 2023 sa pappa at han ikke husket. I intervjuet 21. mars 2023 sa Jutta at enten pappa eller farmor har sagt at det var mamma som foreslo det. Hvorfor Andreas ble begravet i Sandnes har vært et tilbakevendende spørsmål, som har vært veldig sår for mamma. Derfor har det vært viktig også for meg å forstå hva som skjedde. Men jeg innser at jeg ikke vil få et entydig svar.

⁹⁸ Intervju med Jutta, 21. mars 2023.

⁹⁹ Intervju med Jutta, 21. mars 2023. Jeg tar høyde for at det også kan være snakk om forskjellige episoder.

¹⁰⁰ Egen erindring.

en del av oppdragelsen.¹⁰¹ Pappa har aldri snakket med meg om hvordan han har det. Jeg har knapt sett ham gråte.

Vi sitter i salongen rett innenfor stuedøra hos farmor. Pappa har laget kaffe på en liten trakter. Jeg kjenner at spørsmålet som jeg lenge har ønsket å stille ham er på vei ut. Jeg vegrer meg, vet ikke om han vil svare. Men jeg trenger å forstå hvordan han opplevde farmor. Hun har lagt grunnlaget for livet hans og dermed også for mitt.

– Jeg lurer på hvordan farmor var som mor, sier jeg prøvende.

Det blir en lang pause.

– Jeg vet vel strengt tatt ikke selv heller, annet enn ...

Pappa stopper midt i setningen og tar en ny lang pause før han fortsetter.

– Jeg har egentlig lurt på det samme. Men om jeg kan beskrive det sånn: Jeg hadde en periode da jeg var blitt voksen, i 50-årsalderen, da jeg kjente på en veldig aggresjon mot min mor.

Jeg puster ut, får lyst til å gi ham en klem. Han ser så forlatt ut.

– Du vet ikke hvorfor?

– Jeg gjør ikke det. Hvordan hun var som omsorgsperson da jeg var liten, kan jeg ikke huske.

Farfar Andreas rakk jeg ikke å møte, han døde i 1976, før jeg ble født, også han av kreft. Noe av det han gjorde mens han levde, var å bygge en hytte i Sirdal. Sammen med familien min besøkte jeg pappa og Jutta der noen dager i juli 2022. Den ene ettermiddagen satt pappa og jeg på den varme og solfylte verandaen, og han åpnet seg litt om alt som har tårnet seg opp. Bilene, låven, huset. Alt som ikke ble slik det skulle ha blitt. Hvordan skulle det egentlig ha blitt?

– Jeg var så dum å sette på håndbrekket på 2CV-en, så jeg får ikke en gang dyttet den ut av låven.

Hjulene har uansett rustet fast, var noe av det pappa sa.

– Du er ikke alene, svarte jeg.

Ansiktet hans endret seg ørlite grann, det var som om kroppen fikk støt. Samme kveld gikk vi en tur. Veien forbi hytta var nygruset. Pappa stirret tomt framfor seg, skuldrene lutet framover. Han hadde på seg en kaps han bruker når han murer, fra Norges folkesportforbund. Pappa har alltid kunnet så mye. I husene han har bodd i og i hytta i Sirdalen har han gjort mye arbeid selv. Tegnet, snekret, murt. For å skape gode rom å leve i. Vi gikk fort, den nye grusen støvet og knaset. Jeg måtte snakke unaturlig høyt for å overdøve lyden. Jeg gjentok det jeg hadde sagt tidligere.

– Du er ikke alene.

Brått la han den ene armen rundt meg. Slik gikk vi, litt keitete, inntil hverandre. I utakt. Jeg strøk noen knott bort fra ansiktet hans, bare for å se at det kom nye. Han lot dem være der. Sollyset var blått og gult på samme tid. Sola var på vei ned, denne helt spesielle sommerkvelden. Han pustet

¹⁰¹ Jeg gjorde analysen med utgangspunkt i ukebladet Alle Kvinners Blad, årgang 1954 (Aarskog, 2022). Jeg har funnet tilsvarende beskrivelser av Thuen (2008).

uvanlig tungt. Han som har stilt til start på Birken år etter år og inspirert meg til å gå skirenn selv, han som har drevet med skihopp og stått elegant ned slalåmbakken med slalåmdress fra 1970-tallet, han som en gang bar meg på skuldrene opp slalåmbakken fordi jeg falt av t-kroken.

Vi stoppet og så på det merkelige lyset.¹⁰² Det er fortsatt noe der. Noe som bare vi to har. Det er han som har lært meg å elske fjellene, lyset, skyene, naturen, musikken, kunsten, arkitekturen. Alt det som ikke har noen ord, men som bare er. Jeg forbinder fjellene med Andreas. Ikke bare fordi vi var mye på tur sammen, også på grunn av det pappa sa, rett etter at Andreas var død. Vi stod i stua i Rådyrvegen 23 og så på noen skygger som strakte seg i taket, jeg har alltid lurt på hvor de kom fra, kanskje lyskilden var et gatelys, de var som lange kjegler og strakte seg gjennom hele stua. Pappa spilte Pastoral Suite, Op. 19-2. Romance av Lars-Erik Larsson, som vi kalte hundekjørersangen, fordi rytmen passer til et hundespann som løper. Og pappa sa: «Men fjellene er der». Ordene har alltid gitt meg trøst siden.

Pappa og jeg har snakket så lite om Andreas, at det føles litt kunstig å skulle gjøre det nå. Vi prøver likevel, der vi sitter i salongen til farmor. Pappa husker den første tida med Andreas og meg som harmonisk og beskriver storebror som en uredd gutt med en særegen humor. En gang brukte han parykken til å hilse på en politimann gjennom bilruta i et lyskryss, en annen gang holdt han opp en vannmelon, vendt mot bakruta, samtidig som han pekte på det skallede hodet sitt. De i bilen bak lo. Mye er likevel visket ut etter så mange år. Pappa tar lange pauser. Litt stotrete spør jeg ham hvordan han opplevde å få beskjedningen om at Andreas hadde fått kreft. Jeg kjenner at jeg igjen vegrer meg for å spørre, er redd for å tråkke over grensene hans. Men pappa svarer, på sin måte.

– Det var selvfølgelig fælt. Og jeg skjønnte jo alvoret i det, så jeg begynte umiddelbart å bearbeide meg selv, til å klare å forholde meg til det.

– Hvordan gjorde du det?

– Jeg prøvde å erkjenne at dette var alvor, og på en måte ikke stritte imot, men bare være offensiv. Oppdrager- og omsorgsrollen ble veldig viktig, svarer han.

Pappa har blikket boret fast i mitt, like behersket som alltid. Fattet. Det er jeg som gråter. Jeg spør om prosjektene de hadde, hvem som kom på at de skulle holde på med dem. Pappa svarer at det ofte var ham selv.

– Min oppgave ble å stå i det og gjøre tida god for Andreas, forklarer han. – Men jeg har tenkt på det i ettertid, at jeg kanskje skulle ha hatt mer oppmerksomhet mot deg.

Det er vanskelig å ta imot ordene hans. Det ble aldri min tur etter at Andreas døde. Jeg kommer på at mamma var inne på det samme. At det burde vært gjort et bedre sorgarbeid for meg. Verken

¹⁰² Pappa og jeg gikk kveldsturen 13. juli 2023. Beskrivelsen er hentet fra notater jeg skrev samme kveld, rett etter at vi hadde avsluttet den. Skildringen ligger så nært opptil virkeligheten som det er mulig å komme uten å bruke film- eller lydopptak, da jeg skrev notatene med det samme, med turen veldig friskt i minnet.

mamma eller jeg var med da tingene til Andreas ble pakket ned i Rådyrvegen 23.¹⁰³ Mamma ville gjøre det uten Jutta, noe som ikke var aktuelt for henne og pappa. Det eneste jeg husker, er at rommet endret seg, fra den ene dagen jeg var på besøk til neste, fra gutterom med et blått trommesett i det ene hjørnet, det var ikke noe problem å spille trommer med ett bein; trommeslageren i bandet Def Leppard manglet tross alt en arm,¹⁰⁴ og plakater av artistene Samantha Fox og Sabrina i altfor små badedrakter på veggene, til en TV-stue med tunge eiketremøbler med utskjæringer. Møbler som Jutta hadde arvet. Det ble aldri min tur. Nå skriver jeg for å forsone meg, med sånn som det ble. Jeg spør om pappa husker hva som skjedde da rommet til Andreas ble ryddet. – Jeg husker lite av det, altså, svarer han.¹⁰⁵

Jeg reiser meg, henter et tørkepapir og snyter meg.

– Min måte er å grine, vet du. Det gjør ikke du så ofte, sier jeg til ham.

– Nei, jeg gjør ikke det.

*

Jutta og jeg sitter i hver vår burgunderrøde skinnstol. De samme stolene som stod i Rådyrvegen 23. Siesta, designet av Ingmar Relling i 1965,¹⁰⁶ som mamma og pappa en gang kjøpte sammen. Gulvet er oppvarmet, kledd i skifer. De hvite gipsveggene er nærmest dekket av kunst, det er høyt under taket. Pappa har tegnet tilbygget i Austråttveien selv; en halvetasje ned fra kjøkkenet og spisestua, store vinduer ut mot hagen, i huset som de bare skulle bo i midlertidig, til Kjervastad var restaurert. I etasjen over oss står sofaen som pappa snekret selv, med stoffet som stakk litt. Nå er putene trukket om. Det er blitt tirsdag 21. mars 2023. Jeg skal inn i nok et ukjent rom. I tre og et halvt år var Jutta pappas kjæreste uten at jeg visste det, men Andreas visste. Det tok lang tid før også mamma fikk vite om henne. Jeg forstår tidlig i intervjuet at dette rommet er større enn jeg hittil har visst. Det gjør vondt å gå inn der, vondt å ta imot Juttas historier om storebror som jeg ikke var en del av. Jeg vet at jeg likevel må prøve. Lydopptakeren ligger mellom oss og fanger hvert ord. Jeg lytter. Så skal jeg skrive. Jeg skriver, derfor er jeg.

Pappa og Andreas ble kjent med Jutta allerede påsken 1985, på Gjendesheim. Samme påske var mamma og jeg i Holland med mormor for å besøke mammas søster. Jeg fikk veldig vondt i ørene da flyet skulle lande. På Gjendesheim var det påskerenn, og Andreas hadde fortsatt to bein og varmet opp med å hoppe opp og ned mens han lente seg på stavene.

– Jeg husker det som det var i går. Han gjorde et dypt inntrykk på meg, han var en gutt som man virkelig la merke til. Jeg var fascinert av hans vitalitet, hans flotte hår og flotte smil, sier Jutta.

¹⁰³ Egen erindring og intervju med mamma 27. januar 2023.

¹⁰⁴ Andreas og Håkon snakket om dette, fortalte Håkon i intervjuet 26. januar 2023.

¹⁰⁵ I en e-post fra pappa 10. mars 2024 utdypes han det han sa i intervjuet og skriver: «Det var mitt ansvar at det ble som det ble. Jutta og jeg var sammen om det. Du skulle også ha vært med - her sviktet jeg. Om mammas eventuelle deltakelse, så var hun helt avvisende til kontakt med oss (Jutta og meg), så det ville ha vært vanskelig å få henne med.»

¹⁰⁶ Hjelle, u.å.

Hun beskriver ham som nær og omsorgsfull, en annen side enn den utålmodige og oppfarende som mamma har snakket om. Jutta og pappa danset hele påskeaften. «Pappa, du snakker så mye med de danske at du nesten blir dansk selv», sa Andreas, som var vant til å ha ham for seg selv.¹⁰⁷

Jeg visste ingenting om Jutta da mamma og jeg flyttet til Skovholt rett etterpå, eller påsken etter, da jeg var med til Gjendesheim og Jutta også var der. Heller ikke når hun var i huset vårt i Rådyrvegen 23 når jeg ikke var der, når hun og pappa møttes på arkitektkontoret hans på Lilleaker i Oslo eller når pappa og Andreas besøkte henne i Randers. Den ene gangen jeg var med dit var våren 1988. Pappa kjøpte nye hvite og grønne joggesko i merket KangaROOS til meg, og jeg husker hvor deilig og lett det var å ha på dem i stedet for vintersko. Andreas hadde kjøpt en halvflaske med sjampanjen Den gule enke på danskebåten. Han trodde at han var frisk og ville feire, i lysegrå speiderskjorte og med speiderskerf i halsen.¹⁰⁸

Jutta fikk vite at Andreas var syk med det samme pappa fikk beskjeden. Kanskje før meg. De brevvekslet hyppig og snakket på telefon hver søndag kveld. Den gangen var det dyrt å ringe mellom Norge og Danmark, så de hadde avtalt et fast tidspunkt da de ringte hverandre hver uke.¹⁰⁹

Høsten etter at Andreas var død, i 1988, flyttet Jutta inn, hun kom hele veien fra Randers til Rådyrvegen 23. Andreas flyttet ut. Tingene hans ble pakket bort, klærne hans, livet hans. Jeg har til nå trodd at det skjedde med det samme. Jutta forteller meg noe annet.

– Andreas sin ryggsekk stod urørt i årevis med det siste lørdagsgodteriet, skolebøker og alt, og det gikk over et år før rommet hans ble tatt i bruk. Det var ingen prosess, alt ble bare pakket i kasser, som ble flyttet videre hit, sier hun.

Det er mye jeg ikke har sett siden han døde. Det meste ligger fortsatt pakket ned i kasser. Unntakene er noen av modellbilene han bygde, som har stått utstilt i et glasskap, en serviettholder av klesklyper, en liten flaggstang i tre med et papirflagg festet med hyssing, trommesettet som også lillebror Nikolai og kameratene hans har spilt på, og noen av tegningene Andreas tegnet. En av dem henger i dag på gjestedoen til pappa og Jutta. Den forestiller en mann som tisser uten å treffe doskåla, med setningene: «GÅ LITT LENGRE FREM» og «DEN ER IKKE SÅ LANG SOM DU TROR», og med liten skrift nederst: «NOR DU KAN LESE DETTE, ER DU NER NOK». Før jeg kom hit, spurte jeg pappa og Jutta om det var mulig å få se noen flere av tingene hans. De har laget en håndskrevet, nummerert liste over noe av det de husker som jeg får når jeg er her. Den har 22 punkter:

Div. foto-albums, modellbiler, trommesettet, soldatrekvisitter, Star Wars-figurer, tegneserier (MAD m.m.), tegning på gjestedo, selskinns-sko, skolesekken, 2CV'en, kjelke, olakjerre,

¹⁰⁷ Gjengitt av Jutta i intervjuet 21. mars 2023.

¹⁰⁸ Fotografi av Andreas fra et av pappas album, udatert. Fordi han hadde hår, og jeg vet det var vår da vi besøkte Jutta, har jeg resonnerert meg fram til at bildet må være tatt våren 1988. Det stemmer også med det pappa og Jutta har fortalt meg.

¹⁰⁹ Intervju med Jutta 21. mars 2023.

utklipps-album (?), speiderskjorte med skjerf, sjørøver-kostyme m. treben, fat + kopp fra farmor + sko (porselen), samleperm med utklipp, fotos fra Gjendesheim m.m., flagget, musikk-kassetter?, julepynt, Citroëndress + joggedress + krokodille, klinkekulene, kasettpilleren.

Etter intervjuet går jeg ned i kjelleren der noen av gjenstandene på lista er lagt fram. Hukommelsen min får støt når jeg ser dem. Jeg stryker over den doble kasettpilleren som Andreas laget av papp, i full størrelse, en kopi av de vi fikk til jul i 1987, han en blå, jeg en rød. Det er to luker av papir som kan åpnes, der kassettene skal være, og det som skal forestille det gamle FM-båndet er tegnet inn med sirlige blyantstreker. Jeg stikker hånda ned i den brune skinnveska med ødelagt glidelås som er stappfull av klinkekuler, ervervet gjennom utallige klinkis-konkurranser. Han og jeg mot røkla. Jeg kjenner de kjølige, runde kulene mot fingertuppene, jeg likte de ensfargede, lyseblå, litt tåkete kulene best. De hadde samme farge som sovelyset, en enslig lyspære skrudd fast i veggen, på nattoget som det hendte at Andreas, pappa og jeg tok mellom Oslo og Sandnes. Jeg ser på den lysebrune skinnsekken som Andreas brukte på skolen, den som stod urørt i mange år, og med ett kommer det opp et minne om hvordan han basket med å få den på når han samtidig måtte holde balansen på ett bein, med en krykke i hver hånd. Jeg stryker på innsiden av sekken, der ryggen hans har vært i kontakt med skinnen og spilene. Han har aldri vært i det rommet jeg står i, likevel kjenner jeg nærværet hans sterkt.

Jeg forstår plutselig at jeg er kommet til Sandnes for å ta farvel, med farmor, med huset hennes, med Ludvig, med fortida. Jeg skal lukke også disse dørene. Jeg skal slutte fred. Andreas er ikke her, og han kommer ikke tilbake selv om Ludvig skulle bli restaurert. Det er ikke mitt. Det som er mitt, er Falk som ringer opprømt for å fortelle at han har kommet inn på NTG-U i Tromsø, ungdomsskolen til Norges toppidrettsgymnas. Falk er også en av de raskeste i klassen. Det som er mitt, er det jeg bygger. Det som er mitt, er det som ligger foran meg. Og nåtida. Nå. Jeg får ikke gjort noe med det som har vært, uansett hvilken versjon som er den sanne. Hvis den i det hele tatt finnes.

*

Men jeg har fortsatt mange ubesvarte spørsmål. Jeg venter fortsatt på journalen, jeg sendte dokumentet som skal løse Oslo universitetssykehus fra taushetsplikten 20. mars, med signaturen til både mamma og pappa. Svaret kommer to dager etter og fører til at stresset vokser i meg på nytt:

Juridisk direktør svarer at det enkelste og raskeste for dere er følgende: Etter noens død har pårørende (her foreldrene) krav på å få journalinnsyn. Spørsmålet kan derfor enkelt håndteres videre ved at foreldrene dine ber om innsyn i Andreas' journal.¹¹⁰

¹¹⁰ Også her har jeg skrevet ordrett det som stod i eposten – med skrivefeil.

Jeg svarer med én gang og spør om vi må bruke et nytt skjema enn det jeg allerede har sendt. Dagen etter kommer det en slags oppklaring:

Dette begynner å flytte seg ut av mitt kompetanseområde, Karine – men vil anta dine foreldre (med din hjelp) sender en mail til post@oslo-universitetssykehus.no med spørsmål om innsyn i avdødes journal. Du kan jo begynne med å se om saksarkivet godtar dokumentet du allerede har fått signert og som du sendte meg mandag?

Jeg er glad for at kommunikasjonsrådgiveren prøver å hjelpe, og sender dokumentet til den generiske e-posten 23. mars 2023. Samtidig er jeg utålmodig etter å få svar på om jeg noen gang kommer til å se journalen til storebror. Derfor kommer oppfølgings-e-posten tre dager senere som en stor, gledelig overraskelse:

Jeg har undersøkt litt nærmere med kreftklinikken også, for å se om vi kan være mér praktiske overfor deg. Da blir jeg bedt om å skaffe noen svar på følgende:

Hvilken formell diagnose hadde Andreas? Var det sarkom?

Vet du om andre fagmiljøer ved Oslo-sykehusene var involvert?

Siden han var et barn – i hvilken grad var barneavdelingen ved Rikshospitalet involvert?

Når vi får svar på dette og avdelingen finner ut av ting er det angivelig vårt dokumententeret som til sist tar ut journalen for dere.

Tilfeldighetene vil at mamma er på besøk i Tromsø i forbindelse med Falk sin bursdag, og hun hjelper meg litt på vei. Hun mener det var noe som heter osteosarkom og at det ikke var andre fagmiljøer involvert, heller ikke barneavdelingen ved Rikshospitalet. Jeg sender over det jeg vet og får et raskt svar:

Takk – vi tar en ny runde!

Så blir det helt stille.

Kapittel 6. 13 år og 13 dager

Det er blitt 7. april 2023. Skrivningen har stoppet opp, jeg venter på journalen, og jeg klarer ikke å høre på intervjuene jeg har gjort. Tanken på lydfilene gjør meg kvalm. Jeg er sliten, trøtt, så trøtt, jeg drikker kosttilskuddet Floradix Formula, som jeg vet at Andreas fikk mot jernmangel, i håp om at det skal få meg til å føle meg bedre. Hva er det egentlig jeg har satt i gang? Denne dagen har jeg en ekstra uro i meg. Jeg har ventet på den siden Falk ble født. I dag fyller han 13 år og 13 dager. Han puster. Han ler. Han har to bein. Jeg puster ut. Jeg har kommet så langt, nå er det bare resten igjen.

Kapittel 7. Tynn is på store vann med store dyp

29. mai 2023 tar jeg mot til meg på nytt og sender en e-post der jeg spør om det er noen utvikling i saken med å få innsyn i pasientjournalen. Frykten for å bli avvist, frykten for ikke egentlig å ha lov til å finne Andreas igjen, skammen over at jeg ikke klarer å bli ferdig med ham, lurer under det skjøre motet. Svaret, som kommer åtte dager etter, får det til å synke i meg:

Denne saken har løpt så lenge – og jeg har tatt mange telefoner og sendt uttallige mail. Trodde du hadde snakket med Thora og at saken var ferdig for vår del. Hva er det du fortsatt ikke har fått fra oss?

Løpt så lenge? Vet han hvordan det er å sørge i 34 år? Jeg får lyst til å gi opp, selv om jeg aldri har vært så nær Andreas som nå, siden han lå i dobbeltsenga i underetasjen i Rådyrvegen 23, mandag kveld, 27. juni 1988. Det er umulig å snu, jeg er på vei mot hoppkanten.

Jeg ønsker innsyn i pasientjournalen hans. Jeg har fortsatt ikke fått et eneste navn på noen som jobbet med ham, eller snakket med noen som faktisk kjente ham. Tora husker bare så vidt navnet hans.¹¹¹

Jeg får ikke noe svar. Jeg føler meg dum. Hva var det jeg forventet, egentlig? At noen skulle bry seg om 34 – snart 35 – år gammel sorg? Dagen etter finner jeg fram e-posten jeg sendte til den generiske adressen til sykehuset 23. mars 2023 og sender en purring. Det nærmer seg datoen for dødsdagen hans, jeg kjenner det i kroppen, kjenner hvordan lyse juninetter og blå forglemmegei under verandatrappa skaper den velkjente murrende følelsen i magen. Kvalme. Uro. Andreas. 23. juni 2023 kommer endelig beskjeden om at pasientjournalen hans er på vei. En saksbehandler på sak- og pasientarkiv ved Oslo universitetssykehus informerer via e-post om at den sendes til mamma, siden jeg som søster ikke er oppført som nærmeste pårørende i journalen. Ikke nærmeste pårørende. Hvem var vel nærmere Andreas enn meg? Jeg ringer mamma mens jeg står i kø på flyplassen i Longyearbyen, jeg har vært på jobbreise i fem dager. Jeg ringer for å advare henne, så hun ikke åpner journalen, alene på Skovholt. Hun puster tungt, takker.

*

Jeg må vente helt til 16. juli med å få se journalen selv. Mamma kommer på besøk til Tromsø, og med seg i kofferten har hun den gamle dagboka si og en konvolutt fra Oslo Universitetssykehus. Konvolutten er datert 26. juni 2023, og lå i postkassa hennes 29. juni, dagen etter dødsdatoen. – Jeg er glad den ikke kom på selve dagen. Det hadde vært spesielt, sier hun når vi møtes. Hun har ikke åpnet den. Vil ikke se på den når jeg tar den ut av konvolutten, der vi sitter på kjøkkenet mitt. Jeg kan ikke begynne å bla i den fort nok. Portalen til fortiden åpnes foran øynene mine. 22

¹¹¹ Epost sendt fra meg til kontaktpersonen min på OUS, 6. juni 2023. Jeg viser til Thora Kollenborg, men skrev navnet hennes feil, uten h.

tette A4-sider skrevet med skrivemaskin forteller om 29 innleggelser og noen sporadiske undersøkelser ved behov, i løpet av halvannet år. Det første notatet er fra 19. desember 1986.

19.12.86. Pas. er en 11 år gammel gutt som i 3 ukers tid har hatt smerter eller ubehag lateralt i v. kne. En nabo som er lege på Rtg.avd. ved SSH i Akershus, tilså gutten og rekv. rtg.us. av kneet, thorax og skjelettsintigrafi.

Ved klinisk us. ser jeg en lett atrofi av muskulaturen på v. lår. Jeg palperer en knudret tumor som kan måle 3 cm. i diam., svarende til laterale chondyl helt lateralt. Pas. angir lett ømhet over stedet. Ellers finner jeg ikke tumormanifestasjoner.

De medbragte rtg.bildene viser forandringer som er høyst suspekterte på osteosarcom. Gutten innlegges den 02.01.87. Vi forhåndsbestiller angiografi og CT av femur og av thorax.¹¹²

En lett atrofi av muskulaturen på v. lår. En knudret tumor. Høyst suspekterte på osteosarcom. De mistenkte det altså med det samme. På toppen av hvert ark står personnummeret hans, det fulle navnet og adressen vår. Jeg blar, lar øynene skanne sidene, før jeg går tilbake og leser ord for ord, sulten på detaljer, faktaopplysninger, som skal korrigere fantasien min og tette igjen hullene med uvitenhet og hukommelsestap. Det som står her, er det som skjedde, i det minste somatisk, med Andreas. Han vokser ut av papiret, som den 11 år gamle, levende gutten han var da han ble syk. Bekymringene til legene, diskusjonene om hva de skulle gjøre med ham. Jeg blir overrasket over hvor fort det gikk, over hvor lite tid vi fikk til å forberede oss. Kanskje følte det lenge for en sju år gammel barnehjerne.

1. OPPHOLD DEN 02.01.87

Diagnose: sarcom femur sinister?

Innl. for videre utredning og behandling.

Sosialt: han er en 11 år gammel skolegutt og går i 5. klasse. Mor og far og hans yngre søster følger med til undersøkelsen.

Hereditært: Hans mor og hennes mor igjen har hatt sykdommer i benmarg. Det er noe uklart, men det er mulig at det har dreiet seg om en leukomiform, eventuelt en type hypeplastisk anemi. Hans mormor som er død av en slik sykdom og hans mor har gjennom mange år vært behandlet med Prednison for dette. Forøvrig er det flere tilfeller av hudcancer og magecancer hos onkler, tanker og besteforeldre på farsiden. Det synes også å være tendes til atopi med eksem-utvikling i familien.

Tidl. sykdommer: han har hatt de vanlige barnesykdommer og han har et eksem med overlokalisasjon i eksorsiden av begge albuer også i knehasene. Dette har han hatt i flere år, men hadde i begynnelsen av desember -86 mer akutte rødlige exanthem over rygg og

¹¹² Jeg har valgt å bruke en font som er så nær jeg kommer den som er i journalen, og det jeg har tatt med er skrevet ordrett, også skrivefeil, for å være så tro mot den autentiske kilden som mulig. Jeg har av personvern hensyn ikke tatt med navnene på de som undertegnet journalen, da hvem de er ikke er vesentlig for historien, med unntak av Øyvind Solheim som jeg husker godt selv og som også trekkes fram som en positiv drivkraft innenfor sarkomgruppa. Jeg har også måttet gjøre et utvalg av hvilke notater jeg siterer fra, med tanke på at hele journalen er på 22 sider med mange vanskelig medisinske termer. Jeg gjør dessuten oppmerksom på at jeg ikke har listet opp journalene i referanselista.

nates. Dette er nå igjen borte. Han bruke Cortison-krem alternerende med fuktighetskrem mot eksemet.

Aktuelt: Han har vært en frisk og rørig gutt inntil for ca. 1 måned siden. Var med på vanlig fysisk aktivitet på skolen og gikk også en fjelltur en weekend i september. Siste måned fikk han belastningsrelaterte smerter distalt i ve. femur opp mot ve. kne. Han ble undersøkt av en lege i nabolaget som fant en palpabel oppfylning lateralt over chondylen. Rtg. viste bløtdelshevelse, periostal reaksjon og vekslende sklerose relativt langstrakt i distale del av ve. femur. Har vist oppladning lokalisert i det området og det er sarcom-suspekt. Han belaster nå ikke benet, men går med krykker. Forøvrig relativt lavgradig plager, får Paracet.¹¹³

Noen av beskrivelsene får meg til å huske at Andreas hadde mye vondt i det venstre beinet, han lå ofte med kneet litt bøyd, for at det skulle gjøre mindre vondt. Det fantes tydeligvis også en kurator, som skulle hjelpe oss som familie. Også hennes notater finnes i journalen, skrevet for hånd:

Jan 87 Pas. foreldre har vært separert i 1½ år – pas. bor hos far som er arkitekt selvstendig næringsdrivende med kontor på Lilleaker. Søster 8 år bor hos mor som er ungdomskole lærer. Mor virker nedslitt og fortvilet over mye sykdom i familien, og nå den nyoppståtte krisesituasjon.

Allerede 13. januar 1987 kommer den brutale og uvirkelige beskjeden:

13.01.87 Henvisning til kirurg:

Han har fått påvist osteogent sarcom og starter 10 mndr's langvarig kjemoterapi. Det er ønskelig med innleggin av VAP, sannsynligvis passer det best på ~~mandag~~. fredag.

De visuelle inntrykkene som mammas bilder allerede har gjenopplivet, forsterkes av de saklige, tørre ordene i journalen, de fremmede, medisinske termene og vurderingene som gjøres av både Andreas og oss andre i familien. Alt blir så konkret, så håndfast, så sant, likevel så annerledes enn det jeg har funnet i mammas dagbok. Jeg husker et av navnene som går igjen i journalen. Øyvin Solheim. Det var ham vi hadde mest med å gjøre på sykehuset. Jeg skulle gjerne ha snakket med ham, men han døde 22. mars 2019, 88 år gammel. I et minneord jeg finner når jeg leter etter ham står det at han var en pådriver for tverrfaglig samarbeid og stiftet sarkomgruppa som skulle gi pasientene den beste behandlingen. «Solheim var en god lege for sine pasienter. Han ga dem trygghet. Han hadde pasientenes tillit og de merket hans varme omtanke», står det i minneordet.¹¹⁴ Jeg håper det også gjaldt Andreas. At han følte seg trygg.

¹¹³ Jeg har vurdert det som etisk forsvarlig å sitere direkte fra pasientjournalen, da det som står der er faktaopplysninger, ikke egenskaper jeg tillegger Andreas eller noe som kan oppfattes som injurierende for ham eller andre. Det veier også tungt at både mamma og pappa støtter meg i arbeidet mitt og har hjulpet meg å løse sykehusene fra taushetsplikten.

¹¹⁴ Hall & Alvegaard, 2019.

Jeg må med jevne mellomrom legge bort journalen, det er sommerferie, og alle er hjemme fra jobb, skole og barnehage, mamma er på besøk, og jeg har lite tid for meg selv. 21. juli 2023 tar jeg med alle på Leos lekeland, i håp om at de kan sysselsette seg selv og at jeg kan gjenoppta lesingen. Journalen brenner i konvolutten. Der jeg sitter mellom små trehjulssykler, klatrestativ, sklier, ballbinger, skitne kaffekopper, hoiende og svette barn og en dansende ansatt kledd ut som løve, leser jeg om innleggelsene til Andreas, kurene med cellegift, operasjonene, jeg ser situasjonene tredimensjonalt i hukommelsen. Det slår meg at kontaktsykepleier Lise, som jeg husker vagt, ikke er nevnt noe sted. Henne skulle jeg gjerne ha snakket med. Men jeg har ikke etternavnet hennes, verken mamma eller pappa husker det. Jeg vet ikke en gang om hun lever. Jeg må legge fra meg journalen når barna er sultne og vil ha is og smoothie og slush, og fortsetter når vi er kommet hjem, etter leggetid, jeg er nærmest manisk.

16.1.87. INNLEGGELSE AV VAP VENSTRE SIDE (Graff).

Under venstre clavicula legges et skråsnitt og man kommer fram til vena cephalica som deler seg i flere grener. Jeg dissekerer fri vena cephalica nedad og etter 3 forsøk samt gjennomlysning ser vi at VAPen ligger på riktig sted. Ligerer karene på begge sider, skyller såret med antibiotica og VAPen med Heparin. Enkelte suturer med Maxon subcutant. En intracutan fortløpende tråd med Novafil som kan fjernes om 7 dager. Rekvirerer rtg. thorax kontroll postoperativt.

Jeg kommer på at jeg husker at jeg syntes vappen var så fin. Jeg visste ingenting om at den lille klumpen var direkte forbundet med en av kroppens blodårer, vena cephalica,¹¹⁵ eller at inngrepet var så stort at Andreas fikk narkose og lå på oppvåkningsavdelingen. Eller at det å se ham der var noe av det mest traumatiske mamma har opplevd:

Salen som møtte meg skal jeg aldri glemme, stemningen, atmosfæren ... På rekke og rad stod sengene med mennesker i alle aldre. Hvite laken strukket over, hvite tær som stakk ut, hvite, sovende vesener. Noen av dem ga fra seg lyder av smerte, stønn ... Mellom laknene gled «levende» skikkelser omkring, pleiere som stelte og ordnet med de syke. Ned fra taket hang flasker, slanger og remedier av alle slag. Salen var stille og kjølig - som i en lik-kjeller. Jeg trodde det var dit jeg var kommet! Andreas, min egen lille gutt, lå mellom alle laknene, stille og hvit. Den altfor lange luggen krøllet seg i pannen hans. Munnen var altfor stor i det lille hvite ansiktet (hans). På bare noen uker (var han gått) gikk han ned flere kilo. Det syntes godt på en guttekropp som var spinkel nok fra før av. Min tidligere svært så aktive gutt lå der (så) tilsynelatende livløs, tilsynelatende død - Mine første nattlige mareritt om død og begravelse viste seg igjen som spøkelser ved høylys dag. Hele immunapparatet brøt sammen, bena forsvant under meg og gråten overtok resten. Jeg ble liggende over Andreas' seng og hulke ukontrollert

¹¹⁵ Holck, 2023.

hele denne ventetiden - til han ble trillet tilbake til rommet sitt. Hvorfor ingen «bar» meg vekk derfra, har jeg lurt på siden. Jeg var jo likevel ikke til noen hjelp.¹¹⁶

De redde ordene til mamma står i sterk kontrast til den kjølige tonen i journalen. Det er underlig å lese kuratoren, en fremmed kvinne, sin dom over hvordan vi framstår som familie, og hva hun tenker om den psykiske helsen til mamma:

22.1.87. Etter samtale med mannen går det frem at konen bekymrer seg over nattesøvn og aggresjon ovenfor datter. Primærsykepleier Lise opplyser at mor er opptatt av sin tidl. sykdom og gjør pas. urolig. Vi er enige om at hun henvises til psykiater prof Eitringer. Pas. mor er villig til det.¹¹⁷

Der dukker navnet Lise opp, men uten etternavn. Jeg blir ellers brydd av å lese det som står i notatet. Jeg husker ikke at mamma var aggressiv, bare at hun var fortvilet, noe dagboka også viser:

I går prøvde han å klatre opp en trapp hjemme - med krykkene til støtte. Han ramlet over-ende med store smerter og høye utrop. At mor kom farende da, og var svært engstelig og ville hjelpe, forårsaket ny, sterk misnøye. (Du er) Mamma er hysterisk engstelig. Pappa er ikke det, erklærte sønnen. Men mamma har hørt legene si at benet skal ha fullstendig ro - ingen belastning. Mamma er redd for at de små skumle cellene skal løpe «berserk» i systemet og ødelegge andre vitale deler av den lille guttekroppen, eller at foten skal brette. Den er blitt så skjør. Mamma er ganske riktig redd hele tiden, men hun prøver så godt hun kan å skjule det.¹¹⁸

Det jeg husker er at jeg pleide å trøste mamma. I albumene har jeg funnet lapper som bekrefter det:

Kjære mamma. Det er dumt at du skal gå rundt og være så lei deg. Du skal se det ordner seg sikkert snart. Jeg vet ikke helt hva jeg skal gjøre for å få deg til å ikke være så veldig lei deg. For det er litt leit for meg at du synes dette er så veldig trist. Men se, snart ordner det seg nok. Hjertelig hilsen, den du vet. Til mamma, det var noen få ord jeg ikke fikk med i sted. Det var at du hele tiden sier du ikke er flink med sykdommer. Da skjønner jeg ikke hva du mener. Kan du være så snill og svare meg på det? Hjertelig hilsen, Karine, din datter.¹¹⁹

¹¹⁶ Mammans dagbok, datert 11. februar 1987.

¹¹⁷ Jeg legger merke til at Leo Eitinger omtales som Eitringer, men konkluderer med at det må være snakk om samme person, da jeg ikke har funnet noen som heter Leo Eitringer.

¹¹⁸ Mammans dagbok, datert 11. februar 1987.

¹¹⁹ Brev fra meg til mamma, datert januar 1987. Jeg fant mange slike i mammas album, men har valgt å ta med bare ett av dem i denne produksjonen.

Jeg visste ikke at mamma våknet hver morgen med det hun kalte tannpine i sjela. Hver morgen hogg frykten tak i henne. Kom Andreas til å dø?¹²⁰ I dagboka hennes finner jeg noe som minner om poesi:

Radiumhosp. 11. febr:

(...) De tynne hinnene brister i blant.

Tynne hinner - tynn is på store vann med store dyp -

I blant går jeg i råka og nesten drukner

Mørke hull drar meg nedover og nedover i en bunnløs fortvilelse, den skakende gråten som aldri vil ta slutt.

Det skal så lite til før det brister -

Dagboka tar meg også tilbake til dagen da mamma, pappa og Andreas skulle få beskjeden om at beinet hans måtte bort. 16. februar 1987 skriver mamma at de skal opp til «eksamen igjen», og at det hun kaller «de høye herrer i hvite frakker» skal avlegge ny dom over Andreas. Høyst sannsynlig er neste skritt i behandlingen amputasjon, noe mamma skriver at hun har forsøkt å bli fortrolig med mange ganger. At Andreas må leve videre med bare ett bein:

Jeg stirrer på bena dine, tar bilder av deg med to ben, koser med det syke benet - slik du ber om - og langsomt prøver jeg å la neste fryktelige faktum synke til ro i bevisstheten: Amputasjon. En gutt med hår og to ben i behold vil bety et vakkert gutte-lik. Vi - og du - har ikke noe valg, og vi vil jo ingenting annet enn at du skal få leve.

Dommen var nådeløs.

17.02.87. Henvisning til kirurgisk avdeling.

Pasienten er en 11 år gammel gutt som har et osteosarcom i venstre distale femur. Han har nå gjennomgått den pre-operative behandling med Methorexate. Kliniske undersøkelser, røntgen-undersøkelser og nukleærmedisinske undersøkelser tyder på at tumorstørrelse har øket i denne perioden. Det er iallefall betydelig infiltrasjon i omgivende bløtvev distalt. Spredning er ikke påvist.

Pasienten ble demonstrert på et sarcommøte igår hvor bl.a. prof. Bjerkøeim fra Sophies Mindes sykehus og Brøyen fra DNR, kirurgisk avdeling var tilstede. Det var full enighet om at amputasjon var eneste mulighet for tilstrekkelig radikal kirurgi. Pasienten og hans foreldre ble senere informert om dette.

Amputasjon var eneste mulighet for tilstrekkelig radikal kirurgi, står det. Det var beinet til broren min de skrev om. Med muskler, blodårer, sener, knokler, nervetråder. Beinet skulle kuttes av, over kneet.

Stunden der inne på legekantoret skal aldri glemmes, minuttene som ble til en evighet. Amputasjonen ble til et nytt faktum. Vår tapre sønn lå med sitt syke ben avkledd og krøket på benken mens de hvite frakkene studerte et ytterst interessant

¹²⁰ Intervju med mamma, 28. januar 2023.

medisinsk tilfelle - vårt eget barns ben. Lynet slo ned i Andreas, hele hans 12 årige tilværelse falt i grus der og da. Stillheten som fulgte var forferdelig. Så (fulgte) kom gråten - sår og opprivende, fortvilelsen og spørsmålene: Hvorfor var han ikke en gammel mann? Hvorfor heller ikke få lov å dø? Nå kunne han likevel ikke gjøre det og det og det ... Stå på ski, svømme, løpe ... alt han hadde satt pris på tidligere.¹²¹

Det må ha vært rett etter dette at Andreas ringte meg fra fasttelefonen i Rådyrvegen 23, til fasttelefonen til mamma på Skovholt. Vi snakket ikke så ofte på telefon. «Når vi ses i morgen, må du se ekstra godt på det venstre beinet mitt. Det blir siste gang du ser det», sa han.¹²² Det hadde gått knapt to måneder siden vi fikk beskjeden om at han hadde fått kreft, bare halvannen måned siden han ble lagt inn på Radiumhospitalet første gang. Jeg husker ikke akkurat hva jeg tenkte, men når jeg tenker på samtalen i dag, får jeg en nummen følelse i kroppen og en metallisk smak i munnen. Jeg ser for meg hvor jeg satt, på den harde trestolen ved siden av speilbordet der fasttelefonen til mamma stod, og hørte de rare ordene. Jeg var så stolt av ham, som ikke bare hadde fått kreft, men som også måtte amputere beinet. Han var verdens tøffeste. Jeg vet ikke om han var redd.

I dagene som fulgte har Andreas vist et humør og en tapperhet som har imponert oss alle som ser han til daglig. Han har tatt runden blant klassekameratene og forberedt dem på det som skal skje. De må ikke bli forskrekket når de neste gang ser han med bare ett ben! Han skal trene og han skal kjempe, han skal greie det! Hvor henter han mot og styrke fra? Jeg er overrasket og enormt imponert over hvor «tøft» han tar sin skjebne. Han er blitt helten for oss alle, og hver dag overøses han av oppmerksomhet og omtanke, gaver og godord - velfortjent!¹²³

Da pappa kom hjem til Rådyrvegen 23 etter å ha fått beskjeden, gikk han ut for å måke snø. Han opplevde det som å ha et spøkelse hengende tungt over seg. Det eneste han tenkte, var at han måtte stå på, stå i den situasjonen vi hadde kommet i. Han syntes det føltes meningsfullt.¹²⁴ Mamma trøstet seg med at Andreas kom til å få det bedre etter at beinet med svulsten i var borte.

Den vonde foten er etterhvert blitt så brysom og smertefull at tanken på å bli kvitt den nesten kjennes som en befrielse. Mener han. I lange tider har han gått med den krøket - uten å kunne strekke den ut. Den verker og plager hele tiden og er likevel ikke til noe nytte. Kan heller aldri bli det. Svulsten har tært igjennom både ben og muskulatur. Her er ingen ting igjen å redde. Nå gjenstår det bare å

¹²¹ Mammans dagbok datert 19. februar 1987.

¹²² Egen erindring.

¹²³ Mammans dagbok datert 19. februar 1987.

¹²⁴ Intervju med pappa, 20. mars 2023.

komme seg igjennom natten og morgentimene og (komme seg igjennom) inngrepet som rent medesinsk omtales som en «kurant» sak.¹²⁵

Amputasjonen ble gjennomført 20. februar 1987.

20.2.87. Scintigrafisk går forandringene i venstre femur 15 cm fra kneleddslinjen. Jeg måler derfor ut 15 cm fra kneleddslinjen og i narkose gjøres i dag:

AMPUTATIO FEMORIS SIN. (...)

Jeg går gjennom hud, muskulatur og benvev etasjevis fremover slik at jeg setter av femur ca. 3 cm ovenfor det oppmålte merke. Det taes med skarp skje prøve av benmargen i den proximale femurende, altså den lavest gjenværende benstump hos pas. Fysesnitt viser at det fortsatt er tumorvev til stede her. Jeg må derfor fripreparere knokkelen enda et stykke oppover og setter av ytterligere 3 cm av femur. Ved kontroll av margen gjenværende femurstump er det nå ingen påviselige patologiske celler. Bløtdelene lukkes omkring stumpen med Dexon nr. 1 og huden lukkes over stumpen uten stramning.

Ingen påviselige patologiske celler, huden lukkes over stumpen uten stramning. Et vellykket inngrep, i kirurgisk forstand, står det. Jeg ser for meg hvordan det avkuttede beinet må ha sett ut, før kirurgen sydde sammen huden, til det som skulle bli det fine, rosa arret jeg likte så godt, og som jeg alltid hadde lyst til å ta på. Jeg ser for meg hvor redd mamma må ha vært, mens hun ventet på resultatet.

21. febr: Foten er fjernet og den vondeste dagen i hele (mitt) vårt liv overstått. Jeg kom til sykehuset utpå ettermiddagen sammen med lillesøster Karine. Far var hos Andreas i formiddag mens det hele stod på. Han var den beste av oss til å kunne klare en slik påkjenning. Jeg - mamma - ville bare blitt til enormt bry både for meg selv og mine omgivelser. Jeg ville aldri kunnet gi Andreas den støtten han trengte akkurat da. Far er så mye mer behersket, greier så mye bedre å kontrollere sine følelser. Han gråter sjelden og aldri, - smertene beholder han inni seg. Selv er jeg utstyrt med følelsesmekanismer som rett som det er truer med å ta fullstendig overhånd; et vennlig blick er nok, og ~~et ord, et klapp på skulderen~~ - og tårene flommer som en bekk i vårløsning. Ingen må finne på å si noe slikt som: Du har en fin gutt! Eller: Dette greier du fint! Da ryker den spinkle demningen igjen - som fyrstikker rundt et verdenshav. Nå griner mamma igjen, sier Andreas, eller: Ikke nå igjen!¹²⁶

Ifølge journalen så det i mars 1987 ut som det kunne gå rett vei. Det venstre beinet med svulsten som var litt større enn en tennisball var borte. Jeg hadde verdens tøffeste storebror, som skulle lære seg å leve med ett bein. Selvfølgelig skulle han leve, han var jo reddet, nå som beinet der kreften hadde vært var borte. Det var det som måtte til. Det tenkte vennen og nabogutten Vidar også. Hans største bekymring var de som tullet med Andreas i skolegården i Blystadlia og dyttet rullestolen hans

¹²⁵ Mammans dagbok datert 19. februar 1987.

¹²⁶ Mammans dagbok, datert 21. februar 1987.

litt hardhendt rundt. Men Andreas bare lo. Han fortalte vitser om Johnny-Johnny-uten-arme-og-bein.¹²⁷ En av favorittene var den om Johnny-Johnny som pakket opp en julegave. «Åh, en kjøkkenkniv, sa han, og smilte fra øre til øre.» Det var sånn Andreas var. Heldigvis visste ingen av oss hva som skulle komme. Journalen som er datert 5. mars 1987 viser at svulsten hadde vokst i tida han fikk cellegift, noe som bekreftet at amputasjon var nødvendig.

Postoperativt ukomplisert. Histologi viste ingen respons på kjemoterapi av tumorvevet. Pasienten har situasjonen tatt i betraktning, taklet dette bra og var ved utskrivelsen svært realistisk og tenkte fremover med protesetrening. Han fortsetter nå kjemoterapien etter den skandinaviske sarcom-protokollen og behandlingen varer i alt ca. 1 år.¹²⁸

Allerede 9. mars hadde Andreas et nytt opphold på Radiumhospitalet for å få cellegift. Han var tynn. Legene var bekymret.

6. OPPHOLD DEN 09.03.87

Han innl. til 1. BCD-kur. Han har litt vondt i stumpen, særlig lateralsiden. Ellers går det bra, men han spiser for lite og har ikke greid å gå opp igjen i vekt. De motiveres for dette. Han får en del spørsmål på skolen om stumpen, men synes han kan svare greit på det. Ingen medikamenter.

I journalen omtales han tidvis som «svært mager», og i perioder fikk han intravenøs næring for å overleve. Mamma fryktet flere ganger at han skulle dø av sult. En gang, da han lå i en seng i en korridor på Radiumhospitalet, maste hun om at noen måtte hjelpe ham, så han ikke sultet i hjel. Det kom en lege og tok tak i huden på håndbaken hans med en tommel og en pekefinger. Huden ble ikke stående av seg selv da legen slapp. «Han er ikke tørr ennå», sa legen og gikk.¹²⁹

30. mars samme år tok mamma et bilde av oss, der Andreas ligger i senga på rom A606 på Radiumhospitalet, og blottlegger stumpen. Jeg poserer ved siden av i en rosa genser med en blå olaskjorte under. Andreas smiler tappert fra senga. Jeg syntes stumpen var den vakreste kroppsdelen hans og var alltid sprekkeferdig av stolthet når han satte seg på en benk eller en stein for å skifte bandasje. Jeg stod som hypnotisert og så på hvordan han løftet beinstumpen, som om han skulle ta et spark, men det som stod igjen var bare begynnelsen på et lårbein og en avkuttet lårmuskel med et rosa arr på. Jeg passet alltid på å være i nærheten av ham, så alle skulle forstå at han var min bror, med en sånn stump. Som han ikke skammet seg over. Han lærte seg en egen teknikk for at bandasjen skulle sitte godt på, ikke for løst og ikke for stramt, festet med små bandasjehaker. Noen ganger verket såret, og han ble sint og surret opp bandasjen og kastet den fra seg. Han fikk fantomsmerter, og det klødde på foten han ikke hadde. En gang falt han ned fra en stol, han hadde prøvd å ta et

¹²⁷ Intervju med Vidar, 25. januar 2023. Johnny-Johnny-vitser var et fenomen på 1980-tallet (Vitser.info, u.å.).

¹²⁸ Fra pasientjournalen fra Radiumhospitalet, datert 5. mars 1987.

¹²⁹ Intervju med mamma 25. og 28. januar 2023.

skritt med det venstre beinet som ikke var der.¹³⁰ Men det jeg husker best er likevel optimismen og galgenhumoren hans. Han kunne tulle med at det var bedre med ett bein enn to når vi lekte i snøen, for da slapp han å bli våt og kald på begge beina.¹³¹ Da det ble vår festet pappa en stropp på den høyre sykkelpedalen til Andreas, så han kunne sykle med ett bein, og han klarte å gjennomføre sykkelprøven på skolen. Journal-notatene fra det 11. oppholdet på Radiumhospitalet, 28. april 1987, viser at han hadde god almenntilstand og hadde lagt noe på seg.

Han har hjemme vært kjekk, det har ikke vært noen spesielle problemer. Føler seg i fin form (...) Ingen klager.

Jeg leser av journalen at formen hans kunne svinge fort. 9. mai 1987 sponset Se og Hør tur for 40 kreftsyke barn til Legoland sammen med SAS. Pappa hadde med rullestol hvis Andreas trengte å hvile, og jeg gikk ved siden av, stoltere enn noen gang over storebroren min, som til og med skulle bli kjendis. Vi hadde vært i Legoland én gang før, sommeren 1984, da mamma også var med, og Andreas hadde to bein og var så modig at han satt alene i den bakerste vogna i berg-og-dal-banen som var utformet som tømmerstokker.¹³² Mamma har utklippene fra Se og Hør-turen i albumet sitt. To hele ukebladsider i svart-hvitt, Andreas er til og med intervjuet, det hadde jeg glemt. Både han og pappa snakket med Se og Hør-journalisten, pappa om amputasjonen i februar og Andreas om det vi opplevde i Legoland:

– Jeg er ikke sikker på om jeg klarer å kjøre bil, ymtet 12-åringen frempå, men han lot seg overtale til å ta bildene til sertifikatet.

Og stolt kunne han vise frem beviset på at også han hadde klart seg med glans på kjøreskolen i Legoland.¹³³

Selvfølkelig. Han var jo verdens tøffeste storebror. Andreas fikk hovedbildet i oppslaget, han var mest iøynefallende av de kreftsyke barna med ett bein og skallet hode. «Andreas og vennene hans», står det i en stjerne øverst på den ene siden. «Kreftbarnas store drømmedag!», slår tittelen fast, før ingressen utdyper: «En fantastisk drømmetur! Andreas (12) har kreft. I februar måtte han få amputert venstrebeinet. Se og Hør var med da SAS inviterte ham og de andre kreftbarna til Legoland!»¹³⁴ Andreas ble sint da han så oppslaget. Ikke var de andre vennene hans, og han hadde heller ikke kreft lenger, den hadde jo forsvunnet med beinet hans. Ingenting på de to glade ukebladsidene forteller om at det var så vidt han fikk være med på turen. Samme dag hadde han

¹³⁰ Intervju med Vidar, 25. januar 2023.

¹³¹ Skolestil datert 15. februar 1991, av Kristine Skovholt Evensen, som er tremenningen vår og som var en nær venn av Andreas. Funnet i et av mamas album.

¹³² Fotografi fra mamas album, udatert, men sammen med andre fotografier som er datert fra sommeren 1984.

¹³³ Fra ukebladet Se og Hør, 27. mai 1987.

¹³⁴ Fra ukebladet Se og Hør, 27. mai 1987.

våknet med høy feber, og han satt lenge uten klær i stua for å få ned temperaturen.¹³⁵ Dagen før hadde legene diskutert om det var forsvarlig at han reiste.

08.05.87. Åtte dager etter avsluttet kur hvor han fikk 70 mg Adriamycin fordelt på 3 dgr. er han altså igjen blitt gran leukopen med hvite 03, trombocyt. 143. Ved klin.us. er han i god form, temperatur i dag morges var 37,8. Han er lett injisert i svelget og antydnet pusspropper i allefall ved. Tonsille. Lett glandelsvulst bilateralt øvre del av halsen. Intet å bemerke over lunger, rtg. thorax normal. Får Bactrim 2 tabl. x 2 i 5 dager. Diskuterer med Solheim og vi tar sjansen på å sende ham på turen til Legoland i morgen. Får med seg lapp med data om sykdommen og siste blodprøvesvar.

To dager etter turen til Legoland var Andreas høyfebril med temperatur over 40 grader. Tilstanden svingte de neste ukene, men 9. juni 1987 slår journalen fast at han er i fin form og har lagt litt på seg.

Han har ikke fantomsmerter bortsett fra at han av og til føler kløe på kneet, men det er da samtidig femurstumpen. Den har grodd fint og han har begynt med protese-trening. Det går fint hjemme også. Infomeres om at det nå er 27 uker igjen til de skal være ferdig med behandlingen dersom alt går etter planen. Ingen medisiner eller allergi.

Status presens den 9.6.87

God almentilstand, WHO 0. Ser faktisk riktig frisk ut.

Riktig frisk. 27 uker. Behandlingen ville være ferdig i slutten av desember 1987, rett før jul. Nøyaktig ett år etter at vi fikk beskjeden om kreften. Dersom alt gikk etter planen. I svømmehallen på Sandbekken hoppet Andreas fra stupebrettet med ett bein, med den største selvfølge. Han var fortsatt en av de raskeste i skolegården. Selvfølgelig skulle det gå bra.

Gjennom journalen lærer jeg at de ulike kurene Andreas fikk med cellegift, har de medisinske termene Methotrexate, Cis-Platina og Adriamycin.¹³⁶ Cellegiften, som gjorde at han mistet håret og matlysta og ble kvalm. En gang i løpet av sommeren 1987 kjøpte vi noen kurver med jordbær fra en bod langs veien da vi var ute og kjørte. Andreas elsket jordbær og spiste opp alle mens vi fortsatt satt i bilen. Vi kom ikke langt før han måtte kaste opp. Han konkluderte med at det var verdt det. Noe av det han orket å spise var spagetti og kjøttdeig som var godt stekt og krydret med salt og pepper. Pappa lagde ofte det til Andreas. Jeg ønsket meg det til middag en dag jeg også. Andreas var kvalm og uten matlyst og lå på det røde stretchlakenet i stua, og pappa stekte kjøttdeigen bare litt, så den ble ikke sånn som Andreas likte den. Jeg spurte om pappa kunne steke den mer. Det er en av de få gangene jeg har sett pappa sint. Jeg ble lei meg, men i dag forstår jeg ham. Så sliten han må ha vært.

¹³⁵ Dette er noe jeg husker selv, i tillegg til at pappa har fortalt meg det flere ganger tidligere.

¹³⁶ Omtalt en rekke steder i pasientjournalen til Andreas.

Kapittel 8. Ingen nåde

To menn i vaktmesterdresser bærer en reol ut fra det røde huset i skogen, med det lave, eventyragtige gjerdet rundt, midt i bakken der barna mine går når de skal til skolen eller på trening. All-tjeneste. Renhold og vaktmester. Her bodde det en gammel kvinne som jeg ofte så bli hjulpet inn og ut av drosjer utenfor huset sitt. Nå står det en henger i oppkjørselen, lastet med møbler, lamper og gjennomsiktede søppelsekker. Hennes ting. Hun er borte. Et liv ligger brettet ut på gårdsplassen. Det er 1. september 2023, og jeg er på vei til veterinæren med hunden vår Kløver, for å undersøke om kula hun har på brystet er kreft. Idet jeg passerer huset, begynner jeg å gråte, trist over å være vitne til det som skjer. Selv om jeg ikke kjente kvinnen. Det er så endelig. På venterommet hos veterinæren møter jeg en annen kvinne som snakker om alle kjæledyrene hun har hatt, og mistet. Hvor vondt det er, men at det er en del av livet, sier hun. Helt til det blir vår egen tur, tenker jeg. I mellomtiden er livet.

Jeg tenker på da jeg intervjuet lillebror Nikolai, sønnen til pappa og Jutta, i leiligheten hans på Grünerløkka, 24. januar 2023. Nikolai ble født tre år etter at Andreas døde. Noen av hans første minner handler likevel om storebroren han aldri har møtt; på grunn av bildene som hang på veggen, og fordi vi pleide å markere bursdagen til Andreas som var nesten samtidig som Nikolai sin. Nikolai fortalte meg om den ene gangen han husker å ha sett pappa gråte.

– Det tror jeg var på bursdagen til Andreas. Hvor gammel kan jeg ha vært? Fire år kanskje? Det virket som at pappa prøvde å skjule at han gråt, og mamma prøvde også å forklare det, eller nesten bortforklare det, fortalte Nikolai.

Han fortalte også at han opplevde at Andreas kom mer på avstand da de flyttet til Sandnes i 1998, da Nikolai var sju år. Til tross for at de kom nærmere graven, nærmere Kjervastad, som Andreas selv hadde ønsket å flytte til. Det overrasket meg at Nikolai ikke har kjent til den delen av historien vår, hvor nært Andreas identifiserte seg med barndomsgården til pappa. Da jeg spurte Nikolai om han kunne se for seg hvordan det ville være å ha en storebror som fortsatt levde, svarte han noe jeg aldri har tenkt på. Han sa at han tror han ville følt seg litt utenfor. Andreas og jeg var jo så tette. Vi hadde sikkert vært det fortsatt. Når jeg har hørt på opptaket etterpå, hører jeg at jeg gråter. Nikolai ga meg et nytt perspektiv. Han er skånet fra et traume, samtidig gjør det at han står utenfor det fellesskapet. Da han lekte med Star Wars-figurene til Andreas, kunne han ikke vite hvor livsviktige de er, og da han betraktet de falmede legoklossene og bil- og flymodellene, som han ble fortalt hadde tilhørt Andreas, kunne han ikke se for seg hvordan storebror satt bøydd over dem, konsentrert, ved kjøkkenbordet i Rådyrvegen 23. Nikolai har vokst opp med heltehistoriene, om hvor kreativ Andreas var, hvor modig han var, hvor optimistisk han var. En å se opp til. Det er de beste som dør. Men det er Nikolai og jeg som har hverandre, det er han og jeg som er nå. Det er han og jeg som er nå.

Veterinæren beroliger meg med at Kløver ikke har kreft, bare en fettkul. Vi går en lang tur, det ene beinet foran det andre, og hjemme får hun et griseøre. Det beste hun vet. Fem dager senere sender jeg endelig forespørselen om å få innsyn i pasientjournalen til Andreas fra SIA, et halvt år etter den første henvendelsen min til det sykehuset. Nå er jeg klar. Jeg vil inn i det rommet. Jeg må inn i det rommet, selv om det er borte.

*

I journalen fra Radiumhospitalet leser jeg at cellegifta gjorde at Andreas utviklet leukopeni; altfor få hvite blodceller.¹³⁷ Han tålte cellegiften dårlig, og den hadde heller ikke ønsket effekt. Jeg leser meg fram til at han hadde så få hvite blodceller at han stadig ble syk, med feber og infeksjoner. Egentlig husker jeg jo det, han hostet mye og sugde ustanselig på noen små, grå halstabletter som smakte lakris og lå i en lyseblå pakning og var kjøpt på apoteket. Jeg syntes de var så gode at jeg lurte meg til å ta noen når jeg fikk sjansen. Etter hvert som jeg leser, går det opp for meg hvor vondt Andreas må ha hatt det. Det er vanskelig å ta innover seg. Samtidig som journalen er oppklarende, forvirrer den meg, for setningene som beskriver hvor ofte han hadde det dårlig, med feber og infeksjoner, forstyrrer egne minner om en livskraftig storebror som ikke kunne dø. Den åtte år gamle meg så bare den modige, livsglade storebroren min som turte å gå i rosa bukser på skolen, Citroën-dressen, eller en fargesprakende joggedress han selv hadde designet og som Jutta hadde sydd, selv om han ble mobbet for klærne. Han ville leve, selvfølgelig skulle han leve. Jeg trodde kontrollene på sykehusene bare var noe han måtte gjøre, for at legene skulle være sikre på at han fortsatt var frisk. Journalen forteller meg en annen historie.

10.06.87 Rtg. bilder av thorax demonstrert i dag viser en sannsynlig liten abcess i øvre del av hø. lunge hvor han tidligere hadde en pneumoni. Vi kan på ingen måte utelukke at det finnes vitale microber i abcessen. Derfor har vi abrudd cytostatica-kuren i dag. Jeg har konferert med dr. Guldvog som anbefaler veiledet punksjon ved røntgenolog for diagnose og for drenasje. Pas. må selvfølgelig også ha antibiotica hvis infeksjonen bekreftes.

Abcess, en verkebyll med puss,¹³⁸ i øvre del av høyre lunge, står det i journalen. Jeg må søke opp flere av de ukjente ordene jeg finner journalen i Store medisinske leksikon for å forstå hva de betyr.

En uke etter slår det neste notatet fast at det ikke var tumorceller i lungen. Fem dager senere feiret vi 12-årsdagen til Andreas på Peppes pizza, med tolv lys på pizzaen.¹³⁹ Mamma, pappa, Andreas og jeg. Andreas fikk gratis is fordi han hadde bursdag. Etterpå spiste vi bløtkake på Skovholt. Det ble sommerferie. Vi var på hyttetur i Engelsviken, i Sirdal og i Sandefjord, vi badet, fisket, klatret på svaberg – også Andreas – og besøkte jettegryter, spiste kjøttdeig og spagetti på terrassen til mamma,

¹³⁷ Felleskatalogen, 2023.

¹³⁸ Langeland, 2019.

¹³⁹ Fotografi i mammas album, datert 15. juni 1987.

bodde i campingvogn.¹⁴⁰ I løpet av de neste månedene ble planlagte cellegift-kurer utsatt flere ganger fordi Andreas hadde for lavt nivå av hvite blodceller. De gangene han klarte å gjennomføre en kur, måtte dosene være lavere enn legene ønsket.

Status presens 20.07.87.

Litt slapp, gråter fordi han ikke føler seg helt i form. Ved undersøkelse er noe hvitlig belegg på tungen, han har ikke sikker tonsilles-svulst, det er lett forstørrede lymfeknuter under begge kjevevinkler, ellers intet å bemerke ved organstatus.

Han kommer så nær når jeg leser at han gråt. Selvfølgelig må han ha vært redd, eller i hvert fall lei, selv om han var verdens tøffeste storebror. Han var tolv år og led av en dødelig sykdom.

12. oktober 1987 kunne en planlagt kur endelig gjennomføres.

God hudfarge, han ser frisk ut. Går på skolen uten problemer.¹⁴¹

En drøy måned senere hadde han sitt 27. opphold på sykehuset, for å få en ny cellegift-kur.

Siste kur var 12. og 13. okt.. I tiden hjemme har det gått bra. Han har ikke hatt infeksjoner tross i at de hvite var nede i 0,6 en uke etter kuren. Han har gått på skolen som normalt og er i fin form. Han er imidlertid svært lite innstilt på kur, men blodprøvere er idag tilfredsstillende slik at vi overtaler han til kur. Han har fått tilpasset protesen pånytt, men er lite flink til å bruke den.¹⁴²

Jeg husker at han ikke ville bruke protesen, det gikk raskere å løpe med ett bein og to krykker. Vidar husker en gang da Andreas gikk 11 eller 14 skritt med det kunstige beinet utenfor huset vårt i Rådyrvegen 23. En milepæl.¹⁴³ Et av de få bildene som finnes av at han gikk med protese er fra søndag 23. august 1987. I en blå joggebukse og en litt for stor rød og hvit genser, med reklame for Marlboro på brystet, øver han seg på grusveien ved huset til mamma på Skovholt. Jeg går ved siden av med føttene stukket i et par svarte tresko. Fotoalbumene er som visuelle dagbøker. Samtidig er det mye de ikke viser. Dager da mørket var for tett og håpet for langt unna.

*

Mamma har tatt vare på alle bildene hun tok av Andreas, men hun har revet ut flere sider av dagboka. 10. april 1992 påpeker hun det selv:

I dag har jeg lest igjennom mitt forvirrede sjelsliv - alle disse sidene - og funnet ut at jeg må ha vært skire galskapen nær! Dette var sterkt - så sterkt at jeg måtte rive/pusse ut en del ...»

¹⁴⁰ Inntrykk hentet fra mammas album, datert sommer 1987.

¹⁴¹ Fra pasientjournalen fra Radiumhospitalet, datert 12. oktober 1987.

¹⁴² Fra pasientjournalen fra Radiumhospitalet, datert 16. november 1987.

¹⁴³ I intervjuet 25. januar 2023 fortalte Vidar dette. Han husket ikke om det var 11 eller 14 skritt, men fortalte at det hadde gjort stort inntrykk.

Det er kanskje derfor det neste innlegget etter 21. februar 1987 er datert ni måneder senere, 22. november 1987, rett før en ny dom skal falle, og treffe oss som en øks som har hengt urørlig, øverst i giljotinen, så lenge at man glemmer at idet den løsner, dreper den skarpe eggen, uten nåde:

Dette er vanvittig. Jeg venter på dødsbudskapet imorgen - lang og smertefull behandling for Andreas - venting og venting - på hva? (...) Vil han få leve - og i så fall: Hvor lenge? Hvor mye smerte og uhygge venter han - og oss? Hvordan skal jeg/vi greie tiden som kommer? (...) Karine er der hele tiden med den varme, lille, gode kroppen sin. Det må være hun som har berget meg igjennom disse og de fleste andre dager. Hun trenger meg - god-praten oppi senga om kvelden, tanker om livet og døden og bønn til Han der oppe om at han må ta vare på oss og Andreas. Det kan virke som om Han har vendt det døve øret til for lenge siden. Likevel ber og søker jeg oppover med tankene - mens jeg tømmer vinglassene - og vet at jeg holder på å bli gal -!? (...) I morgon skal jeg sitte tentamensvakt på Marikollen - og i løpet av dagen ringer Sigv. fra Radiumhosp. for å berette om det frykteligste av alt -?

Spredning. Til lungene. Mamma og pappa fikk beskjeden bare en uke etter at en av overlegene nøkternt hadde poengtert at storebror var lite flink til å bruke protesen. Hva skulle Andreas med den? Han var jo fortsatt en av de raskeste i skolegården og i slalåmbakken, med krykkene som to ekstra kroppsdelar.

23.11.87. Henvisning til kirurg.

Denne 12 år gamle gutt ble amputert på v. lår 20.02.87 for et osteosarcom i femur. Han har reagert sterkere enn vanlig på postoperativ kjemoterapi, som har gått lange intervaller og tildels meget små doser.

Under denne beh. har han utviklet lungemetastaser, iallefall 3 til h. lunge og sannsynligvis 1 til v. lunge. Jeg ber om at CT bildene blir vist for dere i morgen tidlig. Ytterligere kjemoterapi er ikke gjennomførbar nu. Som et forsøk på opprettholde den kurrative linje kunne man tenke på bilateral lungereseksjoner nu med senere strålebeh. på totale lungefelt. Takknemlig for kirurgisk vurdering av dette opplegget.

Lungemetastaser, i både høyre og venstre lunge. Kreft i lungene. Sånn som gamle mennesker som har røyket et helt liv får. Hvordan kunne min 12 år gamle storebror få kreft i lungene? Hvordan kunne kreftcellene som begynte i beinet, som til og med var amputert bort, spre seg helt dit?

I et sarkommøte to dager etter, var ingen av legene negative til operasjon, og det ble foreslått enda en type behandling:

Så snart pas. har kommet seg tilstrekkelig vil vi gi strålebeh. på totale lungefelt (det vil utvilsomt være en fordel om pas. kan opereres bilateralt samtidig av hensyn til tumors veksthastighet).

Fem dager etter lå Andreas på operasjonsbordet igjen. En tynn barnekropp, min 12 år gamle storebror, som var så tøff og så mager og så syk. Jeg vil aldri få vite om han var redd.

30.11.87. Det er ikke funnet kontraindikasjoner mot operasjon. Det gjøres derfor i dag i henhold til ovenforstående:

3512 STERNOTOMIA. RESECTIO PULM BILAT. (...)

Det legges hudsnitt fra jugulum til epigastriet og sternum spaltes med striker. Kommer inn i mediastinum og sørger for nitid hæmostase. Thymus er velutviklet. Jeg løsner litt på denne for å sikre at ikke vena anonyma blir strammet for mye. Deretter åpnes pleurahulen på høyre side fortil. Det foreligger en del adheranser, spesielt mot overlappen svarende til en subpleural metastase med en del reaksjon rundt. Overlappen lar seg etter hvert løsne delvis skarpt og delvis stumpet hvoretter resten av lungen også løsnes ved å incidere pleura rundt hilus og dele lungeligamentet. Den største metastasen sitter i overlappen og har en diameter på ca. 1 1/2 cm. Den fjernes med TA suturmaskin. I midtlappen er det likeledes en mindre subpleural knute. Dessuten er det 4 delvis subpleurale og delvis noe dypereliggende metastasesuspekterte knuter i underlappen. Alle disse fjernes også, delvis med stapler og delvis med oversynging med 4-0 Dexon. Høyre lunge palperes nøye igjennom og vi kan ikke palpere ytterligere metastase-suspekterte knuter i lungen. Pleurahulen skylles og vi kontrollerer at det ikke er lekkasje hvoretter man går inn på venstre side og finner her en relativt sentralt beliggende 1-2 cm i diameter stor metastase i underlappen. I tillegg finnes også en ganske liten, sentralt beliggende metastase sentralt i overlappen inn mot pleuraspalten. Man gjør noe disseksjon for frilegging av hilus på samme måte som på høyre side hvoretter lappene mobiliseres og vi følger lungearterien i underlappen og deler grenene til basale bakre segmenter. Disse resekeres så sammen med tumor. Man får beholde over 50 % av underlappen.

Mellom 14. desember 1987 og nyttårsaften samme år fikk Andreas 13 strålebehandlinger.¹⁴⁴ Det var derfor han hadde et mønster tegnet på overkroppen med rød tusj på bildet fra 14. desember 1987 som jeg fant i mammas album. Hver gang lå han med avkledd overkropp på et høyt, glatt metall-bord med en stor, hvit trommel bak og en mekanisme som hang fast i en arm som først var over ham, så under ham og sendte stråler inn i lungene.¹⁴⁵ Da Radiumhospitalet hadde 75-årsjubileum i mai 2007, fikk kong Harald omvisning på et sånt strålerom,¹⁴⁶ jeg finner en nettartikkel om det i min leting etter Andreas. Bordet på bildet er tomt, og i stedet for meg og pappa, står kong Harald der, med en blomsterbukett i hånda. Jeg finner også støttegruppa Sarkomer, med 663 betalende medlemmer i 2022. Målet deres er «å gjøre informasjon om en sjelden kreftdiagnose tilgjengelig, bidra til bevissthet og kunnskap om sarkom, og være et forum og en møteplass for sarkomberørte», står det

¹⁴⁴ Fra pasientjournalen fra Radiumhospitalet.

¹⁴⁵ Egen erindring og fotografi datert 14. desember 1987.

¹⁴⁶ Det norske kongehus, 2007.

på nettsiden deres.¹⁴⁷ En sjelden kreftdiagnose. Tilfeldigvis rammet den oss, men også mange andre. Jeg sender en e-post til organisasjonen 8. september 2023:

Jeg kom tilfeldigvis over tilbudet deres på nettsiden sarkomer.no og sender denne e-posten fordi jeg ønsker å vite mer om det å være likeperson¹⁴⁸, og eventuelt om dere fortsatt gir kurs og hva som skal til for å kunne være likeperson.

Jeg fant nettsiden i forbindelse med research til et bokprosjekt om broren min som døde av kreft (osteosarkom) i 1988. Da var jeg ni år, men jeg husker sykdomsforløpet veldig godt og har brukt mye tid etter at han døde på å bearbeide sorgen, både i form av å skrive og samtaler med en terapeut. I forbindelse med bokprosjektet har jeg fordypet meg i pasientjournalen og går gjennom hele forløpet på nytt. Det er vondt, men viktig.

Jeg bor i Tromsø og vet ikke om dere har noen kurs her, men jeg er uansett veldig interessert i å høre mer om opplegget med å være likeperson, eventuelt for å kunne være det selv. Jeg tror jeg kan ha mye å bidra med, i hvert fall fra et søskenperspektiv.

Kanskje jeg ikke trenger å være så ensom.

*

18. september 2023 ligger det en hvit konvolutt i postkassa mi. Akershus universitetssykehus. Jeg vet umiddelbart hva det er, men konvolutten er for tynn til å inneholde mer enn ett ark. Jeg vet ikke om jeg orker en skuffelse akkurat nå. Føler jeg har satt i gang mer enn jeg orker å bære.

Besvarelse om utskrift av pasientjournal Andreas Nigar Aarskog (...), død 28.06.88, pårørende Karine Nigar Aarskog.

Så godt å se de to navnene sammen, i et formelt brev. Så like navn vi har. Pårørende Karine Nigar Aarskog. Det var det jeg var. Lillesøster. Selv om jeg knapt er nevnt i pasientjournalen fra Radiumhospitalet. Selv om det var mamma og pappa, ikke jeg, som kunne be om innsyn i den. Det står at jeg må sende forespørselen til Norsk Helsearkiv, som jeg googler med det samme, har ikke hørt om det før. Men det finnes altså en digital tjeneste, lokalisert på Tynset, der også søsken kan søke om innsyn i journaler. Kanskje. Jeg definerer meg selv som nærmeste pårørende i skjemaet som er overraskende enkelt å fylle ut. Sender søknaden. Så enkelt. Jeg kan se den så tydelig, veien inn til universet som til nå har vært umulig å nå. Så mange lysår unna.

Avslaget kommer i den digitale postkassen Digipost dagen etter. Jeg regnes ikke som nærmeste pårørende, men må søke på nytt som annen pårørende, og jeg må ha en særs god grunn til å få innsyn. Spørsmålet er om dette prosjektet er det. Jeg sender en ny søknad, der jeg beskriver behovet så godt jeg kan. 26. september 2023 kommer telefonen fra Norsk Helsearkiv på Tynset. En

¹⁴⁷ Sarkomer, u.å.

¹⁴⁸ Likepersoner er ikke fagpersoner, men medmennesker som har vært rammet av sarkom som pasient eller pårørende og som kan hjelpe andre gjennom et såkalt likepersonstilbud (Sarkomer, u.å.).

vennlig kvinne beklager byråkratiet og nok et avslag, men understreker at det er strenge regler for å gi innsyn i helseopplysninger. Hun anbefaler meg å få hjelp av pappa. Jeg ringer ham bare noen minutter etter, selv om jeg egentlig er på sykkel tur med Kløver, det regner, og det er upraktisk å snakke i mobilen mens jeg sykler. Pappa vil gjerne hjelpe, og logger seg inn med sin elektroniske ID med det samme, fyller ut skjemaet, krysser av for nærmeste pårørende – det var jo han som var det – og sender søknaden. Det føles godt å samarbeide om det. Jeg takker ham.

– Det er bare fint, Karine.

Tilbake ved kjøkkenbordet mitt leter jeg fram et bilde av Andreas, fra den tida han skulle fjerne kreften i lungene. Håret er kort, men tykt, mørkeblondt. Han har på seg en blå velurgenser utenpå en rutete flanellskjorte, som jeg vet at jeg arvet, og en steinvasket dongeribukse, med venstre buksebein brettet over stumpen og stappet ned i bukselinningen. Det er et dryss av fregner over den myke nesa som ligner på mamma, og under øynene, som ser rett i kamera. Alvorlig. Ser og ser, på meg? Mot noe jeg ikke kan se. Jeg ser på ham. Jeg gråter. Jeg savner ham fortsatt. Så inderlig mye. Kommer aldri til å slutte å savne. Det kommer aldri til å slutte å gjøre vondt.

Kapittel 9. Noen dør unge

26. januar 1988 slår journalen fast at Andreas er «litt blek og tynn, men i ganske god almentilstand.» Legene hadde da avsluttet kjemoterapien og strålebehandlingen, og 29. januar ble vappen fjernet. Han hadde ikke behov for den lenger. Andreas var døende, uten at vi forstod det. Eller gjorde mamma og pappa det? Visste legene det? I dag har verken mamma eller pappa noen klar formening om akkurat når de forstod at Andreas ikke kom til å overleve. Mellom 23. januar 1988 og 12. mars 1989 finner jeg bare et par løsrevne sider uten dato i dagboka til mamma, og jeg ser at mange av sidene er revet ut. Mamma brente dem som det var for vanskelig for henne å lese etterpå.¹⁴⁹ Den som kunne ha redigert livet på samme måte og tilintetgjort det som ikke var til å holde ut.

Pappa svarte med å sette opp et enda høyere tempo. I mars 1988 hadde han og Andreas et opphold på helsesportsenteret på Beitostølen¹⁵⁰ for å stå slalåm. Jeg mener å huske at den funksjonshemmede idrettsutøveren Cato Zahl Pedersen¹⁵¹ var et forbilde for Andreas, og jeg har en formening om at de til og med møttes en gang. Pappa adopterte også den svarte labradoren Lissi, som hadde bodd med oss på Skovholt siden hun var valp, og han oppsøkte flere hundekenneler i Oslo-området for å låne hunder. Vi fikk napp hos Oslomarka Trekkhundklubb som lånte oss de tre

¹⁴⁹ Intervju med mamma 27. januar 2023.

¹⁵⁰ Helsesportsenteret ble etablert i 1970 og er et tilbud for barn og voksne med ulike diagnoser og nedsatt funksjonsnivå (Beitostølen helsesportsenter, u.å.).

¹⁵¹ Cato Zahl Pedersen er en norsk funksjonshemmet tidligere idrettsutøver med 13 gullmedaljer i de paralympiske leker. Han måtte amputere den ene armen og halvparten av den andre etter en ulykke som 14-åring (Hauge & Bryhn, 2024).

grønlandshundene Chico, Esco og Troika og en ambulansepulk med oransjerødt trekk, så vi kunne dra på påsketur med Andreas. Selvfølgelig skulle det gå bra.

04.03.88 Kontr: Pas. er i velbefinnende. Han ser også godt ut. Etter planen skal han til Beitostølen om 1 ukes tid. Forøvrig er det planer om å begynne med hundespannkjøring. Ved klinisk us finner jeg ikke tumormanifestasjoner. Det er en del celloid i operasjonsarrangene over thorax og en del pigmentasjon etter kjemoterapi. Pas er fortsatt tynn, men ikke syklig mager. Han går til rtg. kontr. av thorax og til lab. prøver. Jeg skriver dersom det er grunn til det. Ny kontr. om 2 mnd. etter farens ønske.

25.03.88.

Konferer result. Av rtg.us. som viser et usikkert funn i h. topp. OM dette representerer en metastase har en ikke særlig høy veksthastighet. Jeg synes det må være uriktig å plage denne pas. ytterligere nå. Derfor velger jeg å avvente neste kontroll etter 2 mnd..

Det siste notatet er skrevet fredag før påskeuka, palmesøndag falt dette året på 27. mars. En mulig metastase, likevel ville ikke legen plage Andreas. Det gjør vondt å lese, vondt ikke å vite om noe kunne vært annerledes hvis legen hadde gjort en annen vurdering. Det hjelper så lite å stille det spørsmålet i dag. Jeg skriver for å forsone meg, med slik som det ble.

Vi hadde en fantastisk påsketur. Pappa, Andreas, Jutta og jeg gikk fra hytte til hytte på Hardangervidda på ski, Andreas med to krykkeski når han ikke satt i den store ambulansepulken med de tre hundene foran. Jeg snørekjørte med labradoren Lissi. Også bestevennen Håkon var med sammen med sin familie. Dagen før påskeaften møtte vi Kim, en 14 år gammel hundekjører med hockeysveis, som jeg skulle forelske meg i etter at Andreas var død, og som var i minnestunden på Skovholt 1. juli, og som skulle miste livet i en frontkollisjon i Sverige 29. juni 2002,¹⁵² dagen etter at han forlovet seg. Vi møtte også to år gamle Vegard, sønnen til røkteren fra klubben vi hadde lånt hunder fra. De var også på påsketur på Hardangervidda. Heldigvis visste ingen at Vegard 16 år senere skulle bli kjent som han som ble påkjørt og drept i Askim, iført et Mummitrollet-kostyme.¹⁵³ Jeg leste selv opp nyheten i studioet til Østlandssendingen da det skjedde. Noen dager etter var jeg i begravelsen hans. Jan Eggums *Ta meg med*¹⁵⁴ ble spilt rundt kista, etter ønske fra faren. «Si at du vil ha meg med, at du tar meg med, ja hvis du ber meg om det no, så gjør eg det.» Jeg prøvde å kvele et hikst mot skulderen til pappa. Alle dør. Noen dør unge.

Jeg husker hvor stolt jeg var, da vi kom inn i resepsjonen på hytta Rauhellern på Hardangervidda, der Hans Olav Lægreid tok imot gjestene og begeistret uttrykte hvor imponert han var over Andreas. Jeg er glad jeg ikke visste før nå, at Andreas senere brøt sammen på dansegulvet på turisthytta Kalhovd, fordi han aldri kom til å lære seg å danse ordentlig. Eller at han var redd for

¹⁵² Norström, 2002.

¹⁵³ Lutro, 2004. Både denne og saken om Kim (forrige fotnote) verserte i nyhetsbildet med fullt navn på de som døde, og jeg har derfor vurdert det som uproblematisk å nevne dem her.

¹⁵⁴ Sangen er på albumet *Underveis* (Grappa, u.å.)

hva jenter ville synes om at han bare hadde ett bein.¹⁵⁵ Jeg er glad jeg ikke la merke til hvordan han kavet i den løse snøen med bare ett bein og krykker.¹⁵⁶ Jeg tenkte nok mer på at jeg var stolt over hvor langt vi hadde gått, og at jeg skulle skrive kort til mamma som tilbrakte påsken i London.

*Hallo, var det fint i London? Det tipper jeg det var. Nå er jeg på hytta Rauhellern, og her er det ganske koselig. Lissi var flink. Hun har trukket meg 44 kilometer til sammen. Og i morgen skal hun trekke meg 24 kilometer. Var ikke dette kortet fint? Jeg synes det var veldig stilig. Hilsen Karine Aarskog.*¹⁵⁷

Jeg har vært tilbake på Rauhellern mange ganger, på gjennomreise med hundespenn flere påsker på rad, som en del av betjeningen i 1995 og på sommertur med de tre barna mine i 2019. Etter påsketuren i 1988 adopterte pappa også Esco, som vi hadde med på påsketuren, og da Andreas var død, fikk jeg min første huskyvalp, Nadia, en liten, hvit og grå siberian husky. Klubbstedet i Østmarka ble i ungdomstida mitt tredje hjem, da jeg i flere år jobbet som frivillig ambulanseskjører med hundespenn. Som jeg har lett etter deg, Andreas.

*

21. september 2023, 13 dager etter at jeg kontaktet støttegruppa Sarkomer, kommer det endelig et svar fra daglig leder Cathrine Moen-Nilsen, som forklarer det sene svaret med et stort, årlig arrangement og lite tid til å svare på henvendelser. Hun takker for e-posten min:

*Så fint at du har funnet gode metoder for å bearbeide sorgen og som fungerer for deg. Det må ha vært en forferdelig belastning å være 9 år gammel og pårørende. Veldig leit å høre om din bror. Vi ønsker gjerne engasjerte likepersoner med ulike erfaringer, og jeg er helt sikker på at dine erfaringer vil kunne komme noen andre til gode. Vi har nylig hatt to likepersonskurs i regi av Kreftforeningen. Det er nå laget et felles kurs for likepersoner, for å sikre at alle likepersoner får den samme, gode opplæringen i de ulike pasientforeningene. Vi skal derfor ikke ha noe nytt kurs med det første, men vi kan gjerne sette deg på lista vår, så kan vi kontakte deg ved neste runde?*¹⁵⁸

Jeg blir lettet, kjenner først nå hvor hardt jeg har prøvd å undertrykke frykten for at ingen i den organisasjonen brydde seg om 35 år gammel sorg. Selv om den rasjonelle delen av hjernen min ikke har fått det helt til å stemme. Jeg svarer med det samme, at jeg gjerne vil stå på liste for kurs. Det føles fint å tenke på at noen kanskje kan ha bruk for mine erfaringer.

*

¹⁵⁵ Tekstmelding fra Håkon, sendt 27. januar 2023, i etterkant av intervjuet 26. januar 2023.

¹⁵⁶ Intervju med Jutta, 21. mars 2023.

¹⁵⁷ Postkort sendt fra meg til mamma fra Rauhellern, påsken 1988. Mamma har tatt vare på det i et album.

¹⁵⁸ E-post fra Cathrine Moen-Nilsen, 21. september 2023.

3. mai 1988 fikk pappa den endelige beskjeden om at det ikke fantes noen behandling som virket.

Selv om jeg har forberedt meg, er det brutalt å lese ordene som slår fast at det ikke er mer å gjøre.

Pas. og hans far søkte poliklinikken i dag, fordi gutten har fått hoste. Rtg.undersøkelse av thorax viser multiple bi-laterale lungemetastaser som allerede er ganske store.

I denne situasjonen er kirurgi ingen aktuell behandlingsmetode. Pas. har tidl. fått radioterapi på totale lungefelt. Det finnes intet cytostatica-regime som innebærer håp om brukbar effekt. Heller ikke Interferon innebærer håp om en god og mer langvarig remissjon. Vi har altså ingen form for tumorrettet effektiv behandling.

Jeg har forklart situasjonen for pas. far i dag. Jeg har videre fortalt ham at såvel poliklinikken som sykeposten står åpen for pas. ved behov. Dessuten har jeg fortalt at jeg skriver et brev til legen på hjemstedet.

Pas. settes ikke opp til fast kontrolltid.

Omtrent samtidig fikk mamma høre om Erik Mogen som holdt til i Gausdal og kalte seg naturlege og håndspålegger.¹⁵⁹ Som barn var mamma selv hos håndspålegger Marcello Haugen,¹⁶⁰ med en alvorlig blodsykdom. Hun lå isolert på Haukeland sykehus i Bergen og fikk 49 blodoverføringer før hun fylte ett år. Mormor og morfar fikk ikke komme inn til henne, de måtte se på datteren sin gjennom en glassrute når de var på besøk. De trodde hun skulle dø. «Vi lever på gravens rand», pleide mormor å si. Hun mente det var «en blanding av Marcello Haugen, gulerøtter og vår herre» som hadde reddet mamma.¹⁶¹

9. mai 1988 tok mamma og pappa med seg Andreas og meg til Mogen,¹⁶² uten å ha en avtale. Det vrimlet av mennesker på venterommet. Andreas var blant de første Mogen tok inn. Han lot de små barna komme til seg. «Det var synd dere ikke kom til meg med én gang, da kunne jeg ha reddet beinet ditt», sa han.¹⁶³ Andreas ble sint på mamma og pappa, som hadde latt legene ta beinet hans.

Erik Mogen var ikke som onkel Asbjørn, som kunne sette på igjen armer som hadde falt av. Men han sa han kunne redde storebror. Jeg trodde på ham, følte at han så rett gjennom meg, selv om øynene hans var skjult bak mørke solbriller også innendørs. Og eksemen Andreas hadde hatt i albuhasene et helt liv forsvant med behandlingen, så kanskje fikk storebror et håp. Det trengte vi alle sammen.

På hjemturen lå Andreas og jeg og sov i bagasjerommet i stasjonsvogna på den metallic-blå Citroën DS-en til pappa. Mamma har bilde av det. Vi lå vendt inntil hverandre, det var så vidt kroppene våre var i kontakt. På et tidspunkt våknet jeg og kjente pusten hans i ansiktet. Så nær, så

¹⁵⁹ Ved et enkelt google-søk har jeg funnet ut at Erik Mogen ble født i 1940 og døde i 2000 (Geni, 2022) og at foretaket hans ble slettet i 2015 (Brønnøysundregistrene, u.å.). Jeg har også funnet oppslag om Erik Mogen i ukebladet Hjemmet nr. 10/93 og nr. 28/93; utklipp som mamma har i sine album.

¹⁶⁰ Marcello Haugen levde mellom 1878 og 1967 og ble kalt en legende mens han levde, både som synsk og helbredende naturlege (Pedersen, 2022).

¹⁶¹ Intervju med mamma 28. januar 2023.

¹⁶² Jeg har funnet datoen i en bildetekst fra et fotografi fra turen.

¹⁶³ Egen erindring og intervju med mamma, 28. januar 2023.

varm. Min storebror. Jeg lot som jeg sov, ville ikke ødelegge dette nesten uvirkelige øyeblikket. Storebror og jeg. Lengselen verker.

Når jeg ser på bildene til mamma slår det meg hvor mye vi rakk, helt fram til det siste. Bare noen dager tidligere, i månedsskiftet april/mai 1988 dro hele familien med toget til Kongeparken på Ålgård i Sandnes, i regi av Støtteforeningen for kreftsyke barn.¹⁶⁴ På et av bildene har mamma stolt teksten at Andreas brukte protesen. Hun har også tatt vare på programmet. «OBS!!! HUSK DET ER GRAND PRIX!!!» står det nederst på siden som gjelder lørdagen. Andreas og jeg elsket Grand Prix, og han og Håkon var forelsket i Sandra Kim som vant for Belgia i 1986 og som elsket livet.¹⁶⁵ Andreas rakk å se favoritten sin i 1988, Karoline Krügers «For vår jord», bli slått av Céline Dion. Ne partez pas sans moi. Ikke dra uten meg. Du som lever en drøm. La meg følge deg. Ta meg med.¹⁶⁶

*

Selv om jeg vet hva som må komme, er det vanskelig å lese de neste ordene i journalen. De viser en annen side av pappa enn den som er beskrevet tidligere. Døden var rykket så nært.

18/5-88. Pasientens far ønsker samtale med psykiater. Konf. ovenfor. Begge er orientert om at vi ikke kan legge kurativt mål på event. behandlingsforsøk. Faren føler seg alene med sine problemer.

20. mai var pappa og Andreas tilbake på kontroll:

Jeg har snakket med pasientens far på kontoret i går. Han ønsket å få ytterligere opplysninger ang. Interferon. Vi diskuterte behandlingsmetoden. Jeg anførte at man ikke kunne legge kurative mål på et slikt behandlingsforsøk, at pasienten kanskje ville bli mere sykdomsbevisst ved å få injeksjoner daglig, og at injeksjonene medfører endel plager. Derfor fant vi at pasienten ikke ville være tjent med et slikt forsøk. Hans far aksepterte dette. Ellers ønsket vi begge å se nye røntgenbilder av thorax. Forøvrig har pasientens far vært til en samtale med vår psykiater.

Ved kontrollen i dag anfører pasienten selv ingen plager, bortsett fra litt hoste når han sykler fort eller langt. Han går nå til rtg.ktr. av thorax, og hans far vil ringe meg om et par dager.

Mamma klamret seg til håpet om at naturmedisinene og behandlingen til håndspålegger Erik Mogen skulle føre til et mirakel. Hun ba til Gud om at han måtte forbarme seg over den døende sønnen hennes. Sørg for Andreas og Karine. For pappa handlet alt om å gjøre dagene til Andreas gode, og bare det å gå ut og klippe gressplenen, følte som å få en stor tur ut.¹⁶⁷ Den neste avtalen hos Mogen rakk vi ikke. Det siste notatet fra Radiumhospitalet er datert 23. juni 1988, fem dager før dødsdagen:

¹⁶⁴ Jeg fant datoene i programmet for turen som mamma har tatt vare på i et album.

¹⁶⁵ Sangen Sandra Kim sang het «J'aime la vie», som er fransk og betyr 'jeg elsker livet'.

¹⁶⁶ Hentet fra sangteksten til «Ne partez pas sans moi», som sangen til Céline Dion het (dbLnostalgia, 2011).

¹⁶⁷ Intervju med pappa, 20. mars 2023.

Pas. har nå rask progresjon av symptomer. Han har plagsom tørrhoste. Hydrocon har litt effekt. Bruker en ½ tablett 3–4 ganger daglig. Han har tachypne. Siste dager også smerter i ve. cervical/nakkeregion. Man forsøker Bricanyl tabletter mot dyspnoe uten særlig effekt. Han er nå svært slapp og sliten, hviledyspnoe, virker deprimert. Kommer i rullestol til us. og far følger med, far virker veldig rolig og harmonisk i denne vanskelige stunden. Palperer ingen spesiell patologi i nakke/skulderregion, det er ikke palpasjonsømt ved us. Det er bra resp.lyder over ve. lunge, svekket nedad hø. side, men rtg.ologisk er det vist for 1 uke siden at lungemetastasene inntar mye av begge lunger. Han får i dag Decadron 1 mg x 4, forsøksvis for å lindre dyspnoe den korte tiden som gjenstår. Supplerer med Novaluzid. I tillegg Morfin mixtur 2,5 ml mot smerter ved behov inntil 6 x i døgnet og Hydrocon en ½ til 1 tablett ved plagsom tørrhoste. Levolax /Pursennid ved obstipasjon. Pas. far holder telefonisk kontakt.

Tachypne: Rask og overfladisk pust.¹⁶⁸ Hviledyspnoe: Opplevelse av pustebesvær hos en person som er i ro eller hviler, et symptom på alvorlig hjertesvikt.¹⁶⁹ Dyspnoe: Tung pust eller åndenød, en ubehagelig følelse av ikke å kunne puste så mye som kroppen krever.¹⁷⁰ Far virker veldig rolig og harmonisk i denne vanskelige stunden, står det i journalen. I intervjuet beskrev Jutta det som at pappa klappet sammen.¹⁷¹ Selv opplevde han seg som avklart da han forstod at Andreas kom til å dø, selv om det også føltet tomt.¹⁷² Det var midtsommer, den lyseste tida på året. Andreas hadde fregner på nesa og brune hender. Han så frisk ut. Klar for sommeren, klar for livet, med en ny, rød Merida-syssel med 18 gir som han hadde fått til 13-årsdagen. Han skulle bygge trehytte og restaurere bil og få seg kjæresten som skulle elske ham selv om han bare hadde ett bein.

Det ble til sammen 35 opphold på Radiumhospitalet, inkludert kontrollene.

«Det gikk ikke denne gangen.»

*

Jeg er utålmodig, venter på dokumentene jeg egentlig ikke har lyst til å lese, men må. Det forstyrrer meg at det på den siste siden i journalen fra Radiumhospitalet står skrevet MORS 25/6-88. Jeg vet jo at det ikke var den dagen Andreas døde, prøver å slå meg til ro med at det bare er skrevet feil dato, det går tydeligvis an, selv i en pasientjournal. Jeg sender pappa en tekstmelding: «Hørt noe fra Norsk helsearkiv ennå?» «Nei, jeg har ikke hørt noe. Så det er vel bare å vente.»¹⁷³ Pappa har lovet at han skal sende meg journalen så snart han har den. Jeg sjekker e-posten hver time. Onsdag 4. oktober 2023, klokka 12.01, ringer han for å fortelle at han har fått svar fra Norsk Helsearkiv om at han kommer til å få innsyn. Noen på arkivet jobber med å finne den fram. Vi snakker sammen i sju minutter. Jeg kan nesten kjenne lukten av sykehuset, som er revet og bygget om siden da. Det går to

¹⁶⁸ Skjønberg, 2020.

¹⁶⁹ Skjønberg, 2019.

¹⁷⁰ Skjønberg, 2021.

¹⁷¹ Intervju med Jutta, 21. mars 2023.

¹⁷² Intervju med pappa, 20. mars 2023.

¹⁷³ Tekstmelding fra meg til pappa, 28. september 2023, klokka 17.39 og fra pappa til meg rett etterpå, samme dag.

dager, det er høstferie, og Kai og jeg er på Trollmuseet i Tromsø med den yngste sønnen vår Vard, et museum som har samlet alt mulig om eventyr, overtro og mytologi under samme tak. Vard elsker dette museet, har gledet seg til å komme hit i flere dager. Klokka er 14.08, og pappa ringer for å fortelle at han har fått journalen, og han vil dobbeltsjekke at han har riktig e-post-adresse til meg. Han sender journalen mens vi snakker sammen. Selv om Vard, Kai og jeg sitter midt i et bordspill der det er om å gjøre å få røde og gule og grønne brikker oppi en liten kurv ved hjelp av små katapulter, klarer jeg ikke å vente med å åpne pdf-dokumentet. Hjertet hamrer, det suser i hodet. Jeg skal endelig få være med inn i rommet igjen, som jeg har oppsøkt så mange ganger. Jeg skal endelig få svar på hva som skjedde de siste minuttene Andreas levde.

Bensystemet: Columna meisles opp og det er avbleking av marginen i de torekale virvler svarende til pasienten strålebeh.

Sentralnervesystemet og sanseorganer: Hjernene inspiseres og det er ingen markerte utviskning av hjernen. Det er ingen hernieringsfurer.

Hjernen skjæres i tynne skiver uten at man finner tumorknuter.¹⁷⁴

For sent blir jeg klar over at den første siden i journalen er en del av obduksjonsrapporten. Magen vrenger seg, jeg må på do, kaste opp, kvalmen er den samme som 28. juni 1988. Noe er helt feil. Umulig. Øynene mine klarer ikke å slutte å lese, selv om hjernen roper at jeg må stoppe. Blikket mitt dras tilbake til ordene og skjemaene. Det var dette jeg ville. Erstatte den barnslige fantasien min med fakta og svar, prosessere det jeg får vite som en voksen. Så jeg kan forklare ni år gamle meg hva som egentlig skjedde. Jeg leser at hjernen hans veide 1625 gram og lungene 1380 gram. Hjertet 170 gram. Magen min truer med å slippe alt den har, kroppen forbereder flukt.¹⁷⁵ Men jeg blir. Fortsetter å lese. Det er hit jeg har villet hele tiden. Jeg er ved målet. Jeg er blitt en 44 år gammel kvinne som vil ta inn alt, for å kunne forstå, forsone meg og slutte fred. Alt rundt meg forsvinner, jeg legger ikke merke til at Kai og Vard går videre for å lese om Mara, en kvinneskikkelse som setter seg på brystet ditt om natta og rir deg så du ikke får puste. Jeg er tilbake, i rommet som lukter rent, men dødt.

*

Kvelden før Andreas døde var det tordenvær. For en gangs skyld var vi alle samlet i Rådyrvegen 23; mamma, pappa, Andreas og jeg. Det var koselig. Pappa hadde kokt kakao og smurt brødsiver med brunost, som han ofte gjorde når det tordnet. Andreas lå i underetasjen, i dobbeltsenga han den siste tida hadde delt med pappa. Han hadde en surstoffbeholder ved siden av senga og en maske

¹⁷⁴ Fra pasientjournalen fra Sentralsykehuset i Akershus, datert 29. juni 1988.

¹⁷⁵ Ifølge psykolog Ingrid Sønstebo «utløses en stressreaksjon i kroppen når vi blir usikre, redde, urolige eller skremt. Mekanismen har vært uforandret i tusener av år og handler om å øke muligheten for å overleve farlige situasjoner». Sønstebo forklarer at «hjernen aktiverer flere hormonsystemer, og at det skiller ut økte mengder av stresshormonene kortisol, adrenalin og noradrenalin. Disse hormonene setter i gang prosesser som gjør kroppen klar til å flykte fra eller bekjempe det som truer.» (Nærø, 2019).

over ansiktet. Lungene hadde nesten sluttet å virke. «Er det greit at pappa og jeg går opp og drikker kakao?» spurte jeg. «Det går bra. Jeg er ikke redd for torden», svarte han.¹⁷⁶

På et tidspunkt gikk jeg og la meg i naborommet, uvitende om at jeg hadde hørt stemmen hans for siste gang. Uvitende om at han var døende. Mamma og pappa var hos ham hele natta, under det lumre juni-været, med skrallende torden og flerrrende lyn. Akkurat som da han ble født. Akkurat som da mamma og pappa giftet seg i 1972 og lynet nesten slo ned i Sel kirke. Pappa satt ved hodet hans for å hjelpe ham å få puste, mamma satt ved fotenden og holdt på foten hans. «Mamma, ikke sånn, men sånn», klynket Andreas og ville ha henne til å endre stillingen på beinet så han fikk det bedre.¹⁷⁷ Alt gjorde vondt. Når jeg ser for meg scenen, blir jeg redd. Nei, redd er ikke dekkende. Scenen gir meg dødsangst; denne klamme, kvalme, kroppslige følelsen, angsten for det umulige. Det som må komme.

Det pappa husker best fra morgenen etter, tirsdag 28. juni 1988, var hvor glad han var da han våknet og forstod at Andreas fortsatt var der. Selv om det bare var snakk om tid.¹⁷⁸ Hvor kort visste vi ikke da. Pappa ville at Andreas skulle få dø hjemme, at de skulle klare å følge ham over på den andre siden selv. Mamma orket ikke. Hun var sliten og redd. Som liten jente så hun hvordan døden kan frembringe hysteri da farmoren hennes på Minde døde. Mammans tante lå hulkende over den døde kroppen til moren og rev og slet i henne. Som i en Bergman-film. Mamma stod og så på.¹⁷⁹ Denne morgenen, der hun lå og holdt på beinet til Andreas, bestemte hun at de måtte ha hjelp, til den døende broren min som sleit med å puste. Det var ikke vakkert, bare grusomt.¹⁸⁰

Ambulansen kom klokka 07.40. Ambulansearbeiderne krysset av for at Andreas hadde anstrengt respirasjon, blodsirkulasjonen var lett påvirket, og han var «søvnig/uklar/uroelig med moderate smerter».¹⁸¹ Pappa ble med i ambulansen. Det var midt i rushtrafikken, og ambulansen manglet oksygen. Pappa ville at de skulle kjøre fortere, så de rakk fram før det var for sent. Han følte et glimt av håp da han så hvordan bilistene flyttet seg for blålyset og sirenene og ga ambulansen plass.¹⁸² Turen til SIA tok fem minutter, og klokka 07.45 ble Andreas tatt imot i mottagelsesavdelingen.¹⁸³

Aktuelt: I løpet av natten har pasienten fått tiltakende pusteproblemer og blitt økende surklete i lungene. Tilsett av lege i dag morges som fant massivt lungeødem og henviste pasienten til barneavdelingen, her som ø.hj.

¹⁷⁶ Egen erindring. Det er slik jeg husker det, men om det var akkurat disse ordene han brukte, kan jeg selvfølgelig ikke si med sikkerhet.

¹⁷⁷ Intervju med mamma 25. januar 2023. Om det var akkurat dette Andreas sa eller slik han opplevde situasjonen, kan jeg ikke garantere. Men det er slik mamma husker det.

¹⁷⁸ Intervju med pappa 20. mars 2023.

¹⁷⁹ Intervju med mamma, 25. januar 2023.

¹⁸⁰ Intervju med mamma 25. januar 2023.

¹⁸¹ Fra transportjournalen fra ambulansen, datert 28. juni 1988.

¹⁸² Intervju med mamma 25. januar 2023 og med pappa 20. mars 2023.

¹⁸³ I et av notatene i journalen står det at Andreas kom inn klokka 07.30, men det stemmer ikke overens med transportjournalen, som viser klokkeslettet 07.45. Akkurat når han ankom sykehuset, har imidlertid lite å si for historien. Utfallet ville ikke ha vært annerledes.

Status presens den 28.06.88. kl. 07.30: Pasienten mottas i mottagelsesavdelingen. Han er betydelig dyspnoisk. Perioral cyanose. Stetoskopisk synes det å være betydelig væske over begge lungeflater. Pasienten får oksygen på nesekateter. Der ble satt 5 + 5 mg Diural intravenøst. Deretter 180 mg Teofyllamin intravenøst. Etterfulgt av 5 mg Morfin intravenøst. På dette regimet bedrer han seg noe. Får noe bedre hudfarge og letter litt i pusten. Han blir deretter overflyttet til intensivavdelingen til videre behandling. Etter avtale med Det Norske Radiumhospital blir man enig om at pasienten skal behandles ved sykehuset her for denne akutte situasjonen, får deretter å tilbakeflyttes til hjemmet. Dette er i samsvar med foreldrenes ønske. Man anser pasienten får å være i en terminal fase.¹⁸⁴

En terminal fase. Døende. Han rakk ikke å komme hjem igjen. Han ble lagt inn på barneavdelingen, post intensiv med diagnosen tungpusten/lungeødem, og ble beskrevet som gråblek, cyanotisk.¹⁸⁵

Da jeg våknet i Rådyrvegen 23 var det helt stille, bare mamma var der. Noe var feil. Kanskje var det stillheten. Kanskje var det fordi fuglene hadde begynt å synge igjen etter uværet som hadde herjet. Stormen var snart over. Også for storebror. Da jeg sovnet kvelden før, var han i live. Andreas, som ikke var redd for torden. Da jeg våknet, visste jeg ennå ikke at jeg hadde kjent energien hans for siste gang. Jeg er fortsatt redd for å sovne, søvnen minner for mye om sånn som jeg tror døden er.

Han får Morfin, Diazemuls, Glukose intravenøst, oksygen på maske, men blodgassene blir etter hvert dårligere med økende hypoxi og hypercardi.

Svettet en del. Fikk hallusinasjoner (...). Strevde mye – følte hele tiden at han løp – kjørte fort. Hørte hele tiden at vi snakket til ham. Svarte på tiltale.¹⁸⁶

Vi kjørte også så fort vi kunne, mamma og jeg og farmor, som vi hadde hentet på Fornebu, det som da var hovedflyplassen i Oslo, hvor Andreas og jeg mange ganger tidligere hadde stått og sett fly lande og ta av gjennom vinduet i den store trappa, mens vi ventet på farmor som skulle komme på besøk fra Sandnes. På SIA diskuterte legene om de skulle forsøke å forlenge livet til Andreas med respirator. De lot det være.

Sovnet rolig inn kl 1130. Faren var der hele tiden. Presten har vært her.¹⁸⁷

Vi kom for sent. Jeg fikk ikke fortalt ham hvor mye jeg elsker ham. Hvor stolt jeg er av ham. Selv om notatet korrigerer datoen han døde fra den forrige journalen, og jeg med det kan slå meg til ro med at jeg husker rett, gir det ingen svar på hvordan han så ut da det skjedde. Hva det vil si å sovne stille inn. Hva han tenkte. Hvem han tenkte på. Om han var redd. Om noe ville vært annerledes hvis jeg

¹⁸⁴ Fra pasientjournalen fra Sentralsykehuset i Akershus.

¹⁸⁵ Cyanose er en blålig misfarging av hud eller slimhinner som kan oppstå hvis blodet inneholder mindre oksygen enn normalt (Sandve, 2020).

¹⁸⁶ Fra pasientjournalen fra Sentralsykehuset i Akershus, datert 28. juni 1988.

¹⁸⁷ Fra pasientjournalen fra Sentralsykehuset i Akershus, datert 28. juni 1988.

hadde kommet før. Et tordenskrall drønnet over sykehuset.¹⁸⁸ Pappa gråt mot skulderen til en sykepleier.¹⁸⁹ «Det gikk ikke denne gangen.» Jeg ser det som i en drøm, en seig drøm der beina våre sitter fast i gulvet i sykehuskorridoren, jeg ser pappa komme mot oss, og jeg forstår, samtidig som jeg ikke forstår. Blikket til pappa var tomt, rødkantet. Selv kan jeg ikke huske at han gråt, bare at han stod med lutende skuldre og hendene litt tafatt foldet i hverandre, i korridoren som nå er borte, og slo fast det umulige. Det pappa sa måtte være feil. Jeg snakket jo med storebror dagen før. «Det gikk ikke denne gangen.» Andreas. Selv om jeg løper, kan jeg ikke ta deg igjen. Jeg kom for sent. Som jeg lengtet etter deg med en gang du var borte. Da du lå der i det sterile sykehusrommet, med hvite vegger, hvitt sengetøy, surstoffapparater, ledninger, slanger, alt det som skulle hjelpe deg tilbake til denne verdenen. Du lå der med bleke lepper og en hud som allerede var blitt kald og stiv. Bare hendene dine fortsatte å være brune. Som jeg lengtet, da jeg forstod, eller egentlig ikke forstod, med min ni år gamle barnehjerne, at det ikke var mulig å nå deg. Du skulle aldri åpne øynene igjen, aldri se på meg, aldri klage over hvor irriterende jeg var, aldri slå meg med krykkene igjen, slag jeg tolket som kjærlighet. Aldri ta meg i forsvar når andre ertet meg, aldri bosse med meg i klinkis, oss mot røkla. Jeg la meg inntil deg, klamret meg til deg, holdt deg, kysset leppene dine. Strøk deg over håret. Men du var ikke der. Et sted utenfor meg er det noen som skriker.

Mamma er glad hun ikke var der i dødsøyeblikket. Hun ville heller ikke se ham etterpå. Hun var så sliten av døden, hadde sett den så mange ganger. Morfar i 1983, mormor i 1986, Andreas i 1988. Før hun fylte 40 år hadde hun mistet en mamma, en pappa og en sønn. Hun var yngre enn jeg er i dag. Mamma gikk i fraktfart på begravellesbyrået i Lillestrøm, og da hun skulle ordne med begravelen til Andreas, begynte hun som jobbet der å gråte.¹⁹⁰

Andreas var jo ikke alene da han døde, trøster mamma seg med i dag.

Et nytt begrep dukker opp i journalen: Cach exia, eller kakeksi på norsk. En tilstand som kjennetegnes ved tap av vekt og muskelmasse og som først og fremst ses hos kreftpasienter.¹⁹¹ Det forklarer hvorfor han var så tynn. Obduksjonen viste at tumoren i lungene var 15 centimeter lang og hadde nådd hjertet, eller pericard,¹⁹² som det står i journalen. Jeg forstår det nå, hvor syk han var, at det ikke fantes noen annen utgang enn døden. Jeg aksepterer det. Vi var bare blant dem som har uflaks. Noen dør unge. Og så rart det enn kan virke, blir jeg glad over å lese at kreften ikke hadde spredd seg til andre organer, som hjernen, nyrene eller testiklene. Midt i alt det groteske gir det en merkelig følelse av håp, og liv.

¹⁸⁸ Intervju med mamma 25. januar 2023.

¹⁸⁹ Intervju med pappa 20. mars 2023.

¹⁹⁰ Intervju med mamma 25. januar 2023.

¹⁹¹ Hofslis, 2022.

¹⁹² Perikard er bindevevsposen som omgir og beskytter hjertet (Arnesen, 2023).

Kapittel 10. Takk for alt vi hadde sammen

«Alt føles så rart i dag», sa jeg til pappa, da vi hadde reist hjem fra SIA, uten Andreas, til Rådyrvegen 23. Der det fortsatt stod én joggesko til en høyrefot i trappa i gangen. Farger og lyd var erstattet med noe svart-hvitt og stille. Helt stille. Evig stillhet. «Jeg føler meg så rar.» Som om alle klokker hadde stoppet, alle stjerner hadde sluknet, sola ga ingen varme.¹⁹³ Breiflabb var også borte. Jeg gikk ned i underetasjen, til gangen utenfor rommet der Andreas lå natta før. Jeg fant fram a-ha-kassetten *Scoundrel Days* som Andreas hadde fått til bursdagen 13 dager før og ville bytte, og viklet av plastforseglingen. Skamfull. Den var jo hans. Jeg danset. Det lyserosa skjørtet med hvit blondkant stod ut fra midjen da jeg snurret rundt og rundt. Alt snurret. Kvalmen satt fast i halsen, sammen med et stumt skrik. Er det noen som skriker? Det er i hvert fall ikke meg. Jeg må ikke gråte. Du blir stygg av å gråte. Jeg danset. Var det lov?

Jeg ser forvirringen i øynene hennes. Skammen over å glede seg over den nyervervede skatten som nå er hennes. Skammen over hvor godt, og samtidig helt feil, det føles å snurre til skriket til Morten Harket. (...) Skammen over den store klumpen som sitter fast i halsen, gråten som vil ut. Den svarte klumpen som går igjen i dagboknotatene mine, og som jeg har lært kalles globus hystericus¹⁹⁴ og som bare er psykisk, men like fullt en følelse av å bli kvalt. Men hysterisk? Du blir stygg av å gråte. Rød, hoven, med et forvrengt uttrykk. Jeg tåler fortsatt ikke mitt eget speilbilde når jeg gråter.¹⁹⁵

Samme kveld tok pappa seg en løpetur med hundene våre Esco og Lissi. Han pleide å gjøre det sammen med en nabo som også hadde trekkhunder. Pappa var redd for hva andre måtte tenke. Bare løpe sånn, når sønnen din er død. For ham var det en måte å holde livet i gang på. Morgenen etter gråt vi sammen i dobbeltsenga.¹⁹⁶ Det er en av de få gangene jeg kan huske at jeg har sett pappa gråte. Det var tomt i huset. Andreas lå alene igjen på SIA, i den hvite senga i det sterile rommet som nå er revet. Med blek hud, bleke lepper og lukkede øyne. Øyne som aldri skal se igjen. Hender som aldri skal ta rundt noe igjen. Fremmede hender stelte ham, gredde håret hans så han ikke lignet på seg selv. Verken mamma, pappa eller jeg var med.

Jeg leser pasientjournalen igjen og igjen, har begynt å venne meg til det groteske, for hver gjennomlesing blir det litt mindre sårt å lese om hallusinasjonene hans de siste minuttene, at han løp eller kjørte fort – mot døden? Panikken over å være tilbake i rommet der han lå har begynt å gi seg. Det var hit jeg ville.

¹⁹³ Inspirert av diktet «Funeral Blues» av den britiske dikteren Wystan Hugh Auden.

¹⁹⁴ Malt, 2019.

¹⁹⁵ Første gang jeg skrev om denne dagen for andres øyne var i essayet *Sant. Sunt. Godt* (Aarskog, 2021). Foreleser Anders Gjesvik ved OsloMet er en av dem som har gitt meg mot til å fortsette å skrive da han uttrykte at han ville lese mer om den lille jenta i lyserosa skjørt.

¹⁹⁶ Intervju med pappa 20. mars 2023.

Andreas døde på intensivavdelingen ca kl. 1150. Far fikk snakke med sykehuspresten. Vi har avtalt oppfølgingssamtaler med Lise Rustad og undertegnede med foreldrene 30.06.88 kl. 1200.

Andreas ble obdusert i dag, 29.06, og det ble funnet massiv tumorvekst i lungene, mest uttalt i hø. underlapp med fritumorvekst i bronkialtreet. Også tumor i pericard. Ingen tumorkreft påvist i andre intestinale organer, heller ikke i hjernen mikroskopisk.

Vi tar sikte på en avsluttende samtale i forhold til far og mor her pga det svært korte oppholdet som Andreas hadde hos oss, fra han kom i mottakelsen om morgenen til han døde senere på dagen, noe Radiumhospitalet og foreldrene er inneforstått med.

Det er ordnet med begravelse og overflytting av båren til Stavanger hvor far påregner å flytte.

Foreldrene er separert og vi har under Andreas opphold ikke hatt kontakt med mor.¹⁹⁷

Journalen viser et annet klokkeslett enn i det forrige notatet, men jeg slår meg til ro med at det kanskje ikke er så nøye i en obduksjonsrapport hvilket minutt det skjedde. Og det står jo at klokkeslettet er cirka. Notatet bekrefter at avgjørelsen om å begrave Andreas på Sandnes ble tatt raskt, men ikke hvilken rolle mamma hadde. Jeg tenker på det hun fortalte om valiumpilla, og den ensomme stolen. Og så har jeg funnet Lise Rustad. Det var det hun het. Kontaktsykepleieren som smurte englekrem på vappen, og som journalen kan fortelle at besøkte oss kvelden før Andreas døde. Det føles godt å se navnet hennes. Kanskje det er mulig å finne henne.

*

Heldigvis visste jeg at jeg skulle se Andreas igjen, en siste gang. Vi skulle ha minnestund på SIA med åpen kiste før lokket ble lagt på, torsdag 30. juni 1988. Jeg plukket blomster, de fineste jeg vet om, forglemmegei, som jeg vet at også han likte, gledet meg til å gi ham dem. Mamma plukket markblomster i en bøtte. Under minnestunden ble jeg litt irritert på de som hadde stelt ham, de hadde lagt håret hans på en rar, bølgete måte, han så altfor striglet ut, litt som den sølvgutten mamma alltid hadde ønsket seg, men som han ikke ville være.¹⁹⁸ Han så fremmed ut. Jeg ga ham blomstene, fikk dyttet dem mellom de foldede, stive hendene. Jeg så og så på ansiktet hans, strøk på det. Hadde begynt å grue meg nå, til lokket skulle legges på og skrus fast, og jeg aldri skulle få se ham igjen. Aldri. Kvalmen kom igjen. Det umulige. Øynene hans som var lukket, jeg ønsket at han skulle åpne dem én gang til, så jeg kunne se inn i dem. Presten snakket. Jeg hørte ham som om vi befant oss under vann. Stemmen var mørk og ullen, langt unna, jeg forstod ikke hva han sa. Men jeg husker ordene «ingen er glemt av gud»,¹⁹⁹ og at jeg ikke forstod hvordan de kunne hjelpe. Andreas trodde ikke på gud, eller gjorde han det? Jeg skulle ønske han kunne fortelle meg om døden er noe å være redd for. At han kunne gi meg håp, når følelsen av tomhet overmannet meg, og si at jeg ikke trenger

¹⁹⁷ Fra pasientjournalen fra Sentralsykehuset i Akershus, datert 28. juni 1988.

¹⁹⁸ Intervju med mamma, 27. januar 2023.

¹⁹⁹ Presten leste salmen «Nå er livet gjemt hos Gud» (Ellingsen, 1978). Mamma har limt den inn i et album, så jeg fant den der sammen med dødsannonser og hilsener fra forskjellige personer.

å skamme meg over at det ikke var jeg som lå i den hvite kista, over at jeg danset til Morten Harkets døds skrik, over hvor mye jeg savner ham, hver eneste dag, selv om det har gått 35 år.

*

Om kvelden 6. oktober 2023, noen timer etter at jeg har åpnet døra inn til Andreas sitt dødsrike, vil tilfeldighetene at jeg skal befinne meg på en konsert i Tromsø domkirke. Det er Kulturnatt, og domkoret synger utdrag av Mozarts udødelige dødsmesse Requiem. Musikken sender meg tilbake til noe jeg husker vagt, musikk jeg ikke har hørt på mange år. Jeg vet at den finnes på en gammel LP-plate som Oslo kammerorkester har gitt ut, og der pappa er med som kontrabassist. Jeg husker bildet av musikerne i svart-hvitt på omslaget, i slengbukser og blomstrete skjorter, og at pappa hadde kinnskjegg. Følelsen av at det er noe viktig jeg må komme på følger meg inn i neste dag, der jeg sitter på Hålogaland Teater og venter på at Vard skal bli ferdig med å øve på et skuespill med barn mellom 4 og 6 år, der noen små fisker og havfruer holder på å bli spist av en hai og blir reddet av et skjell. Jeg bruker ventetida på å lete etter Lise Rustad på internett. Til slutt finner jeg en kvinne på Facebook som har samme navn og som har jobbet på Radiumhospitalet fram til 2014. Jeg tar sats igjen og sender henne en melding på Messenger.

Hei Lise. Dette er en long shot, men jeg leter etter en Lise Rustad som var kontaktsykepleier for min bror Andreas Nigar Aarskog da han var kreftsyk i 1986–88. Han døde 28. juni 1988. Jeg er i gang med et bokprosjekt om ham, og skulle gjerne ha intervjuet deg hvis du er riktig Lise?²⁰⁰

Det går to timer.

Hei Karine! Du har truffet riktig! Jeg husker jo godt Andreas, deg og moren og faren din. Jeg er pensjonist, og har vært det i flere år. Stiller selvfølgelig gjerne til intervju. Håper det er bra med deg! Beste hilsen Lise.

Et nytt skred løsner inni meg. En blanding av sorg, lettelse, glede og takknemlighet. Nok en gang blir jeg tatt imot. Og jeg skal endelig få møte en som jobbet med Andreas, som har tatt på ham, selv om det bare var for å smøre Emlakrem på vappen hans, som var tett på ham mens han var syk, og som kanskje kan fortelle meg noe av det jeg selv ikke husker. Hun representerte trygghet da, jeg tror det vil føles trygt å møte henne igjen. Vi avtaler å møtes i Oslo fredagen etter. Samme kveld sender jeg en melding til pappa og spør om han fortsatt har plata som Oslo kammerorkester ga ut og om han kan sende meg en liste over verkene de spilte.²⁰¹ Svaret kommer dagen etter. Han lover å se etter den. Tre timer senere kommer det jeg har ventet på. En liste med tre konserter og en sonate av

²⁰⁰ Messenger-melding fra meg til Lise Rustad 7. oktober 2023, kl. 12.50.

²⁰¹ Tekstmelding fra meg til pappa, 7. oktober 2023, kl. 21.48.

Antonio Vivaldi.²⁰² Jeg begynner å google verkene, kjenner så vidt igjen de tre første. Så, når tonene fra tredje sats i Sonate for cello og basso continuo i E-moll flyter ut i rommet fra mobilen min, dukker bildet opp. Cellist Geir Tore Larsen som omfavner celloen sin og stryker med buen over strengene, akkompagnert av orgel, og pappas alvorlige ansikt når han bærer kisten med sin døde sønn ut av Rælingen kirke, der mormor og morfar ligger begravet, til bårebilen som ventet utenfor. Det var der vi hadde den formelle begravelsen, 1. juli 1988. Jeg stod ved siden av den hvite kista i en hvit kjole med rysjer og store, svarte prikker. Noe av det lyse håret mitt var samlet i en liten hestehale, oppå resten som hang løst.²⁰³ Jeg syntes selv jeg var fin når jeg hadde håret sånn, jeg hadde pyntet meg for storebror. Jeg stod der med to små papir-lapper med en tale og et dikt som jeg hadde skrevet selv på skrivemaskin, og skulle lese for Andreas. Mamma har limt dem inn i et album, sammen med dødsannonsene.

Jeg vil gjerne få si noen ord her ved min brors bære, og vil da først på vegne av Andreas takke for alt det gode dere gjorde mot ham. Andreas var en god bror og ha, og det var godt å se at venner og kjente var gode mot ham. Andreas var en morsom bror. Han hadde et godt humør. Jeg var stolt av ham. Takk for alt dere gjorde mot ham! Og nå vil jeg lese et lite dikt jeg har skrevet til Andreas:

Kjære Andreas broren min. Takk for alt vi hadde sammen. Jeg var veldig stolt av deg min kjære bror Andreas.

Jeg hadde øvd meg dagen før. Ble overrasket over hvor vanskelig det var å si de samme ordene ved siden av kista hans, foran alle menneskene. Hvor tjukk halsen var. Hvor tynn stemmen ble. Takk for alt vi hadde sammen. Det var over. For alltid. Presten slo fast at kreften hadde tatt Andreas.²⁰⁴ Så mørkt. Som en gribb som bare ventet på byttet sitt. Bårebilen skulle ta Andreas til flyet til Sandnes, til graven ved Høyland kirke. Vi fulgte bak i 60 mil, mamma og farmor i den blå Golfen til mamma, pappa og jeg i den gråblå Citroën GS-en, som vi hadde kjørt i så mange ganger før, når vi skulle til ferieparadiset vårt. Fra bakspeilet dinglet en grønn Wunderbaum som så ut som et grantre og som det var meningen skulle lukte skog,²⁰⁵ og som Andreas og jeg alltid syntes var harry og luktet syntetisk. Kvalmende. Pappa og jeg hørte på *Scoundrel Days*, igjen og igjen. Andreas manglet. Jeg

²⁰² Slik så det pappa sendte meg ut: «1: Konsert i A-moll for violin, strykere og basso continuo med Ørnulf Boye Hansen Allegretto – Largo – Presto. 2: Konsert A-moll for fagott, strykere og b. c. med Terje Boye Hansen (nevø av Ørnulf) på fagott. Allegro – Larghetto – Allegro. 3: konsert i D-dur for lutt, to violiner (her fullt orkester) og basso continuo med Erik Stenstadvold på gitar. Allegro giusto – Largo – Allegro. 4. Sonate for cello og basso continuo i E-moll, her i en orkesterversjon, med Aage Kvalbein på cello. Largo – Allegretto – Largo – Allegro.» Pappa opplyste også at plata kom ut på slutten av 1970-tallet. Det stemmer med skjegget, pappa har stort sett hatt helskjegg så lenge jeg kan huske.

²⁰³ Et bilde fra kistenedsettelsen i Sandnes viser at jeg har på meg den kjolen, og flere bilder fra den perioden viser at jeg stort sett hadde håret samlet på den måten, eller med en hårbøyle.

²⁰⁴ Intervju med Lise Rustad, 13. oktober 2023.

²⁰⁵ «Wunderbaum eller for mange kjent som de ikoniske små grantrærne har opphav helt tilbake til 60-tallet. Wunderbaum har et bredt utvalg av forfriskende dufter som skaper godlukt i bilen, her er det dufter i ulike kategorier som: Søt, eksotisk, friluft, maskulin, frukt, frisk, blomsteraktig og krydret alt ettersom ditt behov. Er du et friluftsmenneske er Wunderbaum skogfrisk den perfekte matchen for deg, lukten denne skaper er som å være i skogen bare i bilen.» (BilXtra, u.å.)

snudde kassetten i den lille spilleren hver gang den kom til slutten av en side. Morten Harket ropte ut engelsk, uforståelig tekst, som jeg alltid vil forbinde med døden. Den var rykket så nært, med det evige fraværet av Andreas. Ingen forberedte meg på det som skulle komme. Døden kom som et sjokk. Også for bestevennen Håkon. Han løp ut i skogen da han fikk beskjeden.²⁰⁶ Vidar blir fortsatt hjemløst av at han ikke rakk begravelsen, fordi han og familien var på ferie i Syden.²⁰⁷ Det var så tomt i bilen da pappa og jeg kjørte mot det som skulle bli Andreas sitt siste hvilested. Skjønt, hvilested. Han ligger ikke der og hviler. Det var ikke ham vi senket ned i den kalde, svarte jorda. Bare noen molekyler som var bundet sammen, en liten stund til, uten liv, uten energi, uten sjel. Jeg har aldri funnet ham når jeg har vært tilbake på graven. Den 13 år og 13 dager gamle gutten med vannkjemmet hår, hvite lik-kleder og foldede hender lukket rundt en liten bukett med forglemmegei som ble fløyet 60 mil bort fra barndomshjemmet vårt i Rådyrvegen 23, 60 mil unna mammas hus i skogen. Den såre celloen lager den vakreste og vondeste musikken jeg vet om. Andreas sin dødsmesse. Den natta drømmer jeg om ham for første gang på mange år. Da jeg våkner, er jeg glad for å ha møtt ham igjen.

*

En fot foran den andre. Det er blitt 13. oktober 2023, det er regn i lufta, og på asfalten ligger det gule og oransje blader som føles sleipe når jeg trækker på dem. Høyre fot, venstre fot, høyre fot, venstre fot. Jeg har drukket en kaffe latte som smakte litt beskt på Circle K og kjøpt en høstbukett, den fineste de hadde på bensinstasjonen. Jeg har kurs vestover, legger Smestadkrysset i Oslo bak meg. Jeg hadde planlagt å kjøpe en ordentlig blomst der jeg husker at det var en blomsterbutikk, men der er det nå en dagligvare og Jølstad begravelsesbyrå. En fot foran den andre. Jeg passerer Smestad skole, og nærmer meg en grå, kryssformet blokk som rager høyt. «Det er en til som heter Rustad i blokken, du finner meg i 10. etasje»,²⁰⁸ står det i en melding fra hun som har tatt på Andreas, som var hos ham kvelden før han døde, som kom i minnestunden i Rælingen kirke. Jeg trykker på den lille metallknappen ved siden av navnet hennes. Venter. Vi har avtalt at jeg skal komme klokka 11. Klokka er ti på. Jeg er redd hun skal bli irritert fordi jeg er for tidlig ute. Stemmen som brått kommer ut av den lille høyttaleren er kjent.

– Heia, det er Karine, svarer jeg så lett og selvfølgelig som jeg klarer.

– Velkommen, sier hun med varm stemme.

Jeg går trappa opp alle de ti etasjene. Sasja, en liten, svart cobberdog, en blanding av labrador og puddel, tar meg imot. Jeg setter meg automatisk ned og lar den varme, krøllete hunden komme så nær den vil, jeg stryker og stryker, mens jeg puster tungt etter de ti etasjene.

²⁰⁶ Intervju med Håkon, 26. januar 2023.

²⁰⁷ Intervju med Vidar, 25. januar 2023.

²⁰⁸ Melding fra Lise Rustad på Messenger, 13. oktober 2023, kl. 08.16.

– Jeg går alltid trappa, forteller jeg kvinnen som står foran meg i nydelige mørkerosa klær, mens jeg overrekker høstbuketten fra Circle K.

Jeg prøver å ikke høres andpusten ut. Hvis jeg pleier å gå trappa, burde jeg ikke puste så tungt nå, tenker jeg. Men likevel; ti etasjer er mange trappetrinn, og jeg har en tung sekk på ryggen.

– Jeg tror jeg gjør det rett og slett fordi jeg kan, prøver jeg å forklare. – Det høres kanskje litt rart ut?

– Det synes jeg ikke det gjør, svarer Lise.

Jeg blir glad. Det virker som hun forstår.

– Beklager den store sekken, men jeg reiser hjem i dag, jeg har bodd hos broren min i noen dager.

– Unnskyld, men nå forstod jeg ikke. Har du en bror?

– Ja, en lillebror, svarer jeg og blir litt flau. Hun kjenner jo ikke meg, vet ingenting om livet mitt nå.

– Akkurat. Jeg vet jo bare om Andreas, smiler hun.

Lise byr på kaffe og kake. Det er godt å være i leiligheten hennes, med utsikt mot både Nordmarka og deler av byen. Radiumhospitalet ligger ikke så langt unna. Det er underlig å sitte overfor henne, jeg husker henne som ung med rødbrunt hår, nå er det lysegrått. Hun er pensjonist. Det har gått 35 år også for henne. Hun begynte å jobbe på Radiumhospitalet i 1982, før hun kom til barneavdelingen, A6, i 1985. Andreas var den yngste pasienten hun til da hadde vært kontaktsykepleier for. En av sønnene hennes er like gammel som Andreas ville ha vært.

– Jeg var veldig spent på hvor mye det ville berøre meg, eller hva jeg ville tenke rundt det. Og så gjorde Andreas et veldig sterkt inntrykk på meg, fordi han var så ung og levende. Selv om han egentlig var veldig, veldig syk, sier Lise.

Når hun kom hjem fra seinvakt, leste hun ofte Donald-blader for å avreagere, for å få sove. Hun blir blank i øynene mens hun snakker.

– Det var kjempetøft. Du ser jo at jeg blir berørt jeg også. Det var en stor del av livet mitt, sier hun.

En gang ga Andreas henne et par øredobber og et kjede, smykkene var lyseblå med røde hjerter i. Han hadde laget dem på ergoterapien.

– Jeg hadde et veldig stort hjerte for Andreas og hadde inntrykk av at han var en gutt med et lyst sinn som likte å leve, sier Lise.

Hun bekrefter at kreftformen, osteogent sarkom, er sjelden, og at den rammer flest gutter i voksenalderen. Amputasjon er vanlig for å prøve å hindre at kreften sprer seg. Det kan skje likevel, da kreftcellene sitter i beinmargen og spres gjennom blodet. Dødeligheten er høy for dem som får spredning.

Jeg får noen, men ikke så mange nye svar i løpet av timene jeg tilbringer med Lise. Men jeg hører et ekko inni meg, fra den gangen Radiumhospitalet var det tryggeste stedet å være. Det er noe med måten hun snakker på, om det medisinske og det vonde, distansert, men likevel nært. Det er noe med måten hun bekrefter at barn bør involveres. Hun rådet alltid foreldre til å snakke med

søsken om det som var vanskelig, også døden. Samtidig uttrykker hun en varme overfor både mamma og pappa, og anerkjenner hvordan de reagerte, hvor vondt det må ha vært for oss alle. Vi ser på bildene jeg har avfotografert med mobilen fra albumene til mamma. Jeg stopper ved det siste som ble tatt av Andreas.

– Åh, så fint det er, utbryter Lise.

Jeg kjenner på en dyp takknemlighet over hvor mye hun brydde seg om storebror, og for at hun nok en gang har skapt et rom det er trygt å være i.

*

Sommeren 1988 hadde vi ingen ferieplaner, vi ventet vel bare på at Andreas skulle dø. Etter begravelsen ble jeg invitert med på båttur av pappas søster, sammen med hennes mann og to barn, hele tiden med følelsen av at alt var så rart. Både mamma og pappa tenkte at det kunne være fint for meg, jeg likte jo så godt å bade og være på sjøen. Resten av sommeren ser jeg som bak et tåketeppe, jeg husker veldig lite av den. Ifølge pappa kjørte han og jeg til Oslo etter båtturen, jeg skulle hjem til mamma. Jutta var reist tilbake til Danmark dagen etter begravelsen i Rælingen, som hun ikke deltok i, av hensyn til mamma og meg. For Jutta var det vondt, ikke å kunne støtte pappa, ikke å kunne ta avskjed selv. Hun fikk referat om hvor flink jeg hadde vært til å holde tale ved kista.²⁰⁹ Pappa var sikkert stolt av meg. Men for meg var han fraværende, blikket hans vendt mot noe jeg ikke kunne se, lyset i øynene borte.

– Jeg følte det var så mye som skjedde rundt meg, så mange forventninger. En følelse av at jeg ikke fikk den tiden jeg skulle ha, fortalte pappa meg under intervjuet i huset til farmor.

Jeg har ikke visst at han følte det sånn, eller at han opplevde å få liten støtte fra oss rundt. Han er jo den som tåler, og gir. Mamma sa alltid at pappa minnet henne om den lykkelige prinsen i eventyret til Oscar Wilde; den vakre, staselige statuen som gir bort gullklærne og safirøynene sine og rubinen på sverdet sitt til en svale for å hjelpe de fattige. Mens de fortsatt var kjærester, ga hun pappa en illustrert bok med det eventyret i gave.²¹⁰

Senere den sommeren var vi visstnok sammen, både pappa, Jutta og jeg, på Sørlandet, på Sandnes og i hytta i Sirdal. Det finnes bilder av at jeg bygde en mini-landsby utenfor hytta sammen med en kusine. Etterpå var vi på båttur til Kvitsøy med pappas andre søster og mannen hennes.²¹¹ Hjernen min husker ingenting av disse turene, det eneste jeg kjenner når jeg nå rekonstruerer dem, er den velkjente kvalmen. Følelsen av at alt var så rart.

*

²⁰⁹ Intervju med Jutta, 21. mars 2023.

²¹⁰ *Den lykkelige prinsen* er et eventyr av Oscar Wilde. Boka som mamma ga til pappa var på norsk, og kom ut i 1971.

²¹¹ Pappa redegjør for dette i en e-post han sendte 10. mars 2024.

Det sprø, tynne laget med rim knaser under føttene mine. Jeg er på tur til Charlottenlund, et parkområde midt på Tromsøya, med sykkel- og løpebane, akebakke, klatrestativ og gapahuker. Jeg har med meg hunden min Kløver. NTG-U har skolejogg og kafé der i dag, til inntekt for TV-aksjonen. Pengene går til Redd Barna. Jeg liker symbolikken; at min Falk sammen med andre ungdomsskole- og videregående elever løper til inntekt for andre barn som ikke har det like godt. Falk er i god form, det kan bli en god slump til TV-aksjonen. Det er 20. oktober 2023, akkurat to uker siden jeg åpnet døra inn til Andreas sitt mausoleum. Jeg har vent meg til å tenke på det nå, hvordan han er beskrevet i notatet fra de siste minuttene han levde, hvordan han strevet, jeg har vent meg til tanken på hvordan han må ha sett ut på obduksjonsbordet, med en åpen brystkasse som allerede hadde vært åpnet én gang og sydd igjen da de fjernet svulstene 30. november 1987. Den siste gangen trengte de ikke å være så nøye med hvordan de lukket ham, før andre hender trakk hvite lik-kleder over den bleke torsoen hans. Mobilen ringer, og uten å se hvem det er, svarer jeg, ved å trykke på den lille knappen på hands free-ledningen. Jeg har allerede proppene i ørene, jeg hører på musikk av Vivaldi. Det er Cathrine Moen-Nilsen, daglig leder i Sarkomer. Vi snakker hele veien til Charlottenlund, litt over tre kilometer. Jeg gjentar at jeg fortsatt er interessert i likepersonkurs, hvis det blir aktuelt. Hun takker for engasjementet mitt. Idet jeg kommer fram registrerer jeg at det står noen gravemaskiner ved inngangen til parken, og jeg husker at det skal settes opp nye toaletter. Området er mye brukt, i helgene fylles parken opp av barnefamilier, unge og eldre. Skolene bruker den til aktiviteter, som i dag. Det er alltid liv her.

– Vi holder kontakten, sier Cathrine Moen-Nilsen.

Det føles godt, å kunne bruke det som har vært så tungt så lenge, til å hjelpe andre. Da jeg var ni år var jeg ikke klar for en slik oppgave, selv om jeg tok den. Nå er jeg det. Nå ser jeg det som en vei inn i et fellesskap jeg tidligere ikke har turt å være en del av. Jeg skimter Falk blant hundrevis av andre elever i treningsklær, noen med toppluer fra NTG-U. Han smiler det sjarmerende smilet, det som minner meg om Andreas, og vinker til meg. Han har for lengst passert 13 år og 13 dager, han har to bein, og han skal løpe så mange runder han kan til inntekt for Redd Barna. Jeg håper det blir mange.

*

Vi lærte oss å leve med sorgen, på hver vår måte. Mamma kjørte den blå Golfen sin til Sørlandet, der hun hadde gode venner med åpen dør. Hun røyket sigaretter, drakk vin og brukte dagboka som terapi. Gulvet hadde falt ut av livet hennes. Hun kunne våkne av krykkelyder og lure på om Andreas trengte hjelp. Lydene rev henne ut av drømmer som hjemsøkte henne. I den ene fødte hun en gutt som manglet et bein, i den andre var hun innesperret i Blystadlia.²¹² Men hun ga ikke opp, «ville ikke være noens problem»,²¹³ og da ferien var over, overtok hun en 7. klasse på Marikollen

²¹² Intervju med mamma, 27. januar 2023.

²¹³ Intervju med mamma, 25. januar 2023.

ungdomsskole. Hver dag ble hun minnet på at hennes egen sønn aldri rakk å begynne på ungdomsskolen, likevel var hun aldri borte fra jobb det skoleåret. Hun har både fortalt meg og skrevet i dagboka at jeg var «fliken av blå himmel»²¹⁴ som fikk henne til å finne en mening med å leve videre. Pappa fant krefter i å kjenne at han fortsatt stod på egne bein.

– Jeg tok vel innover meg at livet går videre. Om det var en beskyttelsesmekanisme, vet jeg ikke, men det var sånn jeg opplevde det umiddelbart, sa han under intervjuet i farmors hus. – Og så er det klart; du var veldig viktig oppe i dette, for min del, la han til.

Det var godt å høre ham si det. Jeg var en av dem som hadde forventninger, som hadde ventet på tur. Jeg var mye redd, jeg klamret meg til ham, lå oppå ham om natta hvis jeg kunne, og farmor sa jeg ikke måtte mase og kalte meg for slem.²¹⁵ Hvem vil vel være slem? Jeg tenkte ofte at jeg gjerne skulle ha byttet plass med Andreas, så han kunne få leve. Jeg gikk til psykiateren Leo Eitinger, som jobbet på Radiumhospitalet, én gang, og han sa at det jeg tenkte var vanlig. Eitinger var jøde og opptatt av temaet skyldfølelse knyttet til de som overlevde konsentrasjonsleirene under 2. verdenskrig.²¹⁶ Så gikk det opp for meg at det er verst for den som lever videre. Hvis Andreas og jeg byttet plass, ville han få det vondt. Det er verst for dem som blir igjen.

*

Det er blitt 22. desember, årets mørkeste dag, i 2023. Vi går igjen mot lyset. Først nå slår det meg at det var i desember alt startet, tilbake i 1986. Kanskje det ikke er tilfeldig at det var nettopp rett før jul for ett år siden at jeg begynte å lete etter Andreas. Hvem vet.

Jeg har akkurat vært på sparkstøtting-tur med Kløver. Utenfor er alt blått, jeg kan ane lyset fra sola i sør, over Bentsjordtind, et av yndlingsfjellene mine, som jeg ser fra soverommet. November og desember har vært nydelige og snørike måneder, jeg har allerede fått meg mange skiturer, omsluttet av pastell. Snart skal jeg sette det siste punktet i denne historien. Det har gått akkurat ett år siden jeg ringte pressenummeret til Oslo universitetssykehus. Det er nesten uvirkelig hvor mye som har skjedd siden da. Inni meg. Selv om jeg fortsatt ikke har hele bildet, er det mye helere enn for et år siden. Jeg kan ikke endre historien, men jeg kan eie den, i stedet for å bli definert av den. For å eie den, måtte jeg skrive den. Med ordene har jeg overvunnet døden, og vekket Andreas delvis til live, i hvert fall hvis jeg henfaller til jødisk tradisjon som sier at mennesker dør to ganger: Den andre gangen er når navnet til den døde sies, leses eller tenkes for siste gang. Først da er vedkommende virkelig borte.²¹⁷ Jeg tenker på ordene som falt mellom mamma og pappa ved graven, om at vi tross alt fikk ha Andreas i de 13 årene og 13 dagene han levde.²¹⁸ Sorgen er prisen å betale for å elske ham.

²¹⁴ Siste side i dagboka til mamma, udatert.

²¹⁵ Egen erindring.

²¹⁶ Dette er noe mamma har fortalt meg, og jeg har også funnet en forskningsartikkel skrevet av Leo Eitinger (1981), som bekrefter det.

²¹⁷ Stranger, 2018.

²¹⁸ Intervju med mamma, 28. januar 2023.

Jeg kjenner at jeg er takknemlig for at vi som kjente Andreas endelig har kunnet samle oss rundt ham igjen, at fortida på et vis er materialisert gjennom denne teksten, og at versjonene kan stå side om side, sammen. Jeg er takknemlig for at kvalmen, skammen og selvforakten er erstattet av forståelse og ro, og for at jeg endelig har fått tatt farvel, gjennom å høre andre fortelle om Andreas og lese beskrivelsen av sykdommen, dødsøyeblikket og obduksjonen. Selv om jeg aldri vil slutte å savne ham. Jeg blir ikke stygg av å gråte, gråt heler, og jeg er ikke slem når jeg trenger trøst. Det tok meg 35 år å forstå det. Det tok meg 35 år å erkjenne at det ikke finnes én sannhet, og gjennom den erkjennelsen fant jeg min egen. Og jeg fant veien inn igjen i rommet der Andreas lå, så jeg kunne ta omkring de to små barna vi var og gi meg selv trøst. Først da var det mulig å komme ut, og lukke døra bak meg.

Han er ikke der lenger. Rommet finnes heller ikke. Men fjellene er der. Og sola, som varmer og skinner, takket være fusjonsprosessen, selv når det er mørketid, en prosess som skal fortsette lenge etter at vi som lever på jorda nå har sluttet å kjenne varmen og lyset fra den. Og jeg lever nå. Jeg har begge beina mine, kan løpe, med og uten ski eller sparkstøtting, høyre fot, venstre fot. Venstre fot. Jeg kan ploge, stå i hockey. Jeg kan danse. Jeg danser. Jeg lever. Jeg har lov til å leve. Det var Andreas som døde den formiddagen, tirsdag 28. juni 1988. Ikke jeg. Jeg lever fortsatt, på lånt tid, ja, slik vi alle gjør, men akkurat nå er livet. Det var akkurat slik som dette det ble.

3 Refleksjon

3.1 Innledning

Men fjellene er der en autoetnografisk, historisk fortelling om å miste en bror og leve videre med ubearbeidet sorg, skrevet på en litterær, essayistisk måte. Teksten faller inn under kategorien litterær sakprosa som av sakprosaprofessor Johan Tønnesson defineres som tekster innen en rekke sjangere som er publisert av forlag, og der forfatterne er navngitt (2012). Alle litterære virkemidler står til rådighet, så lenge kontrakten om en grunnleggende, direkte tilknytning til virkeligheten er opprettholdt (Tønnesson, 2012).²¹⁹ Litterær sakprosa kan med andre ord favne blant annet biografier, reportasjebøker, historieverk, fagbøker, reiseskildringer, debattbøker, forskningsformidling og essayistikk (se også Bech-Karlsen, 2014; Grepstad, 1998; Rønning & Slaatta, 2013). Lista er ikke utfyllende. Som Tønnesson også understreker, har sakprosa en virkelighetskontrakt. Virkeligheten skal imidlertid bare beskrives med ord, vi kan ikke vite helt sikkert hva som faktisk har funnet sted og heller ikke hvordan fortelleren påvirker historien som fortelles.

Med dette som utgangspunkt vil jeg i refleksjonsdelen først redegjøre for det teoretiske rammeverket jeg gjør refleksjonene mine innenfor. Deretter går jeg gjennom kildene jeg har brukt og drøfter på hvilke måter de bidrar til å rekonstruere historien og hvilke utfordringer som er knyttet til dem. Til slutt redegjør jeg for hva det å skrive litterært innebærer og diskuterer hvordan min tekst plasserer seg innenfor litterær sakprosa. Her vil jeg nevne at jeg også har lagt vekt på selve skrivearbeidet som en metode, inspirert av blant andre sakprosaprofessor Anders Johansen (se f.eks. 2012). Hvilken rolle jeg har som både forteller og kilde i mitt bokmanus er særlig viktig å diskutere, da det ikke bare er min brors historie jeg skriver om, men også min egen, og deler av historien til de jeg har intervjuet, som igjen er relevant for min. Jeg drøfter hvordan jeg har brukt meg selv som kilde, samtidig som det subjektive perspektivet er et litterært formgrep, og hvordan og hvorfor en så personlig vinkling kan påvirke tekstens troverdighet. Jeg diskuterer løpende de etiske utfordringene jeg har støtt på og hvordan jeg har forsøkt å løse dem.

For ordens skyld vil jeg understreke at jeg ikke har gjort noen fullstendig analyse av tekst, bilder eller virkemidler, hensikten er først og fremst å diskutere verdien av disse kildene og metodene inn i arbeidet mitt. Av plasshensyn må jeg begrense meg til noen få eksempler fra egen tekst.²²⁰

²¹⁹ Tønnesson opererer også med begrepet «funksjonell» sakprosa, der forfatterforståelsen er kollektiv, og forfatteren henvender seg til leseren på vegne av en institusjon. Sjangerkravet er tett forbundet med tekstens tiltenkte funksjon og kan omfatte eksempelvis lovtekster, rapporter, utredninger og reklame (Tønnesson, 2012).

²²⁰ Etter avtale med veileder Birgitte Kjos Fonn er oppgaven blitt noen sider lengre enn maksimumsgrensen på 100 sider. Da mye av metodebeskrivelsen og diskusjonene ligger i produksjonsdelen, er heller ikke vektingen mellom produksjon og refleksjon 50/50, men 70/30, også det etter avtale med veileder.

Som Fonn (upublisert) påpeker, er det ikke uvanlig at sakprosaetekster inneholder elementer fra forskjellige sjangere, som eksempelvis reportasje, essay og forskningsformidling, som kan stå side om side i samme tekst, uavhengig av hvilken overordnet sjangermerkelapp teksten har fått (se også Blikstad-Balas & Tønnesson, 2020). Litterære sakprosaetekster ligger dessuten nært opptil den typen journalistiske tekster som omtales som litterær journalistikk eller nyjournalistikk (f.eks. Bech-Karlsen, 2014).²²¹ Journalistikk har sine egne teorier og metoder, men er også grunnleggende inspirert av historiefaget (Fonn, 2015; Fossum & Meyer, 2008). Jeg har derfor brukt litteratur om hele dette spekteret i oppgaven, og tar inn teoretiske og metodiske innsikter fra både historiefaget, essayistikk og litterær journalistikk for å drøfte det jeg har gjort. Dessuten trekker jeg inn autoetnografisk metode.

Overordnet kommer jeg i denne oppgaven til å bruke begrepet litterær sakprosa om det jeg gjør, men jeg viser til det spesifikke fagfeltet, eksempelvis historie, journalistikk og autoetnografi, der jeg henter innsikter fra de respektive feltene.

3.2 Teoretisk rammeverk

3.2.1 Virkelighetskontrakten vs. fiksjonskontrakten

Felles for tekster innenfor litterær sakprosa er at de forsøker å kombinere fortellerteknikker fra fiksjon/skjønnlitteratur med journalistiske metoder og autentiske kilder (f.eks. Kramer, 1995; 2002; Larssen & Hornmoen, 1993; Sims, 1995). Derfor er det også viktig å ha et blikk på fortellerteknikkene. Den amerikanske journalistikkprofessoren Robert S. Boynton betegner denne typen litteratur som «reportorially based, narrative-driven long-form non-fiction» (2005, gjengitt hos Bech-Karlsen, 2014, s. 18). Ved å bruke litterære virkemidler blir historien mer virkelig, og forfatteren har et større handlingsrom til å uttrykke følelser som er viktige for handlingen. Fortellinger som beskriver folks liv på en levende måte engasjerer leserne, og den «uoffisielle» ambisjonen med å skrive litterært er å få en personlig kontakt med leserne (Kramer, 2002).

Grensedragningen mellom litterær sakprosa og skjønnlitteratur kan med andre ord være vanskelig, men den vesentlige faktoren som skiller dem er at sakprosa er bundet av virkelighetskontrakten. Det innebærer at all sakprosa, også den litterære, skal gjengi virkeligheten best mulig, basert på autentiske kilder (se f.eks. Bech-Karlsen, 2014; Clark, 2002; Farsethås, 2018; Grepstad, 1988; Kramer, 1995; Tønnesson, 2012), i kontrast til fiksjonskontrakten som sier at skjønnlitteratur er diktning, selv om den kan være basert på virkelige hendelser og personer. Redaktøren Kristine Isaksen beskriver det slik i forordet til *Min metode*, en bok basert på samtaler med norske sakprosaforfattere: «I sakprosa bøker fortel forfatteren om røyndommen på ein så

²²¹ Andre begreper som ofte brukes er saktejournalistikk, fortellende journalistikk, new journalism, new new journalism, narrative journalism og dramatic non-fiction (oppsummert av professor Harald Hornmoen under en forelesning på OsloMet 2. mars 2021).

sannferdig måte som han eller ho er i stand til. Sakprosa er ikkje oppspinn» (2019, s. 10). Historiker Jan Eivind Myhre har drøftet hvordan *historieskriving* skiller seg fra skjønnlitteratur. Han mener at historikere har en pretensjon om sannhet på alle plan, som de forplikter seg til overfor både leseren, kildene og menneskene i fortiden (2014, s. 11). Det er likevel ikke så enkelt. For hva betyr det å gjengi virkeligheten? Og er det mulig å se hva som faktisk har skjedd? Filosofen og filologen Friedrich Nietzsche gikk så langt som å hevde at sannhet ikke er en objektiv virkelighet, men noe som skapes av hvert enkelt menneske (1989). Andre, f.eks. historiker og journalistikkforsker Torsten Thurén, påpeker at ikke alt kan være relativt, i tråd med kontradiksjonsprinsippet. Eksempelvis er det en empirisk sannhet at en person befinner seg på et bestemt sted, mens det er en logisk sannhet at hen ikke kan befinne seg på to steder samtidig (Thurén, 2009, s. 23). Uansett trenger vi kilder for å si noe om fortida, men hvordan kan vi vite hva de forteller oss? Leopold von Ranke (1795–1886), som grunnla det moderne historiefaget, mente at kildene bare «lå der» og kunne brukes til å skrive historien slik den var, en oppfatning som settes i sammenheng med ønsket om å gjøre historie til en moderne, «objektiv» vitenskap (Hatlen, 2020; Melve, 2018).²²² Oppfatningen ble utfordret særlig av Hayden White og hans nye historieforståelse, som gikk ut på at også historikeren spiller en stor rolle for fremstillingen (Melve, 2018; White, 2001). En annen historiker som allerede hadde brakt inn det subjektive perspektivet var Edward Hallet Carr: «The facts speak only when the historian calls on them ...» (1961, gjengitt hos Melve & Ryymin, 2018b, s. 11). Den tyske historikeren Jörn Rüsen legger vekt på at selve fortellingen er viktig: «Fortellingens begynnelse og slutt er forandringen over tid som det gjelder å forklare, og midten er hendelsen som forklarer denne forandringen», skriver Rüsen (1986, s. 17), slik også den amerikanske filosofen Arthur C. Danto ser det (1965, gjengitt hos Dahl, 1993, s. 72). Også historienestor Ottar Dahl vektlegger at det nettopp er det å fortelle historien ved å sette begivenheter kronologisk etter hverandre – altså den narrative grunnstrukturen – som «er det særegne og konstitutive ved historiske forklaringer, teorier og framstillinger» (1993, s. 78). Til sist historikeren Jan Frode Hatlen: Arkivmaterialet blir ikke til historie uten at historikeren gjør noe med det, gir det mening og lager en fortelling (2020, s. 69).

Dette har vært viktig i mitt arbeid. Det var nettopp gjennom å fortelle historien min at den ble tydelig for meg og ga meg noen av svarene jeg har lett etter. I arbeidet med min tekst, har jeg inntatt samme posisjon som de den britiske historikeren Alun Munslow omtaler som konstruktivistene, som erkjenner at de selv bidrar til å konstruere historien, selv om det kildene forteller i seg selv er viktig (2003).²²³ Jeg har forsøkt å gjøre det som skjedde for 35 år siden

²²² Innenfor denne tankegangen finner vi også navn som den norske filosofen og biografen Espen Sjøbye som mener at arkivstudien er kildestyrt og mangler fortellerstemme og kontekst (2012, s. 132). Et annet navn er Jan Myrdal, som i *Rapport fra en kinesisk landsby* (1969, på svensk i 1963) mente å kunne legge fram det tilgjengelige materialet uten å analysere eller trekke slutninger (Bech-Karlsen, 2014, s. 25).

²²³ Munslow (2003) opererer også med to andre posisjoner; rekonstruktivistene som mener det er mulig nærmest å rekonstruere historien med de kildene og verktøyene man har, i tråd med det Leopold Ranke mente, og dekonstruktivistene som tvert imot mener at alt vi har er virkeligheten og språket og at arbeidet med kildene foregår innenfor rammene av en narrativ prosess.

tilgjengelig for nåtida, jeg har gjenskapt det ved hjelp av en rekke forskjellige kilder. Dette er noe historikere som Myhre (2014), Leidulf Melve og Teemu Ryymin (2018b) og Bruce VanSledright (2014, gjengitt hos Hatlen, 2020), peker på som essensielt innen historiefaget. Det må en historiker, en forteller, til for å skape historie om fortiden. På samme måte vil framstillingen, eller formen, i en tekst alltid påvirke innholdet (f.eks. Grepstad, 1988, s. 632).

Som andre som befatter seg med historieskriving har jeg måttet ta valg om kildebruk, avgrensning og framstilling. Dette er valg som har konsekvenser. Melve og Ryymin omtaler kilder som «restene fra fortiden», og påpeker at det er de som «setter grenser for hva som er mulig å hevde om forhold i fortiden» (2018b, s. 12). Men det er ikke kildene selv som bestemmer hvilken mening de, eller den fortiden som skal beskrives, har. Det gjør historikeren. Den virkeligheten man forsøker å beskrive er forsvunnet, og skribenten må gjøre sitt beste for å gjenskape den med de relevante kildene som finnes (Kjeldstadli, 1999). Derfor vil de fleste historikere i dag operere med et funksjonelt, og ikke et materielt, kildebegrep (Melve, 2018, s. 41): Det ikke er kildens iboende egenskaper som tilfører troverdighet, men det er gjennom å stille spørsmål til og tolke kildene, for så å sette dem sammen til en kronologisk fortelling, at det blir mulig å skrive historie. Det får også konsekvenser for hva slags kilder man trekker inn – fordi det innebærer at ikke bare «harde» fakta i form av eksempelvis dokumenter blir viktige, men også personlige beretninger. At historieskriving har en slik «uunngåelig subjektiv dimensjon» (Melve & Ryymin, 2018b, s. 11) og heller ikke er til å unngå i journalistikk (f.eks. Clark, 2002; Fonn, 2017; Steensen, 2016) – eller i litterær sakprosa av den typen jeg fremstiller her – har dermed vært utgangspunktet mitt. Muligheten til å skrive om 'den virkelige verden' er begrenset (f.eks. Bech-Karlsen, 2014; Pinker, 2015), selv om jeg forsøker å skrive så nært som mulig.

3.2.2 En «litterær kjerne av åpen subjektivitet»

Diskusjonen om hvilken rolle fortelleren har og hva det vil si å beskrive virkeligheten er altså sentral i historiefaget, og også i journalistikkfaget. Aasmund Olavsson Vinje er trukket fram som den første moderne reportasjejournalisten i Norge, med utgangspunkt i at han sommeren 1860 reiste rundt i Norge og skrev personlige reportasjer om opplevelsene (f.eks. Bech-Karlsen, 2014; Steensen, 2016). Reportasjen som sjanger åpnet blant annet for å vise flere dimensjoner ved individene som ble omtalt og handler gjerne om «vanlige folks» liv (Bech-Karlsen, 2014; Fonn, 2017, s. 357). Journalistene Stephen Crane og Huchins Hapgood dyrket en litterær form allerede i 1890-årene (Hartsock, 1998; Hornmoen, 2006), og også forfattere som Ernest Hemingway, Truman Capote og Norman Mailer har bidratt til å forme den litterære journalistikken (Clark, 2002; Hartsock, 1998; Hornmoen, 2006; Kramer, 1995; 2002; Sims, 1995; Zinsser, 2006). I Norge var også Knut Hamsun en pioner i å utvikle den moderne, litterære reportasjen (Bech-Karlsen, 2014). Innenfor

nyjournalistikken, som vokste fram i USA på 1960-tallet, oppstod det ikke bare delvis nye måter å skrive på, men også – for første gang – en kritisk, teoretisk diskusjon av sjangeren, særlig initiert av han som i størst grad forbindes med den; den amerikanske forfatteren og journalisten Tom Wolfe (Aare, 2021, s. 157–158). Den amerikanske kommunikasjonsforskeren David Eason har siden kategorisert nyjournalistikken i to ulike tilnærminger: Realistene som mente at det var mulig å gjengi virkeligheten nærmest direkte, og som blant andre Tom Wolfe og Truman Capote tilhørte, og modernistene, der vi finner navn som Hunter Thompson, Norman Mailer og Joan Didion, som i langt større grad problematiserte at virkeligheten er filtrert gjennom det subjektive (1990, gjengitt hos Steensen, 2017, s. 36–37). Med andre ord, en beslektet diskusjon som i historiefaget.

En annen dimensjon her er i hvilken grad den subjektive filtreringen tillater skribenten å dikte – altså utover det faktum at man aldri kan fremstille en tapt virkelighet slik den «egentlig» var. Den amerikanske skribenten Roy Peter Clark (2002) har et viktig poeng når han skriver at det er en vesentlig forskjell på å gjøre et utvalg av kilder og hendelser og å legge til elementer som ikke har skjedd. Ikke tilføy, og ikke bedra, er den klare oppfordringen fra Clark (2002, s. 344). Også den amerikanske journalisten og professoren Mark Kramer (1995) understreker at leseren må ha tillit til at det som skildres faktisk har funnet sted, og at man ikke kan dikte opp noe annet enn det som faktisk skjedde. Noe av det som kjennetegner nyjournalistikken er at journalisten ved hjelp av observasjoner og intervjuer «går inn i hodet på» intervjuobjektene og ser verden gjennom en tredjepersons synsvinkel (Clark, 2002; Hornmoen, 2006; Larssen & Hornmoen, 2013; Sims, 1995; Steensen, 2017; Wolfe, 1996a). Fortellergrepet er omdiskutert og må brukes med stor forsiktighet nettopp fordi det som skjer inni folks hoder er usynlig for andre (f.eks. Clark, 2002). Wolfe påpeker at den «tekniske» utfordringen knyttet til synsvinkel blir løst i selvbiografiske tekster der den som skriver selv er hovedperson og i sentrum for handlingen (1996b, s. 57). Dette er også mitt utgangspunkt. Det er egne opplevelser jeg skildrer, i møte med og understøttet av andre kilder. Slik sett kan teksten min være beslektet med tradisjonen som journalistikk-professor Jo Bech-Karlsen (2014) omtaler som en ny litterær bølge i Norge. Den oppstod etter millenniumskiftet, i kjølvannet av Åsne Seierstads *Bokhandleren i Kabul* (2002) som ble beskyldt for å ha flytende grenser mellom fiksjon og virkelighet (Larssen & Hornmoen, 2013; Steensen, 2013). I den nye bølgen er subjektiviteten et uttrykk for at virkeligheten er vanskelig å fange, og at det derfor er et stort behov for transparens, eller gjennomsiktighet (Bech-Karlsen, 2014). Bech-Karlsen analyserte ti dokumentarbøker utgitt i perioden 2006–2013, som han med unntak av én kategoriserte innenfor den nye tradisjonen.²²⁴ Det han fant var at forfatterne åpent viser hvordan de har arbeidet og at de

²²⁴ De ti bøkene er *Beboerne. En dokumentar om livet på Lille Tøyen sykehjem* (Steensen, 2006), *Hugo. En biografi* (Sætre, 2006), *De krenkede. Historier fra Tsjetsjenia* (Seierstad, 2007), *Fars krig* (Westlie, 2008), *Politi og røver* (Østli, 2009), *Drømmekrigen. Hjerter og sinn i*

skriver refleksivt ved å føre dialog med seg selv, kildene og leserne. Dette gjør de blant annet gjennom å referere autentiske kilder i noter og litteraturlister og være åpen om hva det er mulig å si noe om. Til tross for at forfatterne bruker litterære virkemidler og strekker seg mot skrivekunst (se også Sims, 1995), skal det de skriver om være etterprøvbart; det er virkeligheten de skildrer. Samlet utgjør disse tendensene det Bech-Karlsen kaller en litterær kjerne av åpen subjektivitet (2014).

Funnene sammenfaller med elementene som Melve og Ryymin mener må være til stede når man produserer kunnskap innen historiefaget; transparens, etterprøvbarhet og vilje til diskusjon (2018a, s. 218). Ifølge Bech-Karlsen drives forfatterne innenfor den nye litterære bølgen av medmenneskelig nysgjerrighet og sympati, og hos noen er drivkraften et dypt personlig anliggende (2014). Et eksempel på sistnevnte er *Fars krig* (2009), der Bjørn Westlie skriver om faren som under andre verdenskrig kjempet i fronten som nazist og som leste sine beretninger inn på bånd. Westlie setter beretningene opp mot andre historiske kilder og forteller dermed ikke bare om farens valg, men også om norske frontkjemperes rolle. Et annet eksempel er *Mysteriet mamma* (2013), der Trude Lorentzen tar opp egen sorg og spørsmål knyttet til morens selvmord. En tredje bok som er verdt å nevne, selv om den ikke er med i oversikten til Bech-Karlsen, er *En fremmed ved mitt bord* som kom i 2017. Gjennom å stille spørsmål ved farens og sin egen historie, forteller Ivo de Figueiredo også om europeiske imperier og deres fall. Som for disse tre forfatterne står det noe personlig på spill for meg i min tekst, samtidig som jeg ønsker å sette min egen historie inn i en større kontekst.

3.2.3 Autoetnografi og essayet

I utforskningen av min egen historie har jeg også vært inspirert av autoetnografisk metode, som er en kvalitativ forskningsstrategi, beskrevet av blant andre den danske antropologen Charlotte Baarts (2022, s. 172). Metoden springer ut av en diskusjon på 1980-tallet om hvorvidt det er mulig å «skrive kultur» (Baarts, 2022, s. 173). Her brukes egne opplevelser og erfaringer eksplisitt, samtidig som det subjektive jeg-et ikke kan ses adskilt fra det sosiale, kulturelle og politiske landskapet som omgir oss: «Å vise fram og anerkjenne jeg-ets plass på en slik måte er selve kjernen i den autoetnografiske tilnærmingen» (Graarud, 2022, s. 209). Målet er å «kunne skrive om menneskers (folkets) liv ved at tage utgangspunktet i selvets liv og erfaring», skriver den danske psykologen Svend Brinkmann (2015, s. 159). Å skrive autoetnografisk er nært beslektet med såkalt 'life-writing' der forfatteren skaper sin egen identitet gjennom fortellingen (f.eks. Eakin, 2020, gjengitt hos Popkin, 2024),²²⁵ og med å skrive essayistisk (se f.eks. Sims, 1995). Essayteoretikeren Gerhard Haas mener essayet har en kunstnerisk uttrykkskraft som gir det en verdi utover informasjonsverdien, og at essayet krever en

Afghanistan og Norge (Hammer, 2010), *Bagdad Indigo* (Øygarden, 2011), *Tequiladagbøkene. Gjennom Sierra Madre* (Strøksnes, 2012), *Mysteriet mamma* (Lorentzen, 2013) og *Livets skole* (Solberg, 2013). Bech-Karlsen mener sistnevnte skiller seg fra de andre ved at den er skrevet i den realistiske tradisjonen (2014).

²²⁵ Da teksten min bare tangerer 'life-writing', bruker jeg ikke noe mer plass på denne tradisjonen enn å nevne at den finnes.

evne til å oppfatte sammenhenger, det erkjenner helheten gjennom delene (1969, gjengitt hos Åslund, 2019). Den svenske litteraturforskeren og essayeksperten Arne Melberg påpeker at essayet egner seg godt til å utforske det subjektive, da selvbevissthet og selvrefleksjon står sentralt i sjangeren (2013). Georg Johannesen, en av de store norske essayistene og essayteoretikerne i norsk litteraturhistorie, verdsatte essayet nettopp på grunn av selvrefleksjonen (f.eks. Sletten, 1982). Det er den franske forfatteren Michel de Montaigne (1533–1592) som regnes som opphavet til det filosofisk-litterære, «informale» essayet (Longum, 1996; Melberg, 2013).²²⁶ Han levde i en tid da renessansen spredte seg i Europa og det gudssentrerte verdensbildet gradvis ble erstattet av vitenskap, ytrings- og religionsfrihet og demokrati. Essayet kjennetegnes i dag av selvrefleksjon, samtale og paradokser, et dialektisk virkelighetssyn, det er subjektivt, kunnskapsrikt, kritisk og prosessuelt, gir nye perspektiver gjennom omveier og resonnement, og søker å oppnå ny innsikt og kunnskap, gjennom en åpen og reflekterende form (Haas, 1982; Haas, 1969, gjengitt hos Melberg, 2013; Longum, 1996; Strøksnes, 2015). Den britiske forfatteren og filosofen Aldous Huxley mener det finnes tre typer essayister; den personlige og autobiografiske, den faktaorienterte og konkrete og den abstrakt-universelle, og han mener essayet fungerer best når de smelter sammen (1959, gjengitt hos Freeman & Le Rossignol, 2012). Min tekst rommer alle dimensjonene; den er personlig og inneholder fakta, samtidig som jeg reflekterer over universelle, abstrakte spørsmål. Hva er egentlig et liv? Hva vet vi? Hva tar vi for gitt? Døden lærte meg – altfor tidlig – at alt er relativt, alt er forgjengelig. Å skrive er en måte å forsones meg med døden på, som også Melberg trekker fram som viktig for essayisten (2013, s. 31), samtidig som språket er det eneste som kan overvinne døden; en gjennomgående tematikk i teksten min.

Flere (f.eks. Herlofsen, 2017; Longum, 1996; Melberg, 2013; Strøksnes, 2015; Åslund, 2019), har problematisert om det er mulig å definere essayet som sjanger, blant annet fordi det er i stadig bevegelse og grenseoverskridende ved at det låner sjangertrekk fra andre sjangre. Litteraturviteren Brage Egil Herlofsen, som skrev sin masteroppgave om essayistikken hos forfatteren og journalisten Morten Strøksnes, spør:

Hvor befinner sannheten seg, i virkeligheten eller utenfor den? For noen skribenter er essayets form den ypperste søken etter sannheten, mens for andre er den det motsatte.

Dobbeltheten er i det hele tatt symptomatisk for essayet, og den tjener som det første punktet for usikkerhet. (Herlofsen, 2017, s. 23).

Dette var også utgangspunktet for min tekst. Jeg ville finne ut om det er mulig å skrive seg nærmere «sannheten», og om en sakprosatext kan ivareta flere versjoner samtidig, selv om de er

²²⁶ Det «informale» essayet er motstykket til det faglitterære, «formale» essayet, som knyttes til Francis Bacon (Longum, 1996; Melberg, 2013).

motstridende. Dette åpner for mye refleksjon og paradokser i min tekst. For som Melberg så treffende skriver, når han omtaler essayet «Über wesen und form des essays: Ein brief an Leo Popper», skrevet av den ungarske filosofen og litteraturhistorikeren Georg Lukács i 1911:

Essayisten søker sannheten, men det går med ham som med Saul, som gikk ut for å lete etter sin fars esler og fant et kongerike; «den essayist som virkelig søker sannheten, kommer til slutt til å finne det han ikke har lett etter, nemlig livet.» (Melberg 2013, s. 18).²²⁷

3.2.4 Etske vurderinger

Da dette er en praktisk-teoretisk oppgave med mål om å gi ut en bok, har jeg gjort de etiske refleksjonene med utgangspunkt i Etisk sjekkliste for sakprosa som er utarbeidet av Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFFO).²²⁸ Denne listen er influert av både de forskningsetiske retningslinjene for samfunnsvitenskap og humaniora og pressens Vær varsom-plakat (VVP)²²⁹, men er mindre forpliktende enn begge disse. For eksempel er personvernet svakere enn i de forskningsetiske retningslinjene (Bjerke et al., kommer, a og b). Samtidig er kravet til etterprøvbarhet tydeligere formulert i den etiske sjekklisten enn i VVP (Bjerke et al., kommer, a og b), så det å være mest mulig transparent om hvilke kilder jeg har brukt, har vært et viktig mål for meg.

De jeg har intervjuet er ikke å anse som informanter i et forskningsprosjekt, og det har derfor ikke vært nødvendig å melde prosjektet inn til Sikt.²³⁰ Alle er tvert imot med som navngitte aktører i en historie som skal kunne gis ut som bok, et premiss de godtok før intervjuene ble gjort – noe som er et viktig poeng i VVP. De har dessuten hatt anledning til å lese teksten og trekke sitater eller egen deltakelse. Selv om det finnes en sjekkliste for sakprosa, finnes det ikke noen selvstendig teori eller metode, og det er derfor nødvendig å hente innsikter fra andre felt for å drøfte arbeidet som gjøres (Fonn, upublisert). Jeg har blant annet hatt langt fremme det biografiteoretikeren Birgitte Possing understreker; hvor viktig det er å ha respekt og ydmykhet for de man omtaler i biografier, fordi man «træder på deres liv» (2015, s. 239). Dette er særlig viktig da jeg skriver om personer som er døde, som det er noen spesifikke, etiske utfordringer knyttet til. I min tekst er det særlig relevant i omtalen av Andreas, mormor og farmor. Alt jeg skriver om dem blir selvfølgelig stående uimotsagt av dem selv. De har ingen mulighet til å komme med sin versjon, noe også Possing understreker er en utfordring når man skriver om personer som ikke lever lenger (2015, s. 243). Hvilken rett har jeg til å tolke Andreas gjennom andre kilder og bokstavelig talt, brette ham ut i noen av beskrivelsene? Pasientjournaler er for eksempel underlagt streng taushetsplikt, som det er særs krevende å løse sykehus fra når pasienten selv er død. Her vil jeg argumentere for at informasjonen jeg gjengir fra

²²⁷ Dette sitatet inspirerte meg til å gi oppgaven den tittelen den har fått.

²²⁸ Se Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (2020).

²²⁹ Se Pressens faglige utvalg (u.å).

²³⁰ Sikt er et statlig forvaltningsorgan som blant annet bistår med å vurdere om kravene til personvern er ivaretatt i forskningsprosjekt.

den stort sett bare beskriver fysiske forhold som har med sykdommen å gjøre, ikke tolkninger eller påståtte egenskaper ved Andreas, bortsett fra de stedene der humøret hans blir omtalt (f.eks. på side 66 i produksjonsdelen).²³¹ Jeg har heller ikke skrevet noe jeg mener kan oppfattes som injurierende eller som påvirker ettermælet hans negativt, kanskje med unntak av noen av episodene mamma forteller om. De viser imidlertid, slik jeg tolker det, bare at Andreas var et barn med et stort følelsesregister som innimellom uttrykte at det var vanskelig å være syk. Videre har de jeg har intervjuet, som var de som var nærmest Andreas da han levde, ikke bare anerkjent at jeg skriver om ham, men også hjulpet meg å finne kilder og lest manuset før det blir offentlig. Ved hjelp av autentiske kilder har jeg forsøkt å gi et så utfyllende bilde av Andreas som mulig, selv om jeg ikke går i dybden på hvem han var.

Karakteristikkene av mormor og farmor er imidlertid noe mer problematiske, både fordi jeg fremstiller dem som strenge og lite empatiske og fordi beskrivelsene er basert kun på subjektive opplevelser, i form av egne erindringer eller det andre har fortalt. Da oppdragerrollen til de to kvinnene er et viktig premiss for hvordan vi i vår familie har håndtert sorgen etter Andreas, mener jeg det veier tyngre å ta med denne dimensjonen enn ikke å gjøre det. Jeg forsøker likevel å skape en forståelse for reaksjonene deres ved å sette dem inn i en samfunnsmessig kontekst (produksjonsdel, s. 37–38), og jeg balanserer framstillingen av de to kvinnene ved å beskrive også de varme og positive sidene deres.

Det er dessuten et argument at hendelsene jeg omtaler ligger noe tilbake i tid, som NFFO har som ett av punktene i sin etiske sjekklister. Viktigst av alt er likevel at jeg behandler alle jeg omtaler med respekt og omtenkksomhet, som også Possing vektlegger er nødvendig ved biografiske arbeid (2015), og ikke minst med kjærlighet.

3.3 Kildenes rolle og hierarki

Noe av det som kjennetegner historieskriving er å forklare hva som har ført til noe annet i fortida, selv om forklaringen aldri kan bli fullstendig, skriver Jörn Rüsen (1986, s. 13). Jeg har ikke hatt som mål å undersøke om utfallet til Andreas kunne ha vært annerledes, om de medisinske metodene var gode nok, eller om det er mulig å påvise en sammenheng mellom det som skjedde da han døde og hvordan vi som levde videre har hatt det. Der Trude Lorentzen forsøker å finne ut *hvorfor* moren begikk selvmord for 20 år siden, forsøker jeg å finne ut *hvordan* sykdomshistorien til Andreas utspilte seg, hva som faktisk skjedde. Jeg trenger å vite for å komme videre i mitt eget liv. Det jeg gjør ligger i grenselandet mellom beskrivelse og forklaring, da teksten er en beskrivelse av et tidsforløp, som samtidig har det metaperspektivet at den legger grunnlaget for å forstå hvorfor livet ble som det ble

²³¹ Jeg redegjør kort for vurderingen min om å bruke opplysninger fra journalen i en fotnote på side 46 i produksjonsdelen.

etter at Andreas døde. Dette er i tråd med det blant andre Ottar Dahl mener; at det ikke er noen motsetning mellom å fortelle og forklare i historisk sammenheng (1993). Jeg har forsøkt å rekonstruere Andreas' tid på jorda, med en hovedvekt på sykdomsperioden, ved hjelp av ulike kilder, for å forsøke å tette gapet som oppstod i meg da han døde. Min tekst er dermed mest auto-orientert og vel så opptatt av selvutforskning som av sentrale begivenheter og den vitenskapelige prosessen (se Baarts, 2022, s. 174). Jeg stiller likevel noen indirekte spørsmål ved mulige sammenhenger, og inviterer med det til refleksjon. Målet mitt har vært å bruke de kildene jeg har til rådighet til å skape et mest mulig balansert og fullstendig bilde av fortida, som historikeren Eivind Heldaas Seland uttrykker det (2018, s. 169). Underveis i arbeidet har jeg drevet fortløpende kildekritikk; den indre som innebærer å vurdere troverdigheten til kildene, og den ytre som innebærer å vurdere opphavet til kilden (f.eks. Fonn, 2012, s. 9; Hatlen, 2020, s. 48; Kjeldstadli, 1999, s. 170).

Grovt sett kan materialet jeg har brukt for å gjenskape historien deles i to kategorier: (1) Det jeg skaper i min leting i nåtid og (2) det jeg finner av materiale som allerede eksisterer. I den første kategorien finner vi mine egne erindringer og følelser, intervjuene jeg gjennomfører og skriftlig korrespondanse som foregår i nåtid. I den andre kategorien finner vi pasientjournalen til Andreas, mammas og mine dagboknotater, andrehåndintervjuer fra gamle ukeblader, brev, postkort og dikt som mamma har tatt vare på, bildene og tingene til Andreas og ekspert-uttalelser. De to kategoriene har hver sin funksjon. Den første dokumenterer hvordan jeg går fram for å finne kildene, samtidig som den skaper og forteller sin egen historie i nåtid, med en direkte påvirkning fra meg på at materialet blir til. Den andre kategorien er materiale som ble skapt i den fortida jeg beskriver. I dag opererer historiefaget med et såkalt funksjonelt kildebegrep. Det betyr at alt som blir overlevert fra fortida i prinsippet kan være levninger som blir til kilder (Grove & Heiret, 2018, s. 126; Kjeldstadli, 1999, s. 170). Det skjer når jeg bruker kildene til å svare på spørsmål rundt det som skjedde, for å kunne skrive den historien jeg har skrevet om Andreas.

3.3.1 Kilder skapt i nåtid

3.3.1.1 Egen erindring og subjektive beskrivelser

Skrivearbeidet er en av metodene jeg bruker når jeg utforsker min egen historie – for å forstå nåtida, noe Kjeldstadli mener alltid bør være et mål med å studere fortida (1999, s. 314). Jeg har sett til det Johansen skriver om at kunnskapsutvikling er skrivearbeid; språket er et vitenskapelig instrument, og skrivemåten er et grep om det man skriver om, og derfor altså metode (2012). Eller som språk- og litteraturviter Ottar Grepstad uttrykker det: «Gjennom språket prøver retorikken å gjere sanninga synleg» (1988, s. 604). Gjennom skrivingen kan man altså komme fram til nye erkjennelser og egen sannhet, en oppfatning Anders Johansen (2012) deler med blant andre litteraturviteren Arnfinn Åslund (2019) og essayistikkens far Michel Montaigne (det siste gjengitt hos Melberg, 2013). Som

Johansen beskriver det, oppstår tankene underveis når man skriver, av selve anstrengelsen med å formulere seg (2009, s. 17).

Skriveprosessen min startet med at jeg tømte hodet for det jeg kunne huske, fra mitt første minne på kjøkkenet i Engaveien, til dagene etter at Andreas var død. Da jeg begynte å åpne dører, forstod jeg raskt at det var vel så interessant å formidle det som skjedde med meg underveis i prosessen, som bare å beskrive den historiske tidslinja. Her kommer det autoetnografiske aspektet inn, når jeg skildrer hvordan det oppleves å ta fram igjen historien om Andreas og hva jeg føler når jeg møter de andre kildene. I scenene som beskrives i nåtid er jeg åpen om hva jeg føler og tenker mens det skjer, gjennom subjektive beskrivelser innenfra. Dette er noe den svenske litteraturviteren Anna Jungstrand kaller «ærlighetens retorikk», en måte å etablere troverdighet på (2013, gjengitt hos Bech-Karlsen, 2014). Ved å ta med noen utvalgte fagfolks syn på sorgarbeid for barn (produksjonsdel, s. 19–20), elementer fra barneoppdragelsens (moderne) historie (produksjonsdel, s. 37–38), og berøre tematikken i møtene med trivselsleder Thora Kollenborg (produksjonsdel, s. 27) og sykepleier Lise Rustad (produksjonsdel, s. 76–77), setter jeg det selvopplevde inn i en kulturell og sosial kontekst, som beskrevet av Baarts (2022) og Karlsson et al. (2022). Samtidig er det viktig å understreke at jeg ikke påstår at det jeg kommer fram til hos meg gjelder for alle. Det jeg forsøker å formidle er at det ikke finnes «rette» eller «gale» sorgfølelser, alle må finne *sin* vei, *sin* metode.

I løpet av prosessen har jeg opplevd noe av det samme som forfatteren Karl-Ove Knausgård beskriver i et intervju med Ane Farsethås i boka *Greenseverdier* (2018): Alt åpnet seg da han kunne bruke seg selv til å forstå noe han ikke hadde forstått før. Resultatet av at jeg-et blir konfrontert med noe utenfor seg selv, er noe annet enn det som fantes fra før (Farsethås, 2018, s. 74). Dette minner om det historikeren Ingar Kaldal skriver om å tolke historiske hendelser: Man skaper noe nytt og mer enn bare 'det som var' (2003, s. 14).

Det er selvfølgelig en åpenbar risiko for at jeg husker feil. Det finnes forskning som viser at enhver erindring er grunnleggende fiktiv; den måten vi husker på, er ikke nødvendigvis den måten det skjedde (f.eks. Clark, 2002 s. 343; Fonn, 2012, s. 25). Dessuten kan minnet vårt være påvirket av en «felles» hukommelse og en oppfatning av fortiden som blir vedlikeholdt gjennom ulike kulturelle minnespraksiser (f.eks. Bernard et al., 1984, gjengitt hos Fonn, 2012; Grove & Heiret, 2018, s. 127; Johnsen, 2023, s. 27). Det er svært sannsynlig at også selve skriveprosessen min har bidratt til å forme minnene mine, etter hvert som jeg har redigert teksten til å bli kronologisk og forståelig. Det var med andre ord en fare for at hele premisset jeg bygger manuset mitt på – egne erindringer – var fiktivt. Derfor var det avgjørende å være åpen i teksten om at hukommelsen min kan være en feilkilde, på samme måte som Lorentzen er det i *Mysteriet mamma* (2013). I tillegg måtte jeg finne andre kilder som kunne bekrefte eller avkrefte hukommelsen min og utfylle historien. Her dukker det opp en ny utfordring: Med en så personlig drevet tekst, vil kildevalget og hvordan jeg tolker kildene

være styrt av et ubevisst ønske om å få mine egne eksistensielle spørsmål besvart og bekreftet. Hvem kunne vel ikke ønske å gjenskape den perfekte og lykkelige barndommen? Eller motsatt; finne årsakene til at ting ikke ble som man kunne ønsket? Dette har jeg forsøkt å løse ved å være åpen i teksten om min egen prosess og samtidig lete etter kilder som kan fortelle ulike historier. Jeg har sett etter de sentrale trekkene i den historiske prosessen, som historikerne Knut Grove og Jan Heiret uttrykker det (2018, s. 140). Jeg har fulgt de kildekritiske tommelfingerreglene til Kjeldstadli om å se alt materialet jeg har funnet i sammenheng og forsøkt å sette det inn i en kontekst (1999, s. 180–181). Jeg har også vært bevisst på mitt eget perspektiv, og på at det å tolke fortida i lys av nåtida er vanskelig. Samtidig kan egne fordommer være nyttige når vi skal forstå historien: «Vi finner ikke noe hvis vi ikke leter etter noe, og vi har ofte til en viss grad bestemt oss for hva vi leter etter», skriver Myhre (2014, s. 25). Jeg er dessuten åpen om at det er jeg som legger premisset for historien gjennom mine subjektive valg av kilder og litterære grep. Uansett hva kildene forteller, ser jeg dem gjennom mine briller, farget av egne følelser. Et eksempel er på side 77 i produksjonsdelen, der jeg lister opp hva jeg er blitt fortalt skjedde sommeren 1988: «Hjernen min husker ingenting av disse turene, det eneste jeg kjenner når jeg nå rekonstruerer dem, er den velkjente kvalmen. Følelsen av at alt var så rart.» Her er det viktig å skille mellom andres og egen opplevelse, da det er traumat mitt fra sommeren 1988 jeg beskriver. Jeg har trolig fortrenget mye, og selv om jeg nå tilegner meg mer informasjon om hendelsesforløpet, er min opplevelse av denne sommeren ensomhet og tomhet, noe jeg ønsker skal være tydelig i teksten. Det er jo nettopp å koble fortid og nåtid – tette gapet, knyte sammen de to trådene som røk – prosjektet mitt handler om. Det er målet mitt, som jeg vil ta leserne med på å nå. For at de skal ønske å følge meg på veien, må jeg å gjøre det tydelig hvorfor de får presentert det de gjør, hvorfor fortellingen blir fortalt og hva som er motivasjonen til oss som er med (se Franklin, 1986; Kramer, 2002). Alt er en del av veien til et mål som er verdt å vente på (Kramer, 2002, s. 16).

3.3.1.2 Egne intervjuer

Jeg har fulgt rådet til Grove og Heiret om å bruke intervjuer og intervjumateriale når man driver med historieskriving hvor det finnes levende kilder, og samtidig kombinere dette med annet type materiale (2018, s. 123). Prosjektet mitt handler om å samle tråder, og fordi vi som var nær Andreas har ulike opplevelser av det som skjedde, var det nødvendig for meg å basere mye av historien på disse intervjuene. Et viktig premiss her er at jeg er åpen om hvilke utsagn som er sammenfallende og hvilke som er motstridende, og at jeg ikke nødvendigvis kommer fram til en konklusjon. Da jeg av omfangs- og kapasitetsgrunner måtte gjøre en utvelgelse, var det naturlig å sette en grense rundt de som var nærmest Andreas, som er øyenvitner med egne opplevelser sammen med ham. Lillebror Nikolai er med fordi han er øyenvitne til tida etter at Andreas var død, som pappas andre sønn. Da

jeg startet arbeidet, visste jeg ikke at jeg skulle finne sykepleier Lise Rustad eller møte trivselsleder Thora Kollenborg, så disse intervjuene og situasjonene har blitt mulig takket være annen research og prosessen der én kilde har ført meg til neste. Intervjuene mine kan sammenlignes med kvalitative dybdeintervjuer, som jeg gjennomførte for å få innsyn i opplevelser og erfaringer, det den norske sosiologen Aksel Tjora kaller menneskers livsverden (2020, s. 114), knyttet til Andreas.²³² Samtidig er det viktig å påpeke igjen at det ikke er forskningsintervjuer jeg har gjennomført, men en kombinasjon av saksintervju, personlig intervju og bakgrunnsintervju. Dette befinner seg et sted mellom det strukturerte forskningsintervjuet og det mer samtalepregede journalistiske intervjuet (hentet fra en forelesning på OsloMet med førstelektor Anders Gjesvik 15. september 2021).

Muntlig materiale har vært viktig, da det finnes lite annet materiale om Andreas, utover pasientjournalen, det jeg fant i albumene til mamma og tingene hans – samt et par ukebladklipp, blant annet et fra Se og Hør som jeg vagt husket, men ikke visste at mamma hadde. De muntlige kildene bidrar dessuten til et annerledes og mer personifisert inntak til fortida enn det skriftlige materialet gir, og gir samtidig en større nærhet til det jeg omtaler (Grove & Heiret, 2018, s. 125–126; Kjeldstadli, 1999, s. 193–195). Et eksempel er der mamma beskriver hva som skjedde med håret til Andreas da han begynte på cellegiftbehandling (produksjonsdel, s. 18): «– En gang skulle han flytte på hodet sitt, men han klarte det ikke. Så han tar tak i luggen. Og dermed så ... ramlet håret av.»

Jeg bruker intervjuene både til å utdype og tolke andre kilder (se f.eks. Fonn, 2012, s. 24), forstå intervjuobjektens relasjon til Andras, bekrefte – eventuelt avkrefte – hendelser jeg selv husker, vise ulike sider ved Andreas, og som verktøy for å kunne snakke om ham og åpne rom som hittil har vært stengt i vår familie. Litt på samme måte som sakprosaforfatter Anders Johansen gjennom samtaler graver opp gamle tabuer i familien i *Særoppgave, livssyn*, og samtalen både er metode og form (1999, gjengitt av Bech-Karlsen, 2014, s. 32). Intervjuene tilfører fortellingen momenter som andre kilder ikke kan gi (Grove & Heiret, 2018, s. 123), de kan bidra til å fylle hull og gi mer nyanserte svar, som Fonn skriver (2012, s. 25). Jeg bruker også intervjusituasjonene til å etablere scener i nåtid, som beskriver relasjonen min til dem jeg intervjuer, og samspillet mellom oss, noe som er et sentralt poeng i *oral history*-tradisjonen (Grove & Heiret, 2018, s. 124). Det er gjennom samtalene våre at mye av det historiske materialet blir til (se Grove & Heiret, 2018, s. 126).

Jeg har møtt alle ansikt til ansikt og vært opptatt av å ivareta «samtaleaspektet som det gode intervjuet er avhengig av», som Tjora skriver (2020, s. 169). Jeg har gjort lydopptak av alle intervjuene, for å være sikker på å få med alt som blir sagt, noe Tjora (2020) påpeker er viktig, og som mange journalister og sakforfattere også har nytte av. Jeg har transkribert intervjuene i sin helhet i ettertid, og har også notert meg detaljer som sier noe om hvordan vi opplever situasjonen og

²³² Intervjuer kan også brukes for å måle noe (f.eks. Tandgaard & Brinkmann, 2022, s. 18), men i mitt tilfelle har jeg brukt intervjuer for å forstå noe i dybden.

det å snakke om Andreas. Dette er viktig informasjon, noe Grove og Heiret også vektlegger (2018, s. 139). Et eksempel fra min tekst er dette:

Da jeg spurte Nikolai om han kunne se for seg hvordan det ville være å ha en storebror, svarte han noe jeg aldri har tenkt på. Han sa at han tror han ville følt seg litt utenfor. Andreas og jeg var jo så tette. Hadde sikkert vært det fortsatt. Når jeg har hørt på opptaket etterpå, hører jeg at jeg gråter. Nikolai ga meg et nytt perspektiv. (Produksjonsdel, s. 55.)

Alle jeg har intervjuet har i forkant godkjent at det ble gjort lydopptak, og de har hatt muligheten til å trekke utsagn i ettertid, da de snakker om svært personlige forhold. Dette er noe Grove og Heiret fremhever viktigheten av (2018, s. 144). Jeg har fulgt rådet deres om å la intervjuobjektene mine lese det ferdige produktet, både fordi historiene er så personlige og for at jeg skulle ha muligheten til å justere teksten for eventuelle feil. Det er bare mamma, pappa og Jutta som har kommet med ønsker om endringer etter å ha lest førsteutkastet. De har korrigert faktiske feil og supplert med opplysninger som har vært uproblematisk å legge til, men jeg har også møtt en forventet utfordring, som rører ved kjernen i prosjektet mitt: De har ulike oppfatninger om noen sentrale hendelser. Da er det nettopp en utfordring at intervjuer har den begrensningen at de ikke nødvendigvis gir faktisk informasjon, fordi det som kommer fram er filtrert av den som blir intervjuet (f.eks. Clark, 2002, s. 343; Fonn, 2012, s. 24). Ingen fremstilling er det som blir fremstilt, men er en av flere måter å beskrive og tolke noe på, skriver Fonn (2012, s. 10). Og som Bech-Karlsen påpeker: Personers innerste tanker og følelser i fortiden, slik de var på det gitte tidspunktet, er vanskelig tilgjengelig, selv gjennom intervju (2007, gjengitt hos Bech-Karlsen, 2014). Et eksempel i min tekst er nedpakkingen av rommet til Andreas (produksjonsdel, s. 39–40), som er knyttet til mange vanskelige følelser. Et annet eksempel er scenen med speilegget i Engaveien (produksjonsdel, s. 25), der mammas versjon er at pappa pleide å vekke Andreas og meg når han kom hjem om kvelden. Pappa nevnte ikke hendelsen da jeg intervjuet ham, men tilbakeviste mammas versjon etter å ha lest manuset. I begge tilfellene redegjør jeg for metodene mine i fotnotene, noe som også hjelper meg å ivareta tidsdimensjonen og ikke forstyrre tekstflyten. Man kan kanskje innvende at hva som er årsaken til at jeg våknet den kvelden er en bagatell. Men den symbolske verdien av å oppdage slike uoverensstemmelser peker selvsagt mot det større problemet at erindringer er lunefulle. I mitt tilfelle kan de også være et tegn på underliggende konflikter, og dermed mulige uttalte agendaer som kan komme til uttrykk i intervjuene, og som kan være vanskelig å avsløre, særlig hvis de blir stående uimotsagt. Jeg hadde forventet å få en reaksjon fra både mamma og pappa på beskrivelsen av det ubesvarte spørsmålet om hvorfor Andreas ble begravet på Sandnes og hvem som bestemte det (produksjonsdel, s. 36–37), men den har uteblitt fra begge. Kanskje henger det sammen med at fremstillingen til mamma styrkes av at pasientjournalen fra SIA omtaler overflytting av båren til Stavanger. Ut ifra det som står i

notatet er det tydelig at mamma ikke har hatt noen aktiv rolle, jamfør den siste setningen (produksjonsdel, s. 72): «Foreldrene er separert og vi har under Andreas opphold ikke hatt kontakt med mor.»

De nevnte eksemplene henger tett sammen med de tre forholdene som Grove og Heiret (2018) mener man må være oppmerksom på ved intervjuer: For det første er intervjuet i virkeligheten en levning som blir til i dag, selv om det har form som en beretning. Det er viktig å være bevisst på hvilke fortidige mønstre som har festet seg hos den man intervjuer, hva som er motivasjonen i nåtid til å snakke om fortida, og at den som forteller er lenger unna fortida enn skriftlige kilder fra samme tid. For det andre kan folk huske feil, særlig om noe som ligger langt tilbake i tid, som i vårt tilfelle (f.eks. Fonn, 2012, s. 25). Det er i det hele tatt usikkert om vi kan stole på minnet vårt. Hvilke bruddstykker man husker kan være vilkårlig eller styrt av hva man selv var opptatt av på det gjeldende tidspunktet, og man setter dem sammen på en måte som passer inn i det bildet eller den identiteten man ønsker å skape (Grove & Heiret, 2018, s. 127). At teksten min har biografisk karakter gjør det ekstra viktig å være bevisst på at alle jeg har intervjuet har sitt eget narrativ og sin egen tolkning, på samme måte som jeg selv har det, og at vi ønsker å framstille historien – om oss selv – på den måten vi selv mener er den riktige. Vi har ulike følelser, tett knyttet til hvordan de andre rundt oss agerte. På den annen side har intervjuene hatt den dimensjonen at de har samlet oss som kjente Andreas, vi har snakket om ham og delt minner og følelser for første gang. Intervjusituasjonene har laget et rom som ikke har vært der tidligere, der ulike versjoner samles.

Det tredje forholdet Grove og Heiret (2018) nevner, handler om at det skjer endringer i synet på hva som er akseptabelt å si og mene. For min tekst gjør dette seg særlig gjeldende når jeg ser på utviklingen innenfor sorgarbeid for barn. Mitt inntrykk er at de jeg har intervjuet om dette, ser hvordan de håndterte meg, og barn generelt, i et etterpåklokskapens lys, med dagens normer og praksis som utgangspunkt, og bevisst eller ikke forsøker å plassere sine valg innenfor den konteksten. Da er det nyttig å ha andre kilder som skildrer datida direkte, som journalnotatet til kuratoren, der hun skriver at mamma er aggressiv og redd, og brevet jeg skrev til mamma (produksjonsdel, s. 48), som viser at det like gjerne kunne være jeg som trøstet henne som omvendt.

Både mamma og pappa har uttrykt at det å lese den ferdige teksten min naturlig nok gjorde at de fikk historien om Andreas veldig nært og at de husker mer nå enn da jeg intervjuet dem. Av praktiske årsaker intervjuet jeg dem før jeg hadde fått tak i pasientjournalen, og jeg ser i ettertid at intervjuene trolig ville ha fortonet seg noe annerledes dersom jeg hadde lest den først. Da kunne jeg ha stilt spørsmål som gikk direkte på det som står i journalen. På den annen side er det en fare for at jeg da – mer eller mindre bevisst – ville vært styrt av denne kilden i intervjuene. Jeg burde kanskje også ha konfrontert mamma og pappa med den andres utsagn, i større grad enn jeg gjorde. Samtidig ønsket jeg at intervjuene skulle være så åpne og upåvirket av andre faktorer som mulig. Noe av det

jeg har vært på jakt etter, er nettopp hvordan intervjuobjektene selv husker historien om Andreas. Selv om jeg i høyeste grad er personlig forbundet til det jeg skriver om og teksten min er subjektiv, har jeg forsøkt å la de jeg snakker med komme til orde med sine stemmer, uten innblanding fra meg, også der de sier noe som strider mot det jeg husker selv. Her har jeg brukt fotnotene aktivt til å diskutere egne metoder så leserne skal kunne 'se meg i kortene', som Bech-Karlsen uttrykker det (2014, s. 52). Jeg har ikke kunnet gi alle like stor plass i fortellingen, da jeg har måttet ta valg om hva som er mest relevant for den historien jeg forteller. Jeg må skape orden i kaoset, som Birgitte Kjos Fonn skriver; altså definere noen aspekter som viktigere enn andre (2012, s. 7). Det har også vært viktig å balansere åpenhet mot hensynet til de som blir omtalt. Derfor er det flere opplysninger jeg ikke har brukt, da de kan være ubehagelige for de berørte og er vanskelig å bevise eller motbevise. Historien om Andreas rommer sterke følelser for alle jeg har snakket med, og jeg har derfor opptrådt med stor varsomhet. Jeg har imidlertid inntrykk av at alle har satt pris på å få fortelle sin historie. Noe som er veldig sterkt for meg, er at mamma og pappa har åpnet seg mer for meg etter å ha lest manuset. I et håndskrevet brev takker mamma meg for å ha lyttet til henne,²³³ og pappa vil gjerne bli intervjuet igjen fordi han har kommet på mer han vil dele. Han har også begynt å skrive sine egne erindringer.²³⁴

3.3.1.3 Korrespondanse i nåtid

Korrespondansen gjort i nåtid – brev, telefonsamtaler, e-poster, tekstmeldinger og Messenger-beskjeder – er viktig både for å dokumentere letingen min etter kilder og som dramaturgisk grep for å kunne fortelle historien som skapes her og nå. Samtidig inneholder slik korrespondanse verdifull og relevant informasjon om det den omtaler. Et eksempel er hvordan det kan være vanskelig å få innsyn i pasientjournaler, noe som blir mer og mer tydelig for hver e-post som sendes mellom meg og kommunikasjonsrådgiveren ved Oslo universitetssykehus. Et annet eksempel er den korte meldingen om at den gamle hovedinngangen og ditto vestibyle på Radiumhospitalet var revet (produksjonsdel, s. 27), noe som gir informasjon om at sykehuset faktisk var under ombygging da jeg besøkte det; en stadfesting av at den tidligere inngangen og uteområdet slik jeg husker det, ikke finnes mer. Jeg har tatt vare på all dokumentasjonen på den skriftlige kontakten jeg har hatt med andre, og jeg har tatt notater hver gang jeg har møtt og snakket med mennesker, også når det ikke var et planlagt intervju. Når det er sagt, er jeg selvsagt avhengig av at leseren stoler på at det jeg skriver er sant, uten selv å kunne å se alle kildene jeg refererer til, noe Bech-Karlsen (2014) også problematiserer i analysene av *Hugo* (Sætre, 2006), *De krenkede* (Seierstad, 2007) *Mysteriet mamma* (Lorentzen, 2013) og *Livets skole* (Solberg, 2013), da mye av dokumentasjonen i disse ikke er synlig for leseren. Jeg forsøker å

²³³ Mamma skrev brevet for hånd da hun var på besøk i Tromsø i februar 2024 for å lese manuset. Brevet er datert 17. og 18. februar 2024.

²³⁴ Pappa fortalte meg dette i en telefonsamtale søndag 28. april 2024, klokka 11.10.

løse utfordringen ved å være så åpen som mulig om hvordan jeg har arbeidet og være nøye med å gjengi alt ordrett, korrekt datert. Dette mener jeg er med på å styrke virkelighetskontrakten. Noen steder har jeg likevel latt personvernet veie tyngre enn etterprøvbarheten. Det kommer til uttrykk ved at jeg ikke har med navnene til de som skrev notatene i journalen, bortsett fra Øyvin Solheim som spilte en sentral rolle i utviklingen av fagmiljøet, og heller ikke har navngitt kommunikasjonsrådgiverne. Eksempelvis antyder jeg på side 44 i produksjonsdelen at kommunikasjonsrådgiveren ikke bryr seg om sorgen min, noe vedkommende ikke har hatt mulighet til å kommentere. Det er heller ikke relevant, da det viktige her er min egen skamfølelse og frykt for å bli avvist. Jeg redegjør for valget i en fotnote.

3.3.2 Levninger fra fortida

Som historikeren Eivind Heldaas Seland påpeker, er ting, kultur og natur avhengig av hverandre, de påvirker hverandre og kan ikke forstås uavhengig av hverandre (2018). Alt materialet som jeg har funnet fra den tida Andreas levde, og som jeg har blitt eksponert for i denne prosessen, har en betydning og en kraft i seg selv, fordi det er så sterke følelser knyttet til at han er borte. Flere av gjenstandene har han tatt på og brukt, og som jeg skriver i teksten; kanskje noe av ham sitter igjen på dem. Materialet har det som kalles agens, eller handlingspotensial (f.eks. Seland, 2018; Bakke, 2018), på grunn av denne kraften som det besitter. Seland understreker at agens ikke må forveksles med bevissthet eller vilje, men innebærer et potensial for å få noe til å skje (2018, s. 152). Det som ble min største utfordring, var å klare å vurdere hva som var mest relevant å ha med i min tekst, da jeg følte at alle gjenstandene jeg kom over og alt som stod skrevet var like viktig, nesten hellig. Jeg måtte gå mange runder før jeg klarte å gjøre utvelgelsene, her ble jeg forstyrret av opplevelsen av nesten å være nær Andreas igjen. Hvert ord har med ham å gjøre, hver person som har skrevet et av notatene i pasientjournalen har møtt ham, tatt på ham. Hvert snitt beskrevet fra operasjonene er viktig fordi det var Andreas sin kropp noen snittet i. Hvert fotografi av ham forteller en liten historie. Hvert notat i dagboka til mamma gjør at han kommer nærmere i dag. Likevel måtte jeg ta hensyn til leseropplevelsen og velge ut de kildene og tekstutdragene med størst betydning for helheten jeg forsøker å beskrive. Det at jeg siterer direkte fra kildene, som en del av det litterære uttrykket, tjener ifølge Bech-Karlsen tre hensikter: Det tilfører en ekstra dimensjon av autentisitet, det utsier en vilje til åpenhet om det dokumentariske grunnlaget, og det gir en litterær virkning (2014, s. 42). Derfor har jeg forsøkt å holde meg så tett som mulig opptil hvordan de visuelle og skriftlige kildene ser ut, som jeg gjør rede for blant annet i en fotnote på side 45 i produksjonsdelen.

Det historiske materialet mitt er levninger fra tida det stammer fra, men kildene er også beretninger som forteller om noe utenfor dem selv (f.eks. Melve, 2018), noe jeg kommer nærmere

inn på. I møte med skriftlige kilder har jeg stilt spørsmål om hva slags tekst det er, hvem som har skapt den, hvor og når, noe som er i tråd med det Teemu Ryymin påpeker at man bør gjøre (2018).

3.3.2.1 Pasientjournalen

Den første kilden jeg aktivt begynte å lete etter, var pasientjournalen til Andreas. En pasientjournal er datert, den inneholder navn og fødselsnummer på personen den omtaler, og alle journalnotatene er undertegnet av en ansatt ved sykehuset. Dermed gir journalen meg en tidslinje jeg kan stole på, med nøyaktige dateringer. Å kunne tidfeste hendelser på en slik måte er viktig for troverdigheten når jeg påstår at det faktisk var dette som skjedde (se f.eks. Carey, 1996). Videre bidrar språket i journalen til å fortelle en «objektiv» virkelighet. I en anmeldelse av boka *Pasientjournalen – språk, dokumentasjon og helsekompetanse* (Hem et al., 2023) skriver psykolog Eva Brekke at journalspråket kan sammenlignes med en «gummihanske som skaper en beskyttende avstand mellom behandler og pasient, men samtidig hindrer berøring og fremmedgjør både pasient og behandler» (2023). På samme måte som nøytralitet er rapport-sjangerens mest påfallende retoriske teknikk (Bjørkdahl, 2018), har pasientjournaler krav til seg om å være etterrettelig dokumentasjon; de skal gi 'beinharde' fakta og nøytrale, nøyaktige beskrivelser av det somatiske forløpet. For meg blir journalen til Andreas dermed en motvekt til kaoset av følelser og andre narrativer jeg har møtt: Den er en følelsesmessig distansert primærkilde til Andreas sin sykdomshistorie, et øyenvitne som gir nøyaktig, dog fragmentert, informasjon om oppholdene på Radiumhospitalet. Journalen sier også noe om hvordan de som jobbet på sykehuset opptrådte og hvilke vurderinger de gjorde, som blant annet henger sammen med hvilke muligheter som fantes og hvor langt man var kommet innen kreftforskning på 1980-tallet. Det at jeg knapt nevnes i journalen, kan være en indikasjon som underbygger min teori om at søsken ikke ble så mye involvert, men jeg tar høyde for at det er en tolkning jeg selv gjør. Derfor slår jeg ikke fast noe sted at det var slik det var.

Det jeg ikke var forberedt på, var at veien til å få tak i pasientjournalen skulle bli en så viktig del av fortellingen, og at det å kjempe mot byråkratiet skulle føles som en kamp jeg måtte vinne for å få se Andreas igjen. Da jeg endelig fikk dokumentene, var det som å tre inn i en annen dimensjon. Jeg slukte alt som stod der, forsvant inn i alle termene, i de tettskrevne sidene skrevet med skrivemaskin, skrivefeil og gammeldagse tegnsettinger og legenaavn som var signert med bare forbokstaven i fornavnet og fullt etternavn. Det ble så virkelig. Kraften i dette dokumentet, som det nærmeste jeg kommer historien om Andreas sitt sykdomsforløp, og tida han levde i, var så stor. Å lese journalen har dessuten gjort at jeg nå husker mer av det som skjedde, og den har hatt en terapeutisk effekt ved at jeg ble eksponert for alle de vonde opplevelsene, og til slutt dødsøyeblikket, som jeg både har fryktet og ønsket å oppleve.

Jeg fant imidlertid noen opplysninger som er motstridende. Den ene er der det oppgis feil dødsdato (produksjonsdel, s. 66), den andre at det opereres med ulike klokkeslett for når han døde (produksjonsdel, s. 69 og 72), noe som viser at det kan forekomme feil i selv så etterrettelige kilder som en pasientjournal skal være. Jeg finner også flere menneskelige tolkninger og vurderinger, som åpner for spørsmål i stedet for å gi meg svar. Et av eksemplene er kuratoren som hadde som jobb å hjelpe oss som familie på et annet plan enn det medisinske, og som mente at mamma var aggressiv mot meg (produksjonsdel, s. 48). Jeg husker ikke det selv, og kanskje har kuratoren tolket en situasjon hun var vitne til feil. Det kommer jeg aldri til å kunne etterprøve, da også hun er død, og mamma ikke har noe klart bilde av det som blir beskrevet. Et annet eksempel er der legen skriver at det er «uriktig å plage denne pas. ytterligere nå» (produksjonsdel, s. 62). Spørsmålet om utfallet kunne blitt annerledes blir stående ubesvart, men det er et spørsmål jeg har valgt ikke å gå videre med. Det er ikke det denne teksten handler om. Ingenting vil uansett kunne hente Andreas tilbake til livet.

3.3.2.2 Postkort, brev, dikt, utklipp og kalendre

Som teksten viser har mamma tatt vare på mange primærkilder i albumene sine; postkort, brev, dikt og utrevne sider fra ukeblader, som alle forteller hver sine historier. Eksempelvis sier postkortet og brevet jeg skrev til mamma noe om relasjonen vår. Lappene med talen og diktet på, som jeg leste i begravelsen til Andreas i Rælingen kirke (produksjonsdel, s. 74), er de samme lappene som jeg leste fra, klippet i to fra arket jeg skrev på med skrivemaskinen. Jeg kan derfor med sikkerhet si at det var akkurat disse ordene jeg sa den dagen, samtidig som innholdet underbygger inntrykket av meg selv som den flinke, lille jenta som passet på at andre hadde det bra. Jeg har i manuset valgt å holde meg så tett opp til hvordan lappen så ut, med skrivemaskin-font, og med manglende mellomrom mellom punktum og neste bokstav. Sistnevnte viser at jeg var et barn, som ikke kunne alt om rettskriving, selv om det meste er skrevet riktig.

Alt materialet som mamma har tatt vare på fra minneseremoniene til Andreas sier med stor sikkerhet noe av det som ble formidlet i løpet av disse dagene, selv om det selvfølgelig ikke forteller alt, i tillegg til at de stadfester hvor og når noe skjedde. Det samme gjør utklippene fra ukebladene, som også fungerer som beretninger ved at de beskriver hendelsene og gjengir intervjuer. Et eksempel er utklippet fra Se og Hør (produksjonsdel, s. 53), der en journalist intervjuet både pappa og Andreas. Kilden bekrefter at vi var i Legoland da Andreas var syk, og forteller også noe om Andreas som gir uttrykk for å være i nåtid, i øyeblikket, ved å være mer opptatt av å ta «lappen» enn å snakke om sykdommen. Samtidig er det journalisten som har gjort utvalget av sitater, og jeg kan ikke vite hvilke andre ord Andreas eventuelt sa den dagen, som ikke er med i reportasjen. Jeg er dermed prisgitt det samspillet som Andreas hadde med journalisten, da jeg selv ikke er med og

skaper materialet. Oppslaget i KK (produksjonsdel, s. 31) er både en stadfesting av at det var en annen gutt på Andreas' alder som døde sommeren 1988, og den sier noe om hvordan man på den tida forholdt seg til barn som opplevde traumatiske hendelser. Artikkelen vektlegger at det er viktig å ta barns sorg på alvor, noe som styrker teorien min om at dette ikke var like vanlig praksis i 1988 som i dag. Hadde det vært en selvfølge, ville det ikke ha vært nødvendig å påpeke det.²³⁵ Her tar jeg imidlertid igjen det forbeholdet at det er jeg som tolker teksten ut ifra eget ståsted og hva jeg ønsker å finne, noe man er opptatt av i resepsjonsteorien, som kort forklart innebærer å se på hva en tekst gjør med leseren, og hva leseren gjør med teksten (f.eks. Grepstad, 1988, s. 617; Oterholm et al., 2013). I tillegg kan meningskaping i tekster endre seg over tid og i samspill med samfunnet (f.eks. Fonn; 2012; Grepstad, 1988; Veum, 2013).

De håndskrevne kalenderne som trivselsleder Thora Kollenborg viste meg på kontoret sitt (produksjonsdel, s. 27) er verdifulle fordi de dokumenterer hva som foregikk av sosiale begivenheter på Radiumhospitalet i den tida Andreas var innlagt der. Kalenderne bekrefter mine erindringer av å ha opplevd konserter i foajeen.

3.3.2.3 Dagbøker

At mamma ville dele dagboka si med meg, var ikke noe jeg hadde forventet, da mye av det hun skriver er veldig privat. Dagboka forteller meg om hennes eget følelsesliv, hva som faktisk skjedde når, hennes relasjon til Andreas, til meg, til pappa og Jutta og til pappas familie, og om hennes forhold til sykdom og død, som hun også sier en del om i intervjuet. Det mest private har jeg ikke tatt med i min tekst, dels for ikke å brette ut alle hennes innerste tanker, dels fordi de ikke er så avgjørende for fortellingen. Det at hun flere steder har redigert sine egne dagboknotater, omtaler seg selv i tredje person og meg som «lillesøster Karine» og også har revet ut mange av dagboksidene, gjør meg ekstra oppmerksom på at det er flere faktorer man må være bevisst på når man bruker en dagbok som kilde. Har hun skrevet den for å forstå seg selv? For at andre skal forstå henne? Hvilket lys ønsker hun å stille seg selv i? Dagboka gir beskrivelser fra når hun hadde det som verst, det var da hun hadde behov for å skrive. Likevel er det bare det hun selv har tålt å lese i ettertid som fortsatt er der, og det hun i ettertid har skrevet for å analysere seg selv, når hun kan se tilbake på det vonde med en viss distanse. Om det hun har revet ut ville ha gitt meg en annen forståelse av det som skjedde er umulig å svare på, da jeg ikke har sett det. Selve boka er en levning fra 1960-tallet, da den ble innviet som hyttebok, en bok mamma trolig har funnet i tingene til mormor, og overtatt som dagbok. Det bekrefter inntrykket jeg har forsøkt å formidle; at følelsene kunne komme brått på mamma som tok det hun hadde for hånden til å hjelpe seg (produksjonsdel, s. 21).

²³⁵ Den delen av bokmanuset som handler om hvordan samfunnet har forholdt seg til barn som pårørende har jeg ikke fått arbeidet nok med, og er noe jeg vil legge mer vekt på når manuset skal utvikles. Jeg trenger flere kilder som kan vise et større bilde av utviklingen innen sorgarbeid for barn.

Mine egne dagboknotater ligner litt på mamma sine, ved å være distanserte og nærmest poetiske. Mine er imidlertid ikke like direkte knyttet til samtidige hendelser som hennes, og de er ikke analoge, men skrevet på datamaskin. Alle er heller ikke datert, men jeg vet at de er skrevet i tida da jeg bodde på Sagene i Oslo, altså i tidsrommet 2003–06, fordi det var der jeg hadde datamaskinen jeg har funnet notatene på. På samme måte som mamma har skrevet ut sin desperasjon, har skriving vært en terapiform for meg, som jeg har tydd til når følelsene tar overhånd. I produksjonen min har jeg brukt dem som et vitne, en manifestasjon, på at jeg har hatt det vondt, på hvor stor plass savnet etter Andreas har tatt. Det at jeg skriver om meg selv i tredjeperson styrker oppfatningen min av at jeg tidligere har vært mindre koblet til følelsene mine, noe jeg også antyder i teksten (produksjonsdel, s. 6). Likevel er også disse notatene bare et øyeblikksbilde fra akkurat den morgenen eller kvelden jeg følte jeg måtte tømme ut følelsene mine, og sier ingenting om hvor ofte det skjedde eller hvordan jeg hadde det de andre dagene, da jeg ikke skrev. Jeg vet at det også finnes noen dagboknotater jeg skrev fra den tida Andreas var syk, som jeg ikke har funnet, men jeg er usikker på hvor mye de ville tilføre, utover å bekrefte hvor liten jeg var og hvilke barnslige tanker jeg hadde, som også kommer fram i brevene jeg skrev til mamma, hvorav ett er med i teksten.

3.3.2.4 Visuelle kilder

Jeg har hatt tilgang på veldig mange visuelle kilder, i og med at både mamma og pappa har fotografert mye, og jeg kunne nærmest ha skrevet en egen historie bare ved å skildre det fotografiene viser. De dokumenterer flere hendelser og sier mye om tida vi levde i, gjennom eksempelvis frisyre, interiør og klær. Jeg har valgt å bruke bildene som støtte til de andre kildene og som tidsvitner; de fra Engaveien representerer den lykkelige tida, fotografiet av at jeg sitter på en plankehaug i Rådyrvegen 23 symboliserer overgangen dit, og etter at Andreas har blitt syk fungerer fotografiene som dokumentasjon på sykdomshistorien, med de ulike fasene: cellegiften, amputasjonen, lungeoperasjonen, strålingen, det siste bildet fra 13-årsdagen. At mamma har teksten alle bildene, stort sett med dato og årstall, kompletterer tidslinja. Fotografiene bekrefter også det bildet som pasientjournalen tegner. I tillegg har jeg brukt dem som støtte til å kunne vise noen detaljer fra episodene jeg beskriver, skildringer jeg aldri kunne ha gjort uten visuell dokumentasjon.

Det var dessuten en egen prosess å åpne album som har vært stengt i 35 år, og derfor sier bildene noe symbolsk i seg selv, om hvordan vi har forholdt oss til det å miste Andreas, når vi ikke har kunnet se på dem før nå. Det å sitte og bla i dem i de dagene jeg tilbrakte på Skovholt, gjorde at jeg husket mye jeg hadde glemt, og med det kunne jeg utdype hendelser i teksten min som har både direkte og symbolsk relevans for det jeg skriver. Mange av fotografiene viser utsnitt av fine ting som skjedde i barndommen, og som styrker min egen tro på at jeg kan stole på erindringene mine. Samtidig viser også fotografier bare et utsnitt av virkeligheten, de gir ingen informasjon om hva som

foregår utenfor det kameralinsa har fanget. Dessuten representerer alle fotografiene i mitt tilfelle vonde følelser fordi de fremkaller savnet etter Andreas, så 'framingen', innrammingen, av dem (se f.eks. Simonsen, 2017, s. 342) er at de viser noe trist, nesten uansett motiv og hva som faktisk skjedde. Den franske sosiologen og antropologen Bruno Latour var blant de som påpekte at fotografier ikke bare illustrerer og dokumenterer, de *gjør* de noe med oss, på linje med andre gjenstander (gjengitt hos Flågan et al., 2021). Man kan heller ikke vite om øyeblikksbildet er representativt (se f.eks. Rose, 2016). Jeg har ikke gjort noe stort analysearbeid av fotografiene, men har i teksten reflektert rundt blant annet det at mamma tok så mange bilder, og at Andreas er alvorlig på mange av fotografiene, mens jeg ofte smiler og poserer. Jeg registrerer også at det er få bilder av pappa, noe som kan henge sammen med at vi var mindre sammen som familie i denne perioden enn det jeg husker. Her vil jeg påpeke at min tolkning – min måte å se fotografiene på – ikke nødvendigvis er representativ for hva andre ville sett. Vi ser nemlig ikke bare på *noe* når vi ser på et bilde, vi ser også på relasjonen mellom det som er avbildet og oss selv (f.eks. Berger, 1972, gjengitt hos Rose, 2016).

3.3.2.5 Gjenstander

I begynnelsen av punkt 3.3.2 (refleksjonsdel, s. 97) redegjorde jeg kort for hvilken rolle gjenstander kan spille, og det er viktig å poengtere at jeg i min tekst bruker tingene som er igjen etter Andreas i tradisjonell kulturhistorisk forstand, som tegn fra fortiden (Seland, 2018). De sier noe om den tida Andreas og jeg levde i og viser for eksempel hva barn kunne holde på med før vi fikk internett og mobiltelefoner; som å spille om klinkekuler og tegne tegneserier. De skaper dermed et historisk narrativ (Seland, 2018). Samtidig har gjenstandene hjulpet meg å gjøre bildet av Andreas helere, etter at jeg som barn opplevde at han ble enda mer borte for meg da rommet hans ble pakket ned. 2CV-en Ludvig kan tolkes både som en bekreftelse på hvor optimistisk Andreas var, og på at alt stoppet opp da han var død, i og med at den aldri ble restaurert. Tegningene og modellsettene viser hvor nøyaktig Andreas var, og noen av tegningene forteller om humoren hans, som den på toalettet (produksjonsdel, s. 41). Gjenstandene hjelper meg å kunne tegne et levende bilde av storebror. I denne skriveprosessen, der det å ta ham tilbake har vært et av målene, har det vært veldig viktig.

3.3.3 Oppsummerende refleksjoner om kildebruken

Fordi oppgaven har klare rammer når det kommer til omfanget, har jeg i denne omgang valgt å holde meg til kildene fra sykehuset og de jeg fant hos mamma og pappa, de viktigste intervjuene og selve prosessen; hva det betyr å gå inn i en slik historie så mange år etter. Overordnet vil jeg si at kvaliteten på kildene mine er høy, og at de er troverdige og holdbare. Alle har en direkte tilknytning til Andreas, i form av å være mennesker som har kjent ham, eller de er andre typer kilder som sier

noe om ham eller har vært i nærheten av ham. Når det er sagt, er det klart at subjektive erfaringer og erindringer som ligger noe tilbake i tid aldri kan være hundre prosent pålitelige.

Pasientjournalen er den kilden som ligger nærmest opptil å beskrive det som faktisk skjedde på en objektiv måte da Andreas var syk, men den sier lite om forholdene rundt og ingenting om tida før og etter oppholdene på sykehuset. Også ukeblad-oppslagene forteller noen «objektive», fragmenterte hendelser fra den tida jeg forsøker å rekonstruere, men også her er det gjort subjektive valg av journalistene som har skrevet artiklene. Fotografiene, dagboknotatene til mamma og brevet jeg skrev gir på sin side små glimt av virkeligheten som vi oppfattet den da. Da de er mer personlig motivert, krever disse kildene en tolkning, sett i sammenheng med konteksten: hvilke foranledninger som lå bak og hvilken motivasjon vi som aktører hadde. Det samme gjelder de muntlige kildene. Hvordan jeg tolker kildene er også avgjørende. Det kan være jeg tillegger dem en annen betydning enn det som var tenkt, filtrert av min egen forutinntatthet.

Som forfatterne i den såkalte nye litterære bølgen, forsøker jeg å møte de nevnte utfordringene ved å være åpen om det gjør, også når jeg er usikker. Her er det verdt å nevne diskusjonen om «en tredje leserkontrakt» som Ivo de Figueiredo tar til orde for. Han mener vi trenger en slik kontrakt for den personlig funderte litteraturen fordi våre erindringer ikke er målbare fakta og dermed ikke kan etterprøves fullt og helt (Farsethås, 2018). Farsethås mener på sin side at denne leserkontrakten allerede er tilgjengelig og tatt i bruk, da «den spiller på lag med en grunnleggende erfaring med hvordan vi forteller og hvordan vi leser: at en fortelling er noe erfart og noe formet på samme tid» (2018, s. 324). Her er jeg enig med Birgitte Kjos Fonn som argumenterer for at denne kontrakten bare er én av flere innenfor sakprosa: Den hvor man må si at «alt dette kan vi ikke vite med sikkerhet, men dette er det vi vet, på bakgrunn av den kunnskapen som er tilgjengelig» (Fonn, 2019, s. 33). Det er da viktig at selve arbeidsprosessen med kildearbeidet, fremgangsmåten og fremstillingen er mest mulig åpen og etterprøvbar (se f.eks. Fonn, 2012). Selv har jeg gjort et ærlig forsøk på å finne ut hva som skjedde, samtidig som jeg gjennom å skrive refleksivt er åpen om at det er mye jeg ikke kan få svar på. Et eksempel er på side 36–37 i produksjonsdelen, der jeg stiller spørsmål rundt hva som egentlig skjedde da det ble bestemt at Andreas skulle begraves på Sandnes. Eksempelet er ett av mange steder der jeg bruker fotnotene til å redegjøre for og diskutere egne metoder. Jeg har også lett etter andre kilder som kan kaste lys over det jeg husker eller det intervjuobjektene forteller. I de tilfellene der det ikke er mulig å finne ut hva som er «sant», har jeg forsøkt ikke å ta stilling. Jeg antyder likevel mulige sammenhenger for å sette i gang refleksjon hos leseren, uten å konkludere.

Som Kjeldstadli påpeker, styrker det troverdigheten når det er overensstemmelse mellom flere, uavhengige kilder som er primære og så nære i tid og rom som mulig (1999, s. 180). Min metode for å være så etterrettelig som mulig har vært å se etter slike mønstre der uavhengige kilder

peker i samme retning og samtidig være åpen om at de ikke alltid gjør det. Når det de muntlige, skriftlige og visuelle kildene forteller sammenfaller med egen hukommelse, er det så nært virkeligheten som jeg kan komme.

3.4 Hva gjør min tekst litterær?

En gjengs – og enkel – måte å definere litterær sakprosa på er at det handler om å fortelle om noe som faktisk har skjedd og «låne» virkemidler fra skjønnlitteraturen i framstillingen. Noen sentrale litterære virkemidler er å bruke seg selv aktivt, konstruere scener som etterfølger hverandre, gjengi dialog og karakteriserende detaljer, symboler og metaforer aktivt, og i noen tilfeller ta i bruk tredjepersons synsvinkel (f.eks. Hornmoen, 2006; Wolfe, 1996b, s. 46). Å skrive litterært kan dessuten være beslektet med autoetnografisk metode: «Fortellingene som produseres, har kraft til å vekke følelser og tanker til live, både hos forsker og leser. Målet er å utløse egne gjenerindrede erfaringer gjennom leserens møte med forskerens erfaringer.» (Klevan et al., 2019, s. 107). Anders Johansen mener imidlertid det er for trangt å snakke om litterær sakprosa som at noen fiksjongrep er lånt fra skjønnlitteraturen, men at det er språkbehandlingen, ikke fantasien, som må være avgjørende for sakprosaens litterære kvalitet (2012, s. 17). Å skrive litterært er å skrive med stil, å angi en tone, skriver Johansen (2003, gjengitt hos Bech-Karlsen, 2014, s. 40), noe jeg virkelig har forsøkt å gjøre. Et elegant, enkelt uttrykk er målet, som Kramer uttrykker det (1995, s. 31). Grepstad trekker fram at det litterære i en sakprosaetekst ligger i kombinasjonene forfatteren gir av teksttyper, retoriske figurer og komposisjon, sammen med relasjonene teksten står i (1988, s. 631).

Som jeg har redegjort for tidligere, handler likevel det å skrive litterært vel så mye om det Jo Bech-Karlsen kaller den litterære kjernen (2014); den dyptgående subjektiviteten som er nødvendig for å møte de nevnte grunnproblemene innenfor sakprosa, journalistikk og historieskriving. I min tekst har jeg et sterkt ønske om å finne noen svar, og fortellingen er tett forbundet med egne og andres følelser. Det ville derfor vært vanskelig å fortelle den med en annen stemme enn min egen, på den subjektive og refleksive måten som jeg gjør.

Teksten min plasserer seg innenfor de to idealtypene 'fortellende' og 'skildrende' i sakprosa (Werlich, gjengitt hos Grepstad, 1988, s. 622), med en dramatisert forteller i jeg-form (Grepstad, 1988, s. 625).²³⁶ Det essayistiske ligger blant annet i at den er prosessuell; erfaringene og kunnskapen jeg erverver meg underveis i skriveprosessen får betydning for det neste som skjer og det neste jeg skriver, og åpner for refleksjoner og mulige sammenhenger. Det historiefaglige ligger i at jeg utforsker hvordan det å lete etter autentiske kilder, samtidig som jeg skriver, kan bidra til større forståelse for noe som har skjedd i fortida, og hvordan historiske hendelser kan legge premisser for

²³⁶ Her vil jeg påpeke at jeg også slipper til flere stemmer, så kategoriseringen passer ikke helt.

det som skjer i dag. Teksten tangerer også memoaren, da mange av skildringene er basert på egne erindringer (se f.eks. Grepstad, 1988; Zinsser, 2006). Selv om teksten har selvbiografiske innslag, er det ikke en biografi, verken om meg eller Andreas. Det biografiske ligger i at jeg beskriver virkelige, levde liv (se Possing, 2015), ved å tegne et bilde av barndommen til meg og Andreas og ha med utvalgte hendelser i livene til mamma og pappa. Teksten har det Kramer kaller høy følelsesmessig appell (2002), med både fellesskapsfølelser; sorg som de fleste opplever når de mister noen, og private følelser; opplevelsen av å bli forlatt da Andreas døde. Jeg mistet kontakten med barndommen min og husker den bare som bruddstykker, gjennom LP-platene og fillerya i Rådyrvegen 23 og Disney-forkledet og melet på kjøkkenet i Engaveien. Som små glimt som dukker opp og forsvinner igjen, en uklar drøm jeg prøver å fange, som bare flyter forbi.

Jeg har gjennom skriveprosessen hatt i bakhodet de seks elementene som den amerikanske journalisten William E. Blundell mener man bør inkludere i en fortelling; historisk kontekst, spennvidde, årsak, effekt, motkrefter og fremtid (1998). Teksten min er historisk, hendelsene jeg omtaler har fått store konsekvenser, og selv om jeg ikke kan sette to streker under et enkelt svar når det kommer til årsak og effekt, kan jeg antyde noen sammenhenger om hvordan det å leve med sorg har formet meg og hvordan det som skjer i dag trigger følelser jeg utviklet som barn. Den amerikanske journalisten og redaktøren William Zinsser beskriver det slik: «The crucial transaction in memoir and personal history is the transaction between you and your remembered experiences and emotions» (2006, s. 283). Jeg påberoper meg likevel ikke å ha funnet svaret på hva som er den beste måten å håndtere vanskelige opplevelser på, verken når de skjer eller etterpå. Jeg har også unnlatt å ha med for mange eksperter, men i stedet brukt meg selv som ekspert i eget liv, med noe inspirasjon fra fagmiljøer som jeg har funnet underveis, og med skriveprosessen som motor. Jeg er den eneste ekspert i å være lillesøsteren til Andreas Nigar Aarskog, og har valgt å fortelle den historien med min egen stemme, i en personlig tekst, noe som gir historien en egen dimensjon (se f.eks. Zinsser, 2006). Der jeg likevel har med noen offisielle kilder, skildrer jeg min egen opplevelse også i møte med dem, som her (produksjonsdel, s. 20): «Det er både godt og vondt å lese ordene. Godt fordi jeg er så enig. Vondt fordi det ikke var en selvfølge for meg.»

På den måten skiller denne teksten seg fra mange andre fagbøker om barn og sorg. Den handler nemlig vel så mye om det å tørre å ta den plassen som jeg nå endelig gjør. Jeg stoler dermed på det som den canadisk-amerikanske psykologen og forfatteren Steven Pinker mener er en nøkkelingrediens i god sakprosa; at man har noe viktig å fortelle – eller *visé* – leserne (2015, s. 26). Jeg har tatt oppfordringen som Zinsser kommer med i skrivefagsklassikeren *On writing well*; å bruke seg selv, så lenge det man skriver om er interessant for andre (2006, s. 20). Zinsser utdyper oppfordringen med at komponentene i memoarene – detaljene, menneskene, stedene, anekdotene, ideene og følelsene – må fungere som drivkrefter for å fortelle den gode historien (2006, s. 134).

Også litteraturkritikeren og journalisten Ane Farsethås har vært til stor inspirasjon for meg gjennom det hun skriver om å gjøre personlige historier allmenngyldige:

Som selvbiografiens edleste form kobler memoaren den ytterste grandiositet – at det *jeg* har opplevd har betydning for *deg* – med det minstemål av ydmykhet som er nødvendig for å skape en tekst noen andre kan få utbytte av. Den som skal skrive sine egne erindringer må kombinere barnets selvsagte selvfølelse – hva kan være viktigere enn det jeg ser og opplever! – med en konstant bevissthet om hvordan disse erfaringene kan omsettes i en tekst som er noe mer enn, ja, noe helt vesensforskjellig fra, en katalog over mer eller mindre tilfeldige hendelser i et liv. (2018, s. 320–321.)

Utdraget over får en metabetydning i min tekst, for det er nettopp «barnets selvsagte selvfølelse» jeg leter etter i mitt eget liv. Overordnet handler prosjektet mitt om å vise hva som skjer når man mister denne barnlige selvfølelsen for tidlig og ikke tør å ta plass i sitt eget liv, fordi de ulike narrative rundt en spriker og følelser blir satt opp mot hverandre. Jeg forsøker å synliggjøre denne dimensjonen ved fortløpende å ta tak i og reflektere rundt egne erfaringer og følelser, med fortidige hendelser som bakteppe. Et eksempel er i produksjonsdelen på side 7: «Kinnene brenner. Hva var det jeg tenkte på? Skamfølelsen lurte under det nyfødte motet. Bare ringe freidig og forvente hjelp til å finne Andreas, sånn uten videre, så mange år etter?»

I denne sammenhengen vil jeg trekke fram at forfatteren Virginia Woolf har et viktig poeng når hun skriver at essayistens viktigste egenskap er å skrive på en måte som gir leserne «lyst», noe jeg tolker som at de finner teksten god, ved at det litterære uttrykket overskrider det private og personlige (1925, gjengitt hos Melberg, 2013). Jeg forsøker å gjøre det jeg skriver om relevant for andre, i tråd med det Jo Bech-Karlsen skriver om essayet: Det tar utgangspunkt i konkret erfaring, men erfaringene kan allmenngjøres gjennom refleksjonens muligheter for utvidelse og sammenlikning (2003, s. 22). Også Montaigne var opptatt av at den individuelle erfaringen inneholder noe allment gyldig (1996, gjengitt hos Bech-Karlsen, 2003, s. 23). Jeg støtter meg også til historiker Peter Englund's betraktninger om å forstå det universelle ved å zoome inn på enkeltmennesket: «Tilbakeføringen av fortiden til dens minste bestanddeler, nemlig enkeltmennesket og dets opplevelser, tenderer til å undergrave alle abstrakte systemer, sprengte alle store fortellinger», skriver Englund (2019, s. 259). Gjennom å skrive meg nærmere min egen opplevelse av hva som faktisk skjedde og formidle egne erkjennelser, lager jeg et rom for at også leserne kan reflektere over sine egne liv. Eller som litteraturviter Drude von der Fehr skriver: «(...) når vitnesbyrdene er på det mest subjektive, gir de størst mulighet til tolkning og dermed medopplevelse» (2009, gjengitt hos Bech-Karlsen, 2014, s. 33).

Jeg vil nå gå litt nærmere inn på hvordan noen av de mest sentrale litterære virkemidlene gjør seg synlige i min tekst og hva jeg mener å oppnå med å bruke dem slik jeg gjør.

3.4.1 Synsvinkel, subjektivitet og refleksivitet

Jeg er hovedpersonen i fortellingen, med en personlig synsvinkel, samtidig som jeg tegner et bilde av Andreas, mamma, pappa og forsøker å skildre hvordan det har vært å leve med ubearbeidet sorg. På samme måte som den britiske biografen Nigel Hamilton argumenterer for at biografen skal finne biografens plott og søke sannheten om sin hovedperson (gjengitt hos Possing, 2015, s. 207), finnes det et plott, et klart mål i min fortelling – i mitt liv; å komme ut av rommet der storebror lå, gjennom å få en større forståelse av det som skjedde. For å klare det må jeg paradoksalt nok oppsøke ham i det samme rommet. Jeg planter prosjektet i begynnelsen av teksten (produksjonsdel, s. 5): «Jeg er som en skihopper som akkurat har reist seg fra bommen, men i motsetning til en skihopper som har øvd seg på stadig høyere bakker, har jeg aldri gjort dette før.» Hjelperne mine er språket, egne erindringer og de andre kildene jeg finner. Hindringene består av at det er sannsynlig at jeg husker feil, at det er vanskelig å få tak i flere av kildene, og at det er vondt å ta fram igjen Andreas. Jeg bruker disse motkreftene som dramaturgiske fortellergrep, samtidig som de forteller sin egen historie om at en ny tid er på vei gjennom erkjennelsene jeg får. Teksten har dermed flere lag; den handler om de faktiske, historiske hendelsene, prosessen for å finne svar, hva det har gjort med meg og de andre i familien å undertrykke følelser og hva som skjer når vi nå tar fram igjen noe som hittil har føltes umulig. Det subjektive kommer til syne gjennom rollen jeg spiller i mitt eget liv, i møte med de andre. Det er viktig for meg å være tydelig overfor leseren, helt fra starten, om at det er min tolkning av historien min jeg forteller (produksjonsdel, s. 5): «Jeg vet ikke om Andreas ville ha kjent meg igjen. Den irriterende lillesøsteren med lyst hår ned til rumpa, som alltid ville være med på det han gjorde.»

Jeg forsøker gjennomgående å se meg selv i fugleperspektiv og få «oversikt over meg selv», som den amerikanske essayisten Phillip Lopate uttrykker det (2007). Gjennom å utfordre meg selv på hvem jeg egentlig er og vise mine ulike menneskelige sider forsøker jeg å gjøre meg selv til en tydelig karakter. Jeg har det Kramer kaller en egen personlighet i teksten (1995, s. 28). Det er her nyttig å trekke inn det journalist og medieforsker Steen Steensen skriver; at subjektivitet ikke er det samme som individuell identitet, men kan defineres som hvordan vi sosialt konstruerer identiteten vår, ut ifra både naturgitte faktorer og vår egen bevissthet om hvem vi er (2017, s. 27–28). I min tekst leter jeg vel så mye etter kjernen i meg selv og min egen historie som etter broren min, og gjennom møtene med kildene blir enten opplevelsen jeg allerede har av meg selv styrket, eller jeg blir kjent med meg selv på nye måter. Et eksempel på førstnevnte er da jeg fant alle brevene jeg skrev for å trøste mamma eller talen jeg holdt i begravelsen, der jeg takker de som kjente Andreas. Her fikk jeg

bekreftet min egen oppfatning av meg selv som den lille jenta som har omsorg for alle rundt seg, på bekostning av egne behov. I andre tilfeller utfordres jeg av kildene, noe som bidrar til å endre hvordan jeg ser på meg selv. Et eksempel er beskrivelsen av voksne meg som møter meg selv som barn inne i sykehusrommet (produksjonsdel, s. 33), som er en metafor på å komme videre i sorgarbeidet: Jeg så plutselig meg selv som det lille barnet jeg var, samtidig som jeg virkelig forstod at jeg er blitt voksen og kan håndtere dødsangsten på en annen måte nå enn da jeg var ni år. Jeg trenger ikke være underlagt barnets reaksjon, i stedet kan jeg ta kontroll på den gjennom å forstå – og trøste – meg selv. Pinker mener en slik veksling kan reflektere selve betydningen av konseptet «person» (2015). I mitt tilfelle dreier det seg om at min opplevelse av egen identitet endrer seg i løpet av skriveprosessen, noe jeg forsøker å formidle. Den eksistensielle dimensjonen ved subjektivitet finner vi igjen hos filosofer som Descartes og Sartre, som mente at grunnlaget for eksistensialisme er individuell erfaring og det subjektive blikket vi har på oss selv (Steensen, 2017, s. 37).

Figueiredo antyder at jeg-formen kan være den eneste gyldige formen i litterær sakprosa, fordi forfatteren må vise hvordan kunnskapen er kommet fram (Bech-Karlsen, 2014, s. 59). Samtidig mener han det kan være en utfordring å klare å forføre leseren når man da avslører sine grep (Bech-Karlsen, 2014, s. 59). Dette har jeg løst ved å la jakten på kildene spille sin egen dramaturgiske rolle, i tillegg til at jeg setter de ulike versjonene opp mot hverandre og stiller spørsmål ved dem. I min leting etter svar er det mye motstand og frykt som symboliserer hvor skambelagt det har vært for meg å sørge. På samme måte som den amerikanske sakprosaforfatteren Joseph Mitchell uttrykker at han i sine tekster ønsker å ta med leseren på de oppklarende opplevelsene han selv får (gjengitt hos Sims, 1995, s. 11), forsøker jeg å gi leserne en mulighet til å forstå min transformasjon. Ved å skrive så personlig og åpent som jeg gjør, treffer jeg forhåpentligvis også andre personers følelser og tanker, i hvert fall hos dem som har lignende erfaringer.

3.4.2 Dramaturgi, tidsbrudd, bruk av scener og dialog

Rammen for bokmanuset er dagene som går fra jeg tar den første kontakten med Radiumhospitalet, til det har gått ett år og jeg ser tilbake på prosessen jeg har vært gjennom. Dramaturgien er todelt, ved at den følger én handling i nåtid, der jeg tar med leserne på utforsningsprosessen og skildrer med- og motgang og nye erkjennelser underveis, og én i fortid, der jeg forteller om livet mitt fram til Andreas døde. Her spiller pasientjournalen en viktig rolle, både fordi den representerer motgang, men også forløsning i nåtid, og ved at den forteller sykdomshistorien kronologisk. Den gjentakende scenen med Andreas og meg i sykehusrommet, som jeg i prologen skildrer gjennom en drøm (produksjonsdel, s. 4) er plottet for historien (se f.eks. White, 1973, gjengitt hos Dahl, 1993 og Hamilton, gjengitt hos Possing, 2015). Det legger premisset for hva som hører med i fortellingen, det

som må være med i det Kramer kaller fortellerløpet (2002; 2007). Begge fortellerløpene møtes og når klimaks i dødsøyeblikket (produksjonsdel, s. 69). Vendepunktene er imidlertid på ulike steder; i nåtid på side 33, der jeg endelig får mot til å gå inn i dødsrommet til Andreas, og i fortid på side 64, da det blir klart at Andreas ikke kommer til å overleve. I likhet med flere av forfatterne i den såkalte nye litterære bølgen, kombinerer jeg fortellingen og det dokumentariske materialet, og bruker kildene mine som en del av dramaturgien (se Bech-Karlsen, 2014). Som her, på side 69 i produksjonsdelen:

Svettet en del. Fikk hallusinasjoner (...). Strevde mye – følte hele tiden at han løp – kjørte fort. Hørte hele tiden at vi snakket til ham. Svarte på tiltale.

Vi kjørte også så fort vi kunne, mamma og jeg og farmor, som vi hadde hentet på Fornebu, det som da var hovedflyplassen i Oslo, hvor Andreas og jeg mange ganger hadde stått og sett fly lande og ta av gjennom vinduet i den store trappa, mens vi ventet på farmor som skulle komme på besøk fra Sandnes. På SIA diskuterte legene om de skulle forsøke å forlenge livet til Andreas med respirator. De lot det være.

Sovnet rolig inn kl 1130. Faren var der hele tiden. Presten har vært her.

Innenfor den ytre tidsrammen foregår det en rekke tidssprang. Tidsforløpet i nåtid er i seg selv viktig, fordi det sier noe om prosessen, både i meg og rundt, og det bygger opp en spenning (se Franklin, 1986). Det er eksempelvis viktig å ha med at det er midnatt, natt til nyttårsaften jeg sender den første e-posten til Oslo universitetssykehus (produksjonsdel, s. 7). Da er jeg plutselig klar. Eller at jeg sjekker e-posten hver time når jeg venter på journalen fra Ahus, og hvor jeg er når den kommer (produksjonsdel, s. 67). Jeg sørger for å holde leserne orientert om hvor jeg til enhver tid befinner meg tidsmessig; jeg er tro mot det faktiske forløpet, noe både Carey (1996) og Kramer (1995) påpeker er viktig for å gjøre teksten troverdig. Jeg har blant annet valgt å åpne noen kapitler med en dato, for å hjelpe leserne å orientere seg i tidslinja. Jeg tillater meg likevel noen steder å starte kapitlene midt i en handling, in medias res, som her (produksjonsdel, s. 12): «– Hvor er det du starter? spør mamma.» På denne måten forsøker jeg å holde på interessen hos leserne; jeg ønsker å trigge nysgjerrigheten gjennom sceneskift og tidsbrudd. Overraskelser er det Zinsser mener er det mest forfriskende elementet i sakprosa-skriving (2006, s. 66).

Utover at jeg er en sentral kilde, aktør og drivkraft i min egen historie, bruker jeg det subjektive perspektivet til å konstruere scener, ofte med dialog, som bygger på hverandre, der jeg viser hvordan jeg finner kildene, samtidig som jeg beskriver følelser og kommer fram til erkjennelser. Med det håper jeg å skape en personlig kontakt med leseren (se Kramer, 2002, s. 18). Målet er at leserne skal kjenne seg igjen og bli engasjert, både emosjonelt og intellektuelt (se Sims, 1995; Wolfe, 1996a, s. 28). Og for å kunne skildre autentiske scener på en levende måte, må man ha vært der og

sett og hørt og luktet og smakt, og observert andre personers kroppsspråk (f.eks. DeGregory, 2007). Det er hele tiden jeg som er fortelleren, og de fleste scenene jeg skildrer har jeg vært deltager i selv. Å bruke øyenvitne-skildringer er noe også den britiske litteraturviteren John Carey mener gir en tekst autentisitet (1996).

Scenene i nåtid viser letingen etter kilder og svar, mens scenene i fortid er en måte å fortelle om Andreas og perioden han levde på en så levende måte som mulig. Det er mulig å skildre nåtidsscenene mer detaljrikt enn de som er rekonstruert fra fortida, fordi jeg i nåtid fortløpende har kunnet skrive ned egne sanser og observasjoner (se Kramer, 2002; 2007), i tillegg til at jeg gjør intervjuer og lydopptak. Disse scenene kan inneholde blant annet dialog, sitater fra skriftlige kilder, som e-poster og meldinger, og egne observasjoner og refleksjoner. Når jeg gjengir noe, gjør jeg det så nøyaktig som jeg kan, og jeg tidfester også når korrespondansen fant sted. Dialogene er basert på det som faktisk ble sagt, noe den amerikanske forfatteren John McPhee understreker viktigheten av: «Dokumentarforfatteren og journalisten kommunikerer med læseren om virkelige mennesker på virkelige steder. Så hvis de mennesker taler, så skriver du, hvad de sagde» (gjengitt hos Clark, 2002, s. 348). Den amerikanske journalistikkprofessoren Norman Sims (1995) og William Zinsser (2006) er andre som fremhever at de som blir intervjuet bør snakke så direkte til leseren som mulig, noe jeg flere steder gir de jeg intervjuer muligheten til.²³⁷ Wolfe mener at autentisk dialog er det språklige verktøyet som trekker leserne mest inn i teksten, og at dialog er en effektiv måte å etablere og definere karakterer på (1996b, s. 46); dialog gjør menneskene mer levende (se f.eks. DeGregory, 2007). Her er et eksempel fra en samtale med mamma der jeg mener dialogen fungerer slik (produksjonsdel, s. 12):

– Nå går det gæli igjen, sier hun mellom hikstene.

Det er ikke gæli å gråte. Det er nødvendig, tenker jeg. Jeg ser henne for meg der hun sitter med mobilen knugende mot øret og fjernsynet på – for å høre andre stemmer.

Da jeg kjenner mamma godt, og har sett henne snakke i telefonen mange ganger, kan jeg skildre scenen, selv om jeg ikke er sammen med henne i akkurat denne situasjonen. Beskrivelsen sier også mye om mammas håndtering av sorg, uten at jeg trenger å påpeke det. Et slikt grep er noe den Pulitzer-prisvinnende amerikanske forfatteren Jon Franklin holder høyt i egen skrivning (1986).

Scenene fra fortida er rekonstruert ved hjelp av egen erindring og andre kilder. Jeg har hatt det Sims kaller «hanging around access» (1995) i de fleste situasjonene som danner grunnlaget for dem, med noen få unntak. Da de fant sted for mange år siden, er det likevel vanskelig å skildre dem med samme tilstedeværelse som de jeg opplever i nåtid. Scenen i prologen (produksjonsdel, s. 4)

²³⁷ Jeg vil her påpeke at jeg også har brukt mye av det som blir sagt i intervjuene som bakgrunnsinformasjon i den kronologiske historiefortellingen. Flere ganger har intervjuobjektene fortalt det samme, uavhengig av hverandre, noe jeg også redegjør for i fotnotene.

skiller seg fra de andre da den er skrevet med utgangspunkt i en repeterende hendelse; mamma gjorde det samme hver kveld, og jeg kan derfor med høy grad av sikkerhet si at det var omtrent slik det foregikk. Huset ligger fortsatt omgitt av trær, gardinene på det gamle barnerommet er de samme, sangene er autentiske.

I de situasjonene jeg ikke har vært til stede må jeg basere meg på andre kilder. Jeg forsøker likevel å tegne bildet så levende som jeg kan for leseren, uten å bryte virkelighetskontrakten. Et eksempel er beskrivelsen av natta og morgenen før Andreas døde, som er bygget opp ved hjelp av intervjuer og skriftlige kilder. Dette er et av de få stedene jeg «går inn i hodet» på andre: «(...) mamma satt ved fotenden og holdt på foten hans. «Mamma, ikke sånn, men sånn», klynket Andreas og ville ha henne til å endre stillingen på beinet så han fikk det bedre. Alt gjorde vondt» (produksjonsdel, s. 68). Selv om jeg ikke kan bevise at det artet seg akkurat slik for Andreas, kan jeg med stor sannsynlighet si at beskrivelsen ligger nært slik det var, basert på det kildene forteller. Jeg tar forbeholdet med i en fotnote. Det er også viktig for meg å vise leserne at det er jeg som ser for meg scenen, basert på det jeg nå vet, og en vel så viktig dimensjon er hva jeg føler i dag når jeg gjenopplever den i mitt indre, noe jeg gjør tydelig for leserne i setningen som følger (produksjonsdel, s. 68): «Når jeg ser for meg scenen, blir jeg redd. Nei, redd er ikke dekkende. Scenen gir meg dødsangst; denne klamme, kvalme, kroppslige følelsen, angsten for det umulige.»

Flere steder lar jeg meg drive av sted i en rekke av assosiasjoner, som på side 35–36, der jeg går inn i Citroën-verdenen til pappa og Andreas som jeg så sterkt ønsket å være en del av. Dette er et formgrep som kan brukes både for å vise at man har innsikt i det man skriver om (Haas, 1982, s. 230) og for å vise flere sider av en historie ved å innta et såkalt mobilt ståsted, 'the moving now' (Kramer, 1995, s. 31). Blundell omtaler det som å møte leseren fra ulike vinkler (1998, s. 72). Ved stadig å veksle mellom fortid og nåtid, som der jeg 'møter' Andreas i nåtid på Radiumhospitalet eller i låven til farmor, benytter jeg meg av mulighetene som ligger i det essayistiske og utfordrer den tradisjonelle tidsoppfatningen. Alt er på en måte nå, alt vi har tatt med oss gjennom et liv, det er der ennå. Den vi er i dag er summen av alt vi har opplevd, på samme måte som at det i erfaringen vi har ligger en erkjennelse av at det er «vandringen og utforskingen som gjør at en person kan erverve livs- og menneskekunnskap» (Karlsson et al., 2022, s. 40). Ingar Kaldal beskriver det som at vi trenger både historien og fortellingene for å forstå nåtida (2003). Det jeg forsøker å formidle i min tekst er hvordan det føles nærmest å leve i parallelle univers, der minnene blander seg med det som skjer i nåtid, ofte gjennom drømmer, noe som går igjen flere steder i teksten. Der dette blir mest synlig er på sidene 32 og 33, der jeg nærmest flyter fra en nåtidsscene i Rådyrvegen 23, via groteske bilder som har brent seg fast fra de siste dagene til Andreas, til vidunderlige minner fra en tapt barndom og inn på sykehusrommet der han døde. Rommet jeg aldri kom ut fra. Der ser jeg plutselig meg selv også som voksen, som ser inn på de to barna i senga. Det er som jeg for første gang virkelig ser

sorgen jeg har båret på. Det at jeg får kontakt med følelsene på denne måten, er også det som skal til for å komme videre. Som jeg gjør oppmerksom på i fotnoten, fikk jeg dette synet da jeg skulle skrive ut besøket i Rådyrvegen 23. Skildringen beskriver nettopp hvordan det kan oppleves når nåtid og fortid møtes i samme øyeblikk, og at det, som i mitt tilfelle, kan føre til nye erkjennelser.

Jeg forsøker gjennomgående å skrive så enkelt, aktivt og tydelig som jeg klarer. Jeg har også vært bevisst på bruken av tempo og rytme, noe blant andre Franklin (1986), Kramer (2002), Pinker (2015) og Zinsser (2006) legger vekt på når man skal skrive tekster av høy litterær kvalitet. Jeg varierer tempoet og rytmen i forhold til hva jeg skriver om, og hvilke følelser ordene fremkaller. Noen ganger går det veldig fort, som her, hvor den lange setningen med mange innskutte setninger underbygger følelsen jeg hadde som barn; at jeg var midt i en virvelvind, i det aktive livet vårt, et liv som var over fra en dag til neste:

Fra et liv med hytteturer på fjellet og besøk hos venner og utflukter til strender med boller og kaffe, og telttur på Tarzan-toppen i Rådyrvegen og Gråpus var med, og Andreas løp rundt på to bein og klatret i trær og spilte fotball og drev med friidrett, og jeg tok alt som en selvfølge, bare spjæret alt, som lyden av en stift som treffer LP-plata feil og lager et stygt hakk.
(Produksjonsdel, s. 18).

Andre ganger kan jeg dvele ved utvalgte øyeblikk som har stor betydning. Da bruker jeg kortere setninger med punktum mellom (produksjonsdel, s. 28): «Med en lett finger, strøk jeg ham opp og ned på innsiden av underarmen. Jeg ville være god med ham. Storebror. Jeg ville være nær ham. Jeg elsker ham.» Her er det dessuten et bevisst tidsbrudd, der fortid og nåtid møtes: Selv om scenen utspiller seg i fortid, elsker jeg fortsatt broren min, og det å skrive verbet «elsker» i nåtid manifesterer relasjonen vår og følelsene som fortsatt er der.

3.4.3 Karakteriserende detaljer, symboler, metaforer og kontraster

Teksten min er mettet på detaljer, symbolikk og metaforer. Jeg forsøker hele tiden å vise, i stedet for å fortelle; «show, don't tell» (f.eks. Franklin, 1986) og skildre alt så troverdig og detaljert som jeg klarer, så leserne skal få se og oppleve det samme som meg, gjennom det jeg ser, hører og lukter. Dette er noe både Carey (1996) og Sims (1995) påpeker er essensielt. Øyenvitnebeskrivelser og detaljer kan bidra til å overbevise leseren om at det faktisk var slik det skjedde (Clark, 2002, s. 342; Hornmoen, 2006, s. 72). Dessuten appellerer lukt og lyd til følelsene våre (Franklin, 1986). Scenene og detaljene i min tekst har ofte en betydning utenfor seg selv, noe à la det forfatteren Tore Rem kaller markører, som gir teksten en bestemt retning (2019, s. 86). Detaljene og det man vektlegger blir en kobling mellom det store og det lille (Rem, 2019, s. 95). Et eksempel er der pappa og jeg er på tur (produksjonsdel, s. 38): «Jeg strøk noen knott bort fra ansiktet hans, bare for å se at det kom nye.

Han lot dem være der.» Knotten blir her en metafor på at pappa kanskje ikke bryr seg lenger og underbygger alt som ikke ble som det skulle. Knotten kan bare stikke ham.

Et annet eksempel er armen som onkel Asbjørn setter på babydukken (side 15), som blir et tema også når vi er hos Erik Mogen (side 64). Anekdoten symboliserer mitt barnslige blikk og ønsket om å kunne sette på igjen et avkuttet bein. Flere steder i teksten bruker jeg repetisjon, som «Det gikk ikke denne gangen» (side 4, 33, 66 og 70), som er en metafor på at Andreas er død. Eller jeg vender tilbake til noe jeg har omtalt tidligere, for å forsterke betydningen og inntrykket, som det røde mønsteret på brystkassa til Andreas (side 18 og 59), at jeg har forsøkt ikke å være til bry (side 11, 15 og 20), eller den oransje sofaen, som er et slags holdepunkt i livet mitt og en materiell kobling mellom fortid og nåtid (side 13, 14 og 40), på samme måte som pianoet. En annen metafor er der jeg på side 11 skriver at jeg har «balansert på ett bein, øverst på den tynne spissen på toppen av A-en, og vært livredd for å falle ned, samtidig som jeg har lengtet ned». Her ønsker jeg å gi leserne opplevelsen av hvordan det har vært å stå alene med alt jeg skulle mestre, på toppen av den beste karakteren, et spisst fjell det er vanskelig å balansere på. Ensomt og slitsomt, samtidig livsfarlig ikke å bli værende der. Den amerikanske poeten Howard Nemerov skriver treffende om bruk av metaforer i essayet «On Metaphor»: Hvis du vil se den usynlige verden, se på den synlige (gjengitt hos Kramer, 1995, s. 31).

Sangene jeg gjengir viser noe av tekstsamspillet i teksten (se f.eks. Grepstad, 1988) og har dessuten en symbolsk verdi. Et eksempel er Herreys' Diggi-Loo Diggi-Ley, der alt er mulig når du har på deg gullsko (produksjonsdel, s. 17). Teksten symboliserer en tid da livet var enkelt, da jeg hadde en storebror i live, en drøm jeg ikke ønsker å bli vekket fra. Et annet eksempel er vindersangen til Céline Dion (produksjonsdel, s. 65): «Ikke dra uten meg.» Enklere kan ikke savnet beskrives.

Jeg bruker også kontraster for å understreke noe og holde på lesernes oppmerksomhet (se f.eks. Pinker 2015). Et eksempel er scenen på Leos lekeland (produksjonsdel, s. 47), der inntrykkene i nåtid kolliderer med dem jeg får gjennom journalen, noe som underbygger følelsen av at det haster å få lest den, selv om jeg egentlig ikke har tid. Jeg håper på samme effekt når jeg refererer til nettsiden til BilXtra i en fotnote (produksjonsdel, s. 74); den trivielle teksten står i sterk kontrast til det brutale minnet som Wunderbaum vekker og underbygger at alt er forgjengelig. Å bruke fakta bevisst på en slik måte kan bidra til å underbygge og fortelle en større historie (f.eks. Franklin, 1986).

3.4.4 Lay-out, noter og referanser – hvordan og hvorfor?

Som Anders Johansen påpeker, ligger det mye mening i hvordan vi visuelt framstiller det vi formidler (2009). Manuset mitt er delt inn i en prolog og ti kapitler. Da jeg begynte å skrive, var teksten mer essayistisk enn nå og preget av enda mer energi, med lange setninger, gjentakelser, assosiasjoner og omveier; man kunne ane den nærmest maniske måten jeg arbeidet på. Det innebar færre pauser og

tette A4-sider med tekst. Da jeg av omfangshensyn måtte kutte en del i teksten, gikk det på bekostning av dette formgrepet, og jeg har i stedet valgt å ha flere avsnitt ved hjelp av innrykk og blanke linjer med stjerner. Johansen beskriver det som at «selv den typografiske orden provoserer fram tankeanstrengelser» (2009, s. 20). Hos meg kan innrykk for eksempel markere at jeg flytter meg mellom fortid og nåtid, eller at jeg er «ferdig» med å reflektere og assosiere rundt et tema og kommer tilbake til en scene i nåtid. De større pausene har jeg markert med stjerner, og der beveger jeg meg enten i tid og rom, uten at hendelsene henger direkte sammen, eller jeg ønsker å gi ytterligere rom for refleksjon. Et eksempel på bruk av stjerne er på side 19 i produksjonsdelen, der jeg skriver at jeg ville ha blitt lykkelig av å se gjenferdet til Andreas. I det ligger det en selvmotsigelse, da gjenferd for de fleste er forbundet med noe skummelt. Derfor vil jeg gi leseren litt tid til å fordøye hva som faktisk ligger i den refleksjonen før jeg går videre i historien. Der det er nødvendig med et enda tydeligere skille, opererer jeg med brudd i form av et nytt kapittel.

Jeg har også valgt å legge meg tett opptil hvordan de skriftlige kildene ser ut, ved å bruke fonter som ligner på skrivemaskin eller håndskrift. Det jeg håper å oppnå, er at leserne skal få en opplevelse av å være nær de samme kildene og dermed det de forteller, og at det å gjengi kildene på denne måten skal styrke troverdigheten i framstillingen, noe som er i tråd med det Bech-Karlsen sier om å vise åpenhet om det dokumentariske grunnlaget (2014, s. 42).

Jeg har benyttet referansestilen APA7 tilpasset fotnoter, sistnevnte for at referansene ikke skal forstyrre tekstflyten for mye, særlig i produksjonsdelen. I de løpende fotnotene diskuterer jeg metoder og redegjør for kildebruken for at teksten skal være så transparent som mulig. Det er imidlertid en fare for at fotnoter i enda større grad enn sluttnoter gir en opplevelse av såkalte illusjonsbrudd, ved at fortellingen stadig blir avbrutt av faktaopplysninger og kildehenvisninger. Jeg mener likevel det veier tyngre at leserne til enhver tid skal kunne se primærkildene og orientere seg i kildebruken. Dessuten inneholder notene i min tekst ikke bare kildehenvisninger, men også annen type informasjon som leserne trenger for å få en bedre forståelse av hovedteksten; notene er ofte i dialog med hovedteksten, som i det nevnte eksempelet med Wunderbaum (produksjonsdel, s. 74). De bidrar dessuten til at virkelighetskontrakten holdes høyt. Av praktiske hensyn har jeg slått referanselistene fra den praktiske produksjonsdelen og refleksjonsdelen sammen. Dersom *Men fjellene er der* blir gitt ut som bok, vil jeg ha en egen liste over de respektive referansene bakerst i boka.

3.5 Utvikling av manus og mulig publisering

Jeg tror teksten kan være interessant å lese for alle som er voksne, fordi den handler om livet, men den vil selvfølgelig være ekstra relevant for dem som selv har mistet noen. Jeg opplever at det eksisterer et slags samfunnsmessig krav om at sorg skal gå over, noe som kan gjøre sorgreaksjoner

tabubelagt – i hvert fall hvis de varer «for lenge». Ved å bruke meg selv og vise fram mine innerste følelser og tanker, argumenterer jeg indirekte for hvor lite tabubelagt det burde være å ha det vondt, og hvor viktig det er med åpenhet. Søsken som pårørende er et tema jeg mener får for lite oppmerksomhet, selv om fokuset har økt og det de siste tiårene er skrevet flere bøker om barns sorg (Dyregrov & Lytje, 2021). Som søsken mister man ikke bare den som dør, men må også leve videre med foreldre som har mistet et barn og utfordringene det kan medføre. Det kan bli et dobbelt tap for barna som er igjen. Målet mitt er å utvikle teksten til et bokmanus der denne dimensjonen er mer tydelig, ved hjelp av tre grep: (1) Gjennomføre flere intervjuer både med de jeg allerede har intervjuet og med andre som kjente Andreas, eksempelvis hun som var læreren hans og flere venner og slektninger, (2) bruke mer av kildematerialet jeg har funnet til å bygge ut historien ytterligere, og (3) gjøre tematikken rundt sorgarbeid for barn tydeligere gjennom f.eks. lovtekster, historieverk og forskningsresultater. Når det gjelder det tredje punktet, er jeg klar over at det krever det Bech-Karlsen kaller et godt integreringsgrep (2014, s. 31). Det er vanskelig å være både personlig og subjektiv og innta den såkalte polyhistorrollen – en allvitende fortellerstemme – på samme tid, da disse to rollene kan bli stående i veien for hverandre (Bech-Karlsen, 2014, s. 31). Jeg ønsker likevel å gjøre et forsøk, for å gi teksten mer tyngde når det kommer til sorgarbeid for barn.

I løpet av 2023 har jeg hatt noe kontakt med sakprosaavdelingen til Aschehoug, med bakgrunn i at jeg søkte skrivestipend hos NFFO. Responsen fra forlaget var at jeg skriver godt, og at det er et «sympatisk prosjekt» som kan bli en viktig og god bok. Grunnet nedskjæringer og strenge prioriteringer hos forlaget, er det foreløpig ikke avtalt noe videre samarbeid.²³⁸

3.6 Konkluderende refleksjoner

I denne oppgaven har jeg gått inn i noen av grunnproblemene i sakprosa, historie og journalistikk: Hva kan man med sikkerhet si har skjedd, og hvilken rolle har den som forteller historien? Jeg har undersøkt hvordan jeg kan rekonstruere min personlige historie så «sant» som mulig gjennom kildebruk og framstilling. Som Melve påpeker, er det imidlertid ikke hensiktsmessig å snakke om i hvilken grad en framstilling er sann, men om den er troverdig (2018, s. 43).

Jeg mener jeg har gjort en grundig gravejobb og funnet en rekke autentiske kilder som utfyller hverandre når jeg har forsøkt å gjenfortelle historien om Andreas. Som forteller har jeg plassert meg i en mellomposisjon: Jeg er bevisst på den subjektive dimensjonen og at det er jeg som skaper historien ved å velge ut og sette sammen kildene på den måten jeg gjør. Samtidig mener jeg ikke at jeg står fritt til å fortelle en hvilken som helst historie, jeg må være tro mot kildene. Siden de skal belyse noe som skjedde for 35 år siden, er det selvfølgelig en fare for at noe blir tapt i

²³⁸ Jeg vil presisere at jeg ikke har lest tilbakemeldingene som sakprosa-redaktør Marie Kleve i Aschehoug sendte meg, da det strider mot retningslinjene ved studiet. Kleve informerte meg for øvrig 26. januar 2024 om at hun skulle slutte i Aschehoug på grunn av nedskjæringer.

oversettelsen fra 1988 til i dag og at mye er glemt. Det at jeg beskriver møtene med kildene og er åpen om at det er mye jeg aldri vil få svar på, gjør at jeg kan argumentere for at den utfordringen i hvert fall ikke holdes skjult. Som andre sakprosaforfattere, historikere og journalister har jeg måttet gjøre et utvalg av og tolke kildene jeg har hatt tilgang på, for deretter å velge en vinkling for historien, med mitt subjektive utgangspunkt. Dette er jeg åpen om i teksten, samtidig som jeg deler private følelser rundt hva det gjør med meg å skrive denne historien og bli konfrontert med fortida. Det er ellers sannsynlig at selve skriveprosessen ikke bare har bidratt til å fremkalle minner, men også til å forme dem underveis i skrivearbeidet. Jeg kan derfor med sikkerhet si at det ikke er et hundre prosent utfyllende eller korrekt bilde jeg klarer å skape.

Selv om det er en personlig historie jeg forteller, mener jeg den kan skape gjenkjennelse hos andre, fordi jeg skildrer min egen opplevelse nært, ærlig og oppriktig. Det subjektive blir både en drivkraft og et formgrep, mens de andre kildene støtter opp om det jeg opplever, og noen steder bærer de fortellingen alene. Samtidig tilstreber jeg transparens og refleksivitet, som handler om å være tydelig på hva jeg kan vite og ikke, være åpen om kildene og metodene mine og egen rolle. Jeg gir innsyn i hvordan jeg leter, hvilke kilder jeg finner, jeg har med mye selvrefleksjon og dialog med meg selv og kildene, jeg refererer til litteratur og musikk, bruker fotnotene aktivt og oppgir referanser løpende. Med det oppretter jeg en leserkontrakt om at dette er en historie fra virkeligheten; det er min historie jeg forteller, så troverdig som jeg kan. Jeg har også vært opptatt av å ivareta både de som blir omtalt og de som blir intervjuet, spesielt fordi det er et svært følsomt tema jeg skriver om. Jeg mener derfor at leserne i stor grad kan stole på tekstens etterrettelighet og etterprøvbarehet, både med hensyn til bruk av kilder og i fremstillingen av personer og hendelser.

Jeg kan med høy grad av sikkerhet si at hendelsene i teksten har utspilt seg omtrent som jeg skildrer dem. Likevel hender det at vi som har erfart dem har ulike oppfatninger av hvordan det var, og hvordan de ulike hendelsene henger sammen. Jeg har forsøkt å ivareta alle versjonene, samtidig som jeg har lett etter det som gjør historien sammenhengende og ikke selvmotsigende. Det er flere spørsmål jeg ikke får besvart, likevel gir det mening at fortellingene kan sprike, og at de også kan forandre seg i løpet av en prosess som den jeg – og de jeg har snakket med – har vært gjennom. Følelser lyver ikke, men kan vi nødvendigvis stole på dem? Vi som kjente Andreas hadde forskjellige relasjoner til ham og til hverandre, vi var på ulike steder i livet med ulike følelsesliv. Vi er på et annet sted i dag enn vi var da han døde. Alle versjonene kan derfor oppleves som sanne, for oss de gjelder, selv om de er forskjellige. Slik jeg ser det, ligger sannheten nettopp der: å kunne romme ulikhetene og tolkningene. Og kanskje er det nettopp når fortid og nåtid smelter sammen ved hjelp av språket, at det er mulig å få de dypeste erkjennelsene, om livet selv.

Referanseliste

- 12 kjente eventyr (1979, uten forfatter). *Froskeprinsen*. I 12 kjente eventyr (s. 19–24). Litor.
- Aare, C. (2021). *Reportaget som berättelse. En narratologisk undersökning av reportagegenren*. [Doktorgradsavhandling, Stockholms universitet].
- Aarskog, K. N. (2022). *På barnas side? En studie av fremstillingen av barn og barneoppdragelse i Alle Kvinners Blad i 1954*. [Semesteroppgave i mediehistorie, OsloMet].
- Aarskog, K. N. (2021). *Sant. Sunt. Godt*. [Semesteroppgave i sakprosa innføring, OsloMet].
- Andresen, K. (2020, 15. april). *Tilbyr kreftpasienter et pusterom*. Radiumhospitalets legater. <https://radiumlegat.no/Prosjekter/2018/Thora>
- Arnesen, H. (2023, 19. juni). *Perikard*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/perikard>
- Askheim, S. (2020, 13. januar). *Sagdalen*. Store norske leksikon. <https://snl.no/Sagdalen - Skedsmo>
- Baarts, C. (2022). Autoetnografi. I S. Brinkmann & L. Tandgaard (Red., W. Hansen, Overs.), *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling* (s. 171–185). Gyldendal.
- Bakke, J. (2018). Å arbeide med multimediale levninger. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 170–199). Universitetsforlaget.
- Bech-Karlsen, J. (2014). *Den nye litterære bølgen: litteraritet og transparens i norske dokumentarbøker 2006–2013*. Cappelen Damm akademisk.
- Bech-Karlsen, J. (2003). *Gode fagtekster: Essayskriving for begynnere*. Universitetsforlaget.
- Beitostølen helsesportsenter (u.å.) *Om Beitostølen helsesportsenter*. Hentet 13. april 2024 fra <https://www.bhss.no/om-senteret/>
- BilXtra. (u.å.). *Wunderbaum skogfrisk*. Hentet 8. januar 2023 fra <https://bilxtra.no/bilrekvisita/bil-innvendig/wunderbaum/wunder-baum-skogfrisk>
- Bjerke, P., Fonn, B. K. & Hovlid, L. H. (kommer, a). A journalistic colonisation supported by the ECtHR? About legal and ethical requirements to non-fiction.
- Bjerke, P., Fonn, B. K. & Hovlid, L. H. (kommer, b). Journalistikkens logikk? Debatten om en sakprosa-etikk i Norge.
- Bjørkdahl, K. (2018). Innledning. I K. Bjørkdahl (Red.), *Rapporten. Sjanger og styringsverktøy* (s. 7–33). Pax forlag.
- Bjørkdahl, K. & Jørgensen, I. B. (2020, 8. desember). Lang lugg, skalla bak. *KAIROS*. <https://magasinetkairos.no/lang-lugg-skalla-bak/>
- Blikstad-Balas, M. & Tønnesson, J. (2020). *Inn i sakens prosa*. Universitetsforlaget.
- Blundell, W. E. (1988). *The Art and Craft of Feature Writing: based on the Wall Street Journal Guide*. Plume.
- Brekke, E. (2023, 1. august). Bevisstgjørende om pasientjournalen. *Psykologtidsskriftet*. <https://psykologtidsskriftet.no/bokanmeldelse/2023/08/bevisstgjorende-om-pasientjournalen>
- Brinkmann, S. (2015). Knausgård som forsker. I D. Bugge, S. R. Fauth & O. Morsing (Red.), *Knausgård i syv sind* (s. 151–167). Forlaget Anis.
- Bryhn, R. (2020, 15. juni). *Steffen Tangstad*. Store norske leksikon. https://snl.no/Steffen_Tangstad
- Brønneysundregistrene. (u.å.). *Naturlege Erik Mogen Dødsbu*. Hentet 15. januar 2024 fra <https://data.brreg.no/enhetsregisteret/oppslag/enheter/981828895>
- Carey, J. (1996). *The Faber Book of Reportage*. Faber and Faber.

- Clark, R. P. (2002). Balancegangen mellom fakta og fiction. I O. Sønnichsen & M. Kramer (Red.), *Virkelighedens fortællere* (s. 341–350). Forlaget Ajour.
- Clemetsen, S. (2019). *Historien om A-hus – del 1*. Overlegen.
<https://overlegen.digital/overlegen/overlegen-4-2019/historien-om-a-hus-del-1/>
- Dahl, O. (1993). Forklaring og fortelling i historievitenskapen. *Historisk tidsskrift* 72(1), 67–69.
- dbLnostalgia. (2011, 30. oktober). *Eurovision Song Contest 1988 - Winner - Switzerland - Céline Dion - Ne Partez Pas Sans Moi* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=w6b7BHGkKQA>
- Defoe, D. (1975). *Robinson Crusoe*. (H. Rabben, Overs.). Norsk kunstforlag A/S.
- DeGregory, L. (2007). Finding Good Topics: A Writer's Question. I M. Kramer & W. Call (Red.), *Telling true stories. A nonfiction writers' guide from the Nieman foundation at Harvard University* (s. 20–22). Plume.
- Det norske kongehus. (2007, 21. mai). *Radiumhospitalet 75 år*.
<https://www.kongehuset.no/nyhet.html?tid=31982&sek=26939>
- Digitalt Museum. (2014, 12. mars). *Sentralsykehuset i Akershus*.
<https://digitaltmuseum.no/011012583824/sentralsykehuset-i-akershus>
- Djupedal, Ø. (2006, 30. juni). *Til landets ordførere*. Regjeringen.
[https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/brv/2006/0008/ddd/pdfv/286269-brev til kommunene 05.07.06.pdf](https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/kd/brv/2006/0008/ddd/pdfv/286269-brev%20til%20kommunene%2005.07.06.pdf)
- DSID Klubb. (u.å.). *Velkommen til DS/ID Klubb Norge!* Hentet 24. september 2023 fra <https://dsid.no/>
- Dybdahl, A., Hammerstrøm, M. & Aksnes, K. (2021, 28. desember). *Vintersolverv*. Store norske leksikon.
<https://snl.no/vintersolverv>
- Dyregrov, A., Dyregrov, K. & Kristensen, P. (2014, 6. september). Hva vet vi om sorg og komplisert sorg? *Psykologisk.no*. <https://psykologisk.no/2014/09/hva-vet-vi-om-sorg-og-komplisert-sorg/>
- Dyregrov, A. (2006). Komplisert sorg: teori og behandling. *Tidsskrift for Norsk psykologiforening* 43(8), 779–786. <https://psykologtidsskriftet.no/fagartikkel/2006/08/komplisert-sorg-teori-og-behandling>
- Dyregrov, A. & Lytje, M. (2021). *Håndbok i barns sorg*. Håndbokforlaget.
- Eitinger, L. (1981). *Den medisinsk-psykiatriske litteraturen om «Spätschaden»*. Holocaust Bibliografisk & Forskningsmæssigt.
- Ellingsen, S. (1978). *Det skjulte nærvær: salmer og dikt*. H. Aschehoug & Co.
- Englund, P. (2019). Essay – bonusspor. I K. Isaksen & H. P. Blad (Red.), *Min metode. Om sakprosaskrivning* (s. 253–259). Cappelen Damm.
- Falkeid, K. (1989). *En annen sol*. Cappelen Damm.
- Farsethås, A. (2018). *Grenseverdier: sannhet og litterær metode: ti intervjuer og et essay*. Cappelen Damm.
- Felleskatalogen. (2023, 29. juni). *Methotrexate*.
<https://www.felleskatalogen.no/medisin/methotrexate-pfizer-561415>
- Figueiredo, I. d. (2017). *En fremmed ved mitt bord. Familiefortelling*. Aschehoug.
- Fonn, B. K. (2015). *50 år med journalistutdanning. En historie om akademiseringen av et yrkesfag*. Cappelen Damm Akademisk.
- Fonn, B. K. (2019). Grenser for frislipp. *Stemmer* nr. 1/19.
- Fonn, B. K. (2017). Individual Focus and Exposure: Some Historical Tensions. I B. K. Fonn, H. Hornmoen, N.

- Hyde-Clark & Y. B. Hågvar (Red.), *Putting a Face on It. Individual Exposure and Subjectivity in Journalism* (s. 351–366). Cappelen Damm Akademisk.
- Fonn, B. K. (2012). *Innledning. Orientering: Rebellenes avis*. [Innledning til doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo].
- Fonn, B. K. (upublisert). Notat om sakprosa.
- Fossum, E. & Meyer, S. (2008). *Er nå det så sikkert? Journalistikk og kildekritikk*. Cappelen Damm.
- Foucault, M. (2018). *Diskursens orden. Tiltredelsesforelesning holdt ved Collège de France 2. desember 1970*. (E. Schaanning, Overs.). Scandinavian Academic Press. (Opprinnelig utgitt på norsk 1999.)
- Franklin, J. (1986). *Writing for Story. Craft Secrets of Dramatic Nonfiction by a Two-Timer Pulitzer Prize Winner*. Atheneum.
- Freeman, R. & Le Rossignol, K. (2012). Clarifying creative nonfiction through the personal essay. *Text 15*(2), 1–11 <http://hdl.handle.net/10536/DRO/DU:30039917>
- Geni. (2022, 1. mai). Erik Mogen. <https://www.geni.com/people/Erik-Mogen/6000000041647289261>
- Graarud, H. (2022). Om autoetnografi og mentalisering, begeistring og kalddusjer – en (uhøyttidelig) reise inn i forskningens verden. *Uniped 45*(3), 207–218. <https://doi.org/10.18261/uniped.45.3.5>
- Grappa. (u.å.). *Underveis*. Hentet 21. desember 2023 fra <https://grappa.no/no/albums/grappa/underveis/>
- Grepstad, O. (1998). Sakprosaens linjer. I T. B. Eriksen & E. B. Johnsen (Red.), *Norsk litteraturhistorie sakprosa fra 1750 til 1995 B. 2 1920–1995* (s. 593–698). Universitetsforlaget.
- Grove, K. & Heiret, J. (2018). Å arbeide med munnlege kjelder. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 122–147). Universitetsforlaget.
- Haas, G. (1982). Essayets særmerke og topoi. I O. Grepstad (Red., overs.), *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon* (s. 229–239). Samlaget.
- Hall, K. S. & Alvegaard, T. A. (2019, 27. mai). Minneord. Øyvind Pleym Solheim. *Tidsskriftet Den norske legeförening*. <https://tidsskriftet.no/2019/05/minneord/oyvin-pleym-solheim>
- Hartsock, J. C. (1998). The Critical Marginalization of American Literary Journalism. *Critical Studies in Mass Communication 15*(1), 61–84. <https://doi-org.ezproxy.oslomet.no/10.1080/15295039809367033>
- Hatlen, J. F. (2020). *Historikerens kode. Veien til historisk forståelse*. Universitetsforlaget.
- Hauge, O. H. & Bryhn, R. (2024, 8. april). *Cato Zahl Pedersen*. Store norske leksikon. https://snl.no/Cato_Zahl_Pedersen
- Helsepersonelloven. (1999). *Lov om helsepersonell m.v.* (LOV-1999-07-02-64). Lovdata. <https://lovdata.no/lov/1999-07-02-64>
- Herlofsen, B. (2017). Essayistiske staur. *Bøygen 2*, 22–29. https://issuu.com/boygen/docs/boygen_02_2017_web
- Hernæs, N. (2022, 7. april). Barnesykepleierne: – Det er alles ansvar å ivareta syke barns søsken. *Sykepleien*. Hentet fra <https://sykepleien.no/2022/03/barnesykepleierne-det-er-alles-ansvar-ivareta-syke-barns-sosken>
- Herreys – emne. (2014, 20. november). *Diggiloo Diggiley (English version)* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=CISEe-LsvV4>
- Hjelle. (u.å.). *Siesta Classic*. Hentet 20. desember 2023 fra <https://hjelle.no/no/product/siesta-classic/>
- Hofsli, E. (2022, 16. november). *Kakeksi*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/kakeksi>
- Holck, P. (2023, 17. april). *Vena cephalica*. Store medisinske leksikon. https://sml.snl.no/vena_cephalica

- Hornmoen, H. (2006). Constructing Karl Popper. How does Science Journalism Employ Literary Devices? *Nordicom Review: Nordic research on media communication*, 27(2), 169–183. <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0237>
- Isaksen, K. (2019). Forord. Velkommen til metodeboka. I K. Isaksen & H. P. Blad (Red.), *Min metode. Om sakprosaskrivning* (s. 9–11). Cappelen Damm.
- Johansen, A. (2012). Skrivemåte og metode. I A. Johansen (Red.), *Kunnskapens språk: skrivearbeid som forskningsmetode* (s. 9–28). Scandinavian Academic Press.
- Johansen, A. (2009). *Skriv! Håndverk i sakprosa*. Spartacus.
- Johnsen, I. M. (2023, 12. mai). *Evig eies kun det tapte. Minnearbeid og erindringspotensial i de materielle hendelsesvitnene og konstruerte minnesmerkene etter krigsfangeleirene Sydspissen, Krøkebørsletta og Isrenna i Tromsø*. [Masteroppgave, UiT Norges arktiske universitet].
- Kaldal, I. (2003). *Historisk forskning, forståing og forteljning*. Det Norske Samlaget.
- Karlsson, B., Klevan, T., Soggiu, A., Sælør, K. T. & Villje, L. (2022). *Hva er autoetnografi?* Cappelen Damm Akademisk.
- KISS. (2019, 14. juni). *I was made for lovin' you baby*. Youtube [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=ZhIsAZO5gI0>
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Universitetsforlaget.
- KK. (1989, nr. 32). Hvorfor måtte Esben dø? *KK*, s. 99.
- Klevan, T., Sundet, R. & Sælør, K. T. (2019). Ensretting, standardisering og kunnskapsbasert praksis – autoetnografi som motstand? *Forskning & Forandring* 2(2), 105–123. <https://doi.org/10.23865/fof.v2.1523>
- Kollhøj, J. P., Flågan, A. & Simonsen, A. H. (2021). Innledning. Offentlig fotografi. Fotografisk mangfold i publisering- og kunnskapsprosesser. *Mediehistorisk tidsskrift*, nr. 2. Hentet fra <https://medietidsskrift.no/wp-content/uploads/2021/11/MHT-2021-36-Kollhoj-Flaagan-Simonsen-IDO.pdf>
- Kramer, M. (1995). Breakable Rules for Literary Journalists. I N. Sims & M. Kramer (Red.), *Literary Journalism: A New Collection of the Best American Nonfiction* (s. 21–34). Ballantine Books.
- Kramer, M. (2002). Føles dine fødder også våde? I O. Sønnichsen & M. Kramer (Red.), *Virkelighedens fortællere* (s. 11–20). Forlaget Ajour.
- Kramer, M. (2007). Reporting for Narrative: Ten Tips. I M. Kramer & W. Call (Red.), *Telling true stories. A nonfiction writers' guide from the Nieman foundation at Harvard University* (s. 24–28). Plume.
- Kreftlex.no. *Innleggelse av veneport (VAP)*. Hentet 8. januar 2023 fra <https://kreftlex.no/Om-Kreft/Generelt/st-beh-VAP?Faq=False>
- Kristensen, P., Dyregrov, K. & Dyregrov, A. (2017, 30. mars). Hva skiller forlenget sorgforstyrrelse fra depresjon? *Tidsskriftet Den Norske Legeforening*. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.16.0629>
- Kristensen, P. (2013). Sorg som diagnose. *Tidsskriftet den norske legeforening*. <https://tidsskriftet.no/2013/04/kronikk/sorg-som-diagnose>
- Langeland, T. (2019, 27. februar.) *Abscess*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/abscess>
- Larssen, K. & Hornmoen, H. (2013). The Literary Journalist as Fellow Human Being. *Literary Journalism Studies* 5(1), 79–94.
- Leca. (u.å). *Kontakt*. Hentet 12. mai 2024 fra <https://www.leca.no/kontakt>
- Liljensøe, J. (1978). *Bjørnejakten*. (H. Braarvig, Overs.). N. W. Damm & Sønns Bokbinderi.

- Liturgi.info. (2015a, 31. mai). *Kjære Gud, jeg har det godt (LH729)*.
[https://liturgi.info/Kjære Gud, jeg har det godt \(LH729\)](https://liturgi.info/Kjære_Gud,_jeg_har_det_godt_(LH729))
- Liturgi.info. (2015b, 31. mai). *Sørg O Fader, du (LH307)*.
[https://liturgi.info/Sørg, o kjære Fader, du \(LH307\)](https://liturgi.info/Sørg,_o_kjære_Fader,_du_(LH307))
- Lokalhistoriewiki. (2024, 7. mars). *Sagdalen (Skedsmo)*.
[https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Sagdalen \(Skedsmo\)](https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Sagdalen_(Skedsmo))
- Longum, L. (1996). Norsk essaytradisjon og aktuell sjangerdebatt. I *Et nytt forsøk*, konferanserapport (s. 11–22). NFFO.
- Lopate, P. (2007). The Personal Essay and the First-Person Character. I M. Kramer & W. Call (Red.), *Telling true stories. A nonfiction writers' guide from the Nieman foundation at Harvard University* (s. 78–81). Plume.
- Lorentzen, T. (2013). *Mysteriet mamma*. Forlaget Oktober.
- Lutro, A. (2004, 26. april). Frigir navnet på 18-åring. *Nettavisen*.
<https://www.nettavisen.no/artikkel/frigir-navnet-pa-18-arving/s/12-95-217788>
- Malt, U. (2019, 14. oktober). *Globus hystericus*. Store medisinske leksikon.
https://sml.snl.no/globus_hystericus
- Melberg, A. (2013). *Essayet*. Universitetsforlaget.
- Melve, L. (2018). Kildekritikk – en kort historikk. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 34–43). Universitetsforlaget.
- Melve, L. & Ryymin, T. (2018a). Avslutning: historikerens rolle i dagens kunnskapssamfunn. I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 216–221). Universitetsforlaget.
- Melve, L. & Ryymin, T. (2018b). Hvordan få fortiden til å fortelle? I L. Melve & T. Ryymin (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 10–15). Universitetsforlaget.
- Mordillo. (u.å.). *Mordillo the artist*. Hentet 15. januar 2024 fra <https://mordillo.com/>
- Munslow, A. (2003). *The New History*. Taylor & Francis Group.
- Myhre, J. E. (2014). *Historie. En introduksjon til grunnlagsproblemer*. Pax Forlag.
- Nietzsche, F. (1989). Om sannhet og løgn i en utenom-moralsk forstand. (K.-W. Hansen, Overs.). *Agora* 7(2/3), s. 115–127.
- Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening (2020, 25. februar). *Etisk sjekklister for sakprosa*.
<https://nffo.no/formidling/etisk-sjekklister>
- Norsk Romsenter. (u.å.). *Sorte hull*. Hentet 19. september 2023 fra
<https://www.romsenter.no/Laer-om-rommet/Rom-for-barn/Du-store-verden/Sorte-hull>
- Norström, C. (2002, 30. juni). Här dog de två Gladiatorerna. *Aftonbladet*.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/bKGvKv/har-dog-de-tva-gladiatorerna>
- NRK. (u.å.). *Ante*. Hentet 10. september 2022, fra <https://tv.nrk.no/serie/ante>
- Nylenna, M., Hem, E. & Husom, N. (2023). *Pasientjournalen – språk, dokumentasjon og helsekompetanse*. Tidsskriftet Michael (Utgave 20: Supplement 31), Det norske medisinske selskap.
<https://www.michaeljournal.no/journal/1000/31>
- Nærø, A. S. (2019, 4. januar). Derfor løper du på do når du er nervøs. – Vanlig angstreaksjon, sier ekspert. *KK.no*. <https://www.kk.no/helse/derfor-loper-du-pa-do-nar-du-er-nervos/70575890>
- Oterholm, K., Smidt, J. K. & Vold, T. (2013). Hva er litteratursosiologi? Teoretiske perspektiv. I J. K. Smidt, T. Vold & K. Oterholm (Red.), *Litteratursosiologiske perspektiv* (s. 21–62). Universitetsforlaget.

- Pedersen, J. V. L. (2022, 29. juni). *Marcello Haugen*. Norsk biografisk leksikon. https://nbl.snl.no/Marcello_Haugen
- Pedersen, K. (2013, 20. november). Nå drar sola for vinteren. *Yr*. <https://www.yr.no/artikkel/na-drar-sola-for-vinteren-1.11368304>
- Pinker, S. (2015) *The sense of style: the thinking person's guide to writing in the 21st Century*. Penguin.
- Popkin, J. D. (2024). Book review. *Writing Life Writing: Narrative, History, Autobiography*: by Paul John Eakin, foreword by Craig Howes, Routledge, 2020. *Life Writing*, 21(2), 425–427. <https://doi.org/10.1080/14484528.2023.2165472>
- Posing, B. (2015). *Ind i biografien*. Gyldendal.
- Pressens faglige utvalg. (u.å.) *Vær Varsom-plakaten*. Hentet 12. mai 2024 fra <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>
- Rem, T. (2019). Biografien om Jens Bjørneboe. I K. Isaksen & H. P. Blad (Red.), *Min metode. Om sakprosaskrivning* (s. 85–101). Cappelen Damm.
- Rose, G. (2016). *Visual Methodologies. An Introduction to Researching with Visual Materials* (4. utg.). Sage.
- Rüsen, J. (1986). *Rekonstruktion der Vergangenheit*. (F. Meyer, Overs.). VR Kleine Vandenhoeck-Reihe.
- Ryymän, T. (2018). Å arbeide med tekstanalyse. I L. Melve & T. Ryymän (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 44–69). Universitetsforlaget.
- Rønning, H. & Slaatta, T. (2013). Makt og endring i den litterære institusjon. I J. K. Smidt, T. Vold & K. Oterholm (Red.), *Litteratursosiologiske perspektiv* (s. 93–117). Universitetsforlaget.
- Sandve, L. (2020, 2. november). *Cyanose*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/cyanose>
- Sarkomer. (u.å.). *Om oss*. Hentet 26. september 2023 fra <https://www.sarkomer.no/om-oss/>
- Schau, V. (2020). *Vurdering av gang- og sykkelvei*. Norconsult.
- Seland, E. H. (2018). Å arbeide med materielle kilder. I L. Melve & T. Ryymän (Red.), *Historikerens arbeidsmåter* (s. 148–169). Universitetsforlaget.
- Simonsen, A. H. (2017). The Surface and the Soul: Purpose and Politics of the Terrorist Mugshot. I B. K. Fonn, H. Hornmoen, N. Hyde-Clark & Y. B. Hågvar (Red.), *Putting a Face on It. Individual Exposure and Subjectivity in Journalism* (s. 329–347). Cappelen Damm Akademisk.
- Sims, N. (1995). The Art of Literary Journalism. I N. Sims & M. Kramer (Red.), *Literary Journalism: A New Collection of the Best American Nonfiction* (s. 3–20). Ballantine Books.
- Skjøsberg, O. H. (2021, 26. februar). *Dyspné*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/dyspn%C3%A9>
- Skjøsberg, O. H. (2019, 16. september). *Hviledyspné*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/hviledyspné>
- Skjøsberg, O. H. (2020, 13. januar). *Takypné*. Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/takypné>
- Sletten, S. M. N. (1982). Over stakk og stein med ein vismann. I O. Grepstad (Red.), *Essayet i Norge. Fjorten riss av ein tradisjon* (s. 198–210). Samlaget.
- Steensen, S. (2016). *Stedets sjanger* (2. utg.). Cappelen Damm.
- Steensen, S. (2017). Subjectivity as a Journalistic Ideal. I B. K. Fonn, H. Hornmoen, N. Hyde-Clark & Y. B. Hågvar, (Red.), *Putting a Face on It. Individual Exposure and Subjectivity in Journalism* (s. 25–47). Cappelen Damm Akademisk.
- Steensen, S. (2013). The Return of the “Humble I”: The Bookseller of Kabul and Contemporary Norwegian Literary Journalism. *Literary Journalism Studies*, 5(1), 61–80.

- Stranger, S. (2018). *Leksikon om lys og mørke*. Aschehoug.
- Strøksnes, M. A. (2015, 5. oktober). Innsnevring av kampsonen. *Morgenbladet*.
<https://www.morgenbladet.no/portal/2015/10/05/innsnevring-av-kampsonen/>
- Søbye, E. (2012). Hva er en arkivstudie? I A. Johansen (Red.), *Kunnskapens språk. Skrivearbeid som Forskningsmetode* (s. 131–144). Scandinavian Academic Press.
- Tandgaard, L. & Brinkmann, S. (2022). Intervjuet som forskningsmetode. I S. Brinkmann & L. Tandgaard (Red., W. Hansen, Overs.), *Kvalitative metoder. Empiri og teoriutvikling* (s. 17–45). Gyldendal.
- Thuen, H. (2008). *Om barnet – oppdragelse, opplæring og omsorg gjennom historien*. Abstrakt.
- Thurén, T. (2009). *Vitenskapsteori for nybegynnere*. (D. Gjestland & K. Gjerpe, Overs.). Gyldendal Akademisk.
- Tjora, A. (2020). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg.). Gyldendal.
- Torgersen, T. V. (2018, 26. juli). *Prokofiev: Petter og Ulven Opus 67* [Video]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=AgkAhRWAuzQ>
- Tønnesson, J. (2012). *hva er SAKPROSA* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Vardesenteret OUS Radiumhospitalet og Ullevål. (2023, 19. september). *Hvordan snakke med barn og unge om alvorlig sykdom?* [Video]. Facebook.
<https://www.facebook.com/events/s/hvordan-snakke-med-barn-og-ung/244273665245150/>
- Veum, A. (2013). Lærebokstemma i tre generasjoner. I B. Aamotsbakken, N. Askeland & E. Maagerø (Red.), *Læreboka: studier av ulike læreboktekster* (s. 19–34). Vigmostad & Bjørke AS.
- Vitser.info. (u.å.). *Johnny-Johnny vitser*. Hentet 6. desember 2023 fra
<https://www.vitser.info/johnny-johnny-vitser>
- Westlie, B. (2009). *Fars krig*. Aschehoug.
- White, H. (2001). The historical text as literary artifact book. I G. Roberts (Red.), *The History and narrative reader* (s. 81–100). Routledge.
- Wilde, O. (1971). *Den lykelige Prinsen*. (U. Huse, Overs.). Olaf Norlis Forlag.
- Wolfe, T. (1996a). Like a novel. I T. Wolfe & E. W. Johnson (Red.), *The New Journalism* (s. 23–36). Picador. (Utgitt første gang i 1975.)
- Wolfe, T. (1996b). Seizing the power. I T. Wolfe & E. W. Johnson (Red.), *The New Journalism* (s. 37–51). Picador. (Utgitt første gang i 1975.)
- Zinsser, W. K. (2006). *On Writing Well: The Classic Guide to Writing Nonfiction* (7. utg.). Harper Collins Publishers.
- Øvrebø, T. (2000). *Sorg hos barn og unge*. Rådet for psykisk helse. Hentet fra
<https://www.nb.no/items/0a6133fe3db6b43211f42598a01679f8?page=5&searchText=sorg%20hos%20barn%20og%20unge>
- Åslund, A. (2019). Om det essayistiske i akademisk skiving – belyst ved teoretiske eksempler. I I. B. Jørgensen & N. Askeland (Red.), *Kreativ akademisk skiving* (s. 59–84). Universitetsforlaget.